

## บทที่ 5

### เรื่องเล่าจากประสบการณ์ของครูไทยพุทธ: เป็นทุกข์เพราะความรุนแรง

“เหตุรุนแรงที่เกิดขึ้นก็เริ่มจากการที่ครูสอนศาสนาตีความคำสั่งสอนต่างไป ไม่เหมือนเดิม ทำให้คนแตกแยกกันมากขึ้น คำสอนที่มาใหม่นี้ก็คือ ว่าคนต่างศาสนาไม่บาป ประมาณปี 35-36 ก็ให้คลุมหัวกัน ตอนนั้นปีใหม่เราก็ปิดปกติ 3-4 วัน พอเปิดเทอมมาเด็กก็คลุมหัวกันหมด ผมตกใจมาก ทำอะไรไม่ถูกเลย แต่ก็ไม่ได้พูดอะไร การตีความของครูสอนศาสนาทำให้คนเคร่งครัดขึ้น ผู้หญิงนี้เยอะ เห็นชัดคลุมผมกันเยอะ พอยิ่งนักการเมืองให้คลุมผมนี้ยิ่งไปอีกใหญ่”

ครูประยูทธ์

ต่างออกไปจากความรับรู้ในสังคมกระแสหลัก ที่ให้ความสนใจกับความรุนแรงในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ต่อเมื่อเกิดเหตุการณ์ปล้นปืนที่กองพันทหารพัฒนาที่ 4 ค่ายนราธิวาสราชนครินทร์ จังหวัดนราธิวาส ในปี พ.ศ. 2547 กรณีของครูไทยพุทธเมื่อพวกเขาเริ่มต้นเล่าถึงความรุนแรงใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พวกเขาจะกล่าวถึงกระแส “การปฏิวัติวัฒนธรรมอิสลาม” ที่เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่ และนั่นส่งผลกระทบถึงตัวครูไทยพุทธอย่างพวกเขาด้วย จากนั้นจึงจะเล่าเชื่อมโยงไปถึงเหตุความรุนแรงระลอกใหม่ในปี พ.ศ. 2547 ที่เผาผลาญชีวิตผู้คนมากมายตลอดช่วง 8 ปีที่ผ่านมา

#### 5.1 ไม่ใช่เมื่อวาน ไม่ใช่วันนี้ แต่นานมาแล้ว

“สิ่งที่เราเป็นอยู่มันเกิดจากความเชื่อความศรัทธา หรือว่าทำไปเพราะสิ่งแวดล้อม อย่างเรื่องการคลุมผมตัวที่เองก็คลุมเพราะสิ่งแวดล้อม คือ ทุกคนเค้าคลุมกัน ถ้าเราไม่คลุมก็จะไม่ได้การ

ยอมรับจากสังคม แต่ในความคิดของพี่ การคลุมผมไม่ใช่ตัวชี้วัดเลย  
ว่า คนที่อยู่ใต้ผ้าคลุมจะเป็นคนดีทุกคน”

“อย่างคนที่บ้านเรา แม่เราพี่สาวเราเค้าก็เพิ่งคลุมผมนะ มันเป็นไปได้  
ตามสิ่งแวดล้อม ตัวเราเองถ้ากลับไปบ้าน กางเกงขาสวมส่วนนี้เราก็ก  
ไม่ใส่ เราก็กจะแต่งกายแบบมิดชิด เพราะเรารู้สึกว่าคนอื่นๆเค้าไม่  
สบายใจถ้าเราไม่แต่งตัวให้ดี แล้วเราก็กเห็นบอยๆนายที่ขึ้นมาทำงาน  
มาเรียนที่กรุงเทพฯ ตอนนั่งรถทัวร์กลับบ้าน ตอนแรกก็ไม่คลุมผม  
แต่พอเข้าเขตปัตตานี ทุกคนก็ลุกขึ้นมาคลุมผมกันหมด มันก็เป็น  
แบบนี้”

นี่คือตัวอย่างเสียงจากพี่น้องมลายูมุสลิม ที่บอกเล่าถึงชีวิตท่ามกลางการ  
เปลี่ยนแปลงในสังคมมลายู ด้านเสียงของครูไทยพุทธ ก็ได้เล่าถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับ  
ชาวมลายูมุสลิมเช่นกัน เสียงของครูไทยพุทธให้ภาพการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คน พวกเขา  
ใช้คำว่า “กระแสปฏิวัติวัฒนธรรมอิสลาม” ทำให้ชาวมลายูมุสลิมรอบตัวปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต และ  
ศาสนาอิสลามได้กลายมาเป็นพรหมแดน ในการแบ่งแยกกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้ผู้คนต่างชาติพันธุ์มี  
ระยะห่างระหว่างกันมากขึ้น กรณีศึกษาบางคนยังบ่งชี้ว่า “กระแสปฏิวัติวัฒนธรรมอิสลาม” เป็น  
เคำกลางของความรุนแรงที่พวกเขาสัมผัสได้ เพื่อความเข้าใจในประเด็นนี้อย่างลึกซึ้ง ในหัวข้อ  
ต่อไปจะเป็นการศึกษาเรื่องราวที่ครูไทยพุทธ เล่าถึงความสัมพันธ์ของตนเองกับชาวมลายูมุสลิม  
ในช่วงที่เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมมลายูมุสลิม ผ่านพื้นที่สำคัญ 2 พื้นที่ คือ ในรั้วโรงเรียน  
และ นอกรั้วโรงเรียน

### 5.1.1 ในรั้วโรงเรียน

แม่ก็เอะอะกรณศึกษาที่สูงวัยที่สุดเล่าว่า ความรุนแรงที่คุกรุ่นอยู่ในเวลานี้ มีกลาง  
บอกเหตุมาเนิ่นนานแล้ว เธอย้ำว่า “รู้มาตั้งนานแล้วก่อนจะมีเหตุการณ์เกิดขึ้นนานแล้ว” เคำกลางที่  
เธอนี้เกิดขึ้นก่อนปี พ.ศ. 2547 นับสิบปี “มันเริ่มมาจากพวกนักการเมือง โน่นแหละที่สนับสนุน  
ให้คนคลุมหัว มันเริ่มมานานแล้วมันเริ่มมาทีละนิดทีละนิด ตอนที่มันเริ่ม ปฏิวัติวัฒนธรรมนั้น  
แหละ พอมันเริ่มคลุมหัว แม่ก็เอะอะคิดเลข คิดไว้แล้วถ้ามันคลุมหน้าคลุมตา ต่อไปมันจะทำ  
อะไร มันจะเอาผู้หญิงมาเป็นแนวร่วม ใครจะจับมันได้ มันจะแบ่งได้แล้ว มันจะแยกทีนี้ ต่อไป  
มันแยกไทยพุทธ-มุสลิม ทีนี้มันง่ายใช่ไหม พวกคลุมหัวคือมุสลิมก็ไม่ต้องทำ”

ในรั้วโรงเรียน เมื่อเธอต้องประสบกับสิ่งที่เธอกล่าวว่าเป็นลางบอกเหตุว่าความรุนแรงกำลังมาเยือน เมื่อเด็กนักเรียนและเพื่อนครูเปลี่ยนจากการแต่งกายตามเครื่องแบบทั่วไปมาเป็นการแต่งกายตามหลักศาสนา สิ่งที่เหมาะสมที่สุดก็คือ

“ในห้องเรียนเราจะบอกเด็ก บอกว่า “โอ๊ย! ครูกลัวนะ” มันคลุมสี่ดำไว้ “เธอเวลาครูมาสอน เธออย่าคลุมนะครูกลัว เธอค่อยคลุมชั่วคราว ครูละห้ (ครูสอนศาสนา) นะ” เราจะไปห้ามเค้าไม่ได้ เคี้ยวถูกย้ายภายใน 24 ชั่วโมง เด็กมันไปเล่นวอลเลย์โอ๊ย! เหม็น เค้าไม่สอนให้มันรักษาความสะอาด เราก็ได้แต่แนะนำเด็กที่สนิทกัน ให้ดูสารสัมพยายามซักเสื้อผ้าบ่อยๆ แต่ไม่กล้าพูดว่า “เธอเหม็น” ก็แนะนำดิๆ”

สิ่งที่เหมาะสมที่สุดก็คือ การเชื่อมโยงเอาอำนาจสองฝ่ายเข้าด้วยกัน ได้แก่ อำนาจการเมืองและอำนาจศาสนา คำของแม่ก็เมื่อนั้นคือว่า อำนาจการเมืองผสมกับวัฒนธรรมมุสลิมนั้น ขับเน้นช่องว่างระหว่างคนต่างชาติพันธุ์ต่างศาสนาให้เด่นชัดยิ่งขึ้น การกระทำของนักการเมืองที่แม่ก็เมื่อก่อนถึงคือ การสนับสนุนให้ชาวมลายูมุสลิม แต่งกายตามหลักศาสนาอิสลาม โดยการผลักดันให้กฎกระทรวงศึกษาธิการ อนุญาตให้นักเรียนมลายูมุสลิม แต่งกายตามแบบศาสนาอิสลามได้ โดยจัดให้มีชุดเครื่องแบบนักเรียนขึ้นเป็นการเฉพาะ เมื่อใคร่ครวญดูแล้ว ความรุนแรงที่แม่ก็เมื่อก่อนสัมผัสได้ คือ การเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เธอไม่ได้รับประโยชน์ใดๆ หากเธอเป็นคนมลายูมุสลิมที่เลื่อมใสในศาสนาอิสลาม และอยากแสดงออกด้วยการแต่งกายตามหลักศาสนานั้นคงเป็นสิ่งที่ดี แต่ในแง่มุมของแม่ก็เมื่อก่อนเธอรู้สึก ว่า “เราเคยอยู่แบบว่าเด็กมันเคยตามสบาย เป็นชุดทั่วประเทศมาเปลี่ยนเฉพาะท้องถิ่น มันแตกต่าง” ความแตกต่างที่วันนี้ ประการแรกคือ การแต่งตัวที่แตกต่างออกไปจากคนทั่วประเทศ และประการหลังคือ แตกต่างไปจากตัวแม่ก็เมื่อก่อนเอง ที่สุดแล้วจึงกลายเป็นว่าคนมลายูมุสลิมซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในโรงเรียน แต่งกายเหมือนกันทั้งหมด จึงเหลือเพียงครูไทยพุทธอย่างแม่ก็เมื่อก่อน ที่ผิดแผกแตกต่างออกไปจากผู้คนแวดล้อม ตรงจุดนี้ทำให้เห็นว่าแม่ก็เมื่อก่อนเริ่มรู้สึกว่าชาวมลายูมุสลิมเป็นคนอื่นที่แตกต่างไปจากวันวาน คือ เป็นคนอื่นที่พยายามเดินถอยห่างออกไปจากเธอ นอกจากนี้ แม่ก็เมื่อก่อนยังได้วิเคราะห์ว่า เมื่อชาวมลายูมุสลิมพากันแต่งกายตามหลักศาสนาอิสลาม ก็ทำให้ฝ่ายผู้ก่อความรุนแรงที่ต้องการทำร้ายชาวไทยพุทธสามารถแยกแยะได้ง่ายว่า ใครเป็นไทยพุทธ ใครเป็นมลายูมุสลิม ตัวละครฝ่ายผู้ก่อความรุนแรงได้เปิดตัวขึ้น ท่ามกลางภาวะที่ผู้เล่ารู้สึกว่า ตนถูกคุกคามจากความรุนแรงเชิง

วัฒนธรรม เธอเริ่มเอาชาวบ้าน นักการเมือง ผู้นำศาสนา และผู้ก่อความไม่สงบ ร้อยเข้าเป็นพวกเดียวกันด้วยเชือกเส้นหนึ่งที่ว่ามลายุมุสลิม

การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เพียงสะท้อนถึงครูใกล้เกษียณอย่างเมะก็อมาะ ครูผู้ชายซึ่งมีบุคลิกเข้มแข็งใจ นักเลงอย่างครูประยูรก็ยังคงสะทสะท้าน เขาเป็นอีกคนหนึ่งที่ได้ว่าแนวโน้มของการก่อเหตุรุนแรงมีมานานแล้ว ครูประยูรเล่าว่า

“เหตุรุนแรงที่เกิดขึ้นก็เริ่มจากการที่ครูสอนศาสนาตีความคำสั่งสอนต่างไปไม่เหมือนเดิม ทำให้คนแตกแยกกันมากขึ้นคำสั่งสอนที่มาใหม่นี้ก็คือฆ่าคนต่างศาสนาไม่บาป ประมาณปี 35-36 ให้คลุมหัวกัน ตอนนั้นปีใหม่เราก็ปิดปกติ 3-4 วัน พอเปิดเทอมมาเด็กก็คลุมหัวกันหมด ผมตกใจมาก ทำอะไร ไม่ถูกเลย แต่ก็ไม่ได้พูดอะไร การตีความของครูสอนศาสนาทำให้คนเคร่งครัดขึ้นผู้หญิงนี้เยอะ เห็นชัดคลุมผมกันเยอะ พอถึงวันนอร์ อารีเพ็ญให้คลุมผมนี้ยิ่งไปกันใหญ่”

เรื่องเล่าของครูประยูรส่วนนี้ ทำให้เห็นว่าพื้นที่โรงเรียนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ นั้น เรื่องการแต่งกายตามแบบของชาวมลายุมุสลิมในโรงเรียนนั้น กลับเป็นที่ถกเถียงกันและเป็นเรื่องที่อ่อนไหวมาก ดังในกรณีศึกษาที่ 2 นี้ ผู้เล่าเองมีความรู้สึกว่าการอนุญาตให้นักเรียนแต่งกายตามหลักศาสนานั้น ทำให้เกิดการแตกแยก (จากจุดเริ่มต้นที่ว่า ครูสอนศาสนาตีความคำสั่งสอนใหม่ ทำให้ชาวมลายุมุสลิม ปรับวิถีชีวิตให้เคร่งครัดตามหลักการศาสนามากขึ้น และนักการเมืองชาวมลายุมุสลิม ได้ผลักดัน ให้การแต่งกายตามหลักศาสนาอิสลาม เป็นเรื่องที่สามารถปฏิบัติจริงได้ ต่างไปจากเดิม ที่มีกฎหมายรองรับเรื่องนี้แล้วแต่ เพราะผู้บริหารโรงเรียนไม่กล้ารับแรงเสียดทานจากความสับสนเสี่ยง ที่จะถูกฝ่ายรัฐกล่าวหาว่าเป็นพวกแบ่งแยกดินแดน เพราะฝ่ายรัฐเชื่อมโยงเรื่องความเข้มแข็งของอัตลักษณ์มลายุมุสลิมเข้ากับการแบ่งแยกดินแดน) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เขาเห็นว่าวัฒนธรรมมุสลิมทำให้เกิดความแตกแยกขึ้นในหมู่คนต่างชาติพันธุ์ ซึ่งผู้เขียนวิเคราะห์ว่าครูไทยพุทธมองการแสดงออกด้วยเรื่องแต่งกายเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง อันเป็นเครื่องมือในการจำแนกคนไทยพุทธ และคนมลายุมุสลิมออกจากกัน เมื่อเด็กนักเรียนเลิกแต่งชุดเครื่องแบบนักเรียนทั่วไป แล้วหันมาสวมใส่ชุดนักเรียนที่ถูกปรับให้เข้ากับหลักศาสนาอิสลามแทน ตัวผู้เล่าจึงรู้สึกว่ ช่องว่างระหว่างตนกับเด็กเหล่านั้นมีมากขึ้น เพราะความแตกต่างด้านชาติพันธุ์และศาสนา ระหว่างตัวผู้เล่ากับเด็กนักเรียนเหล่านั้น ถูกเปิดเผยให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยการ

แต่งกายนั่นเอง ดังที่ผู้เล่ากล่าวว่า “พอเปิดเทอมมาเด็กก็คลุมหัวกันหมด ผมตกใจมาก ทำอะไรไม่ถูกเลย แต่ก็ไม่ได้พูดอะไร”

เรื่องการแต่งกายนี้ ครูประยูรธรรมีมุมมองคล้ายกับแม่กือเมาะ คือ ในเรื่องเล่าของทั้งคู่ ปรากฏความคิดเรื่องอำนาจศาสนา และอำนาจการเมืองเช่นกัน ในกรณีของแม่กือเมาะเธอกล่าวโทษอำนาจการเมืองว่าเป็นสาเหตุของเรื่องนี้ โดยที่อำนาจศาสนาได้พลอยอาศัยบารมีของนักการเมืองในการเติบโตและหยั่งรากลึกยิ่งขึ้น แต่กรณีครูประยูรธรรมีมุมมองนั้นเขาให้ความสำคัญกับอำนาจศาสนามากกว่าและเห็นว่าอำนาจการเมืองนั้นเป็นส่วนที่เข้ามาเสริมให้อำนาจศาสนาแข็งแกร่งขึ้น ครูไทยพุทธได้กล่าวถึงอำนาจความรู้ของครูสอนศาสนาและอำนาจเชิงโครงสร้างในการออกนโยบายจากฝ่ายการเมืองว่าเป็นเหตุให้ผู้คนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ หันมาแต่งกายตามหลักศาสนา โดยเห็นได้ชัดในกรณีของผู้หญิง ดังที่ผู้เล่าถ่ายทอดว่า “การตีความของครูสอนศาสนา ทำให้คนเคร่งครัดขึ้น ผู้หญิงนี้เยอะเห็นชัดคลุมผมกันเยอะ พอถึงวันนอร์ อารีเพ็ญให้คลุมผมนี้ยิ่งไปกันใหญ่”

จุดนี้ผู้เขียนวิเคราะห์ว่า เมื่อเผชิญหน้ากับอำนาจทั้งสองนี้ ครูไทยพุทธต้องตกเป็นรอง ไม่ว่าจะในฐานะที่เป็นข้าราชการครู ซึ่งต้องปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ และผู้บังคับบัญชา หรืออำนาจความรู้ก็เช่นกัน ครูสอนศาสนาหรือโต๊ะครูนั้น ก็ไม่ต่างไปจากพระสงฆ์ในศาสนาพุทธ (มิได้พูดถึงบทบาทของการเป็นนักบวช เพราะศาสนาอิสลามไม่มีนักบวชแต่อย่างใด) เพราะพวกเขาต่างมีความรู้ความเชี่ยวชาญแตกฉานในหลักธรรมคำสอน จึงได้รับความเชื่อถือจากคนทั่วไป ตรงจุดนี้ตีความได้ว่า ผู้เล่าวางนักการเมืองและครูสอนศาสนาชาวมลายูมุสลิมเอาไว้ในตำแหน่งของขั้วอำนาจฝ่ายตรงข้าม ซึ่งเป็นตัวการร่วมที่ช่วยกันสร้างความสะเทือน ต่ออำนาจของผู้เล่าในพื้นที่โรงเรียน ส่งผลต่อเพื่อนครูมุสลิมและเด็กนักเรียนของผู้เล่า ขับเน้นความแตกต่างของผู้เล่ากับเขาเหล่านั้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างครูไทยพุทธกับวิทยากรอิสลามศึกษานี้ ในฐานะผู้ร่วมงานก็นับว่าน่าเป็นห่วงมาก เพราะเหตุรุนแรงที่เกิดขึ้นมักถูกนำไปเชื่อมโยงกับเรื่องชาติพันธุ์และศาสนา ซึ่งบรรดาครูทั้งหลายก็ต้องระมัดระวังตนเอง จนถึงขั้นสร้างข้อเรียกร้องกับภาครัฐบ้าง หรือประชุมระดมสมองเพื่อวิธีรับมือกับปัญหานี้บ้าง แน่ละ! ครูทั้ง 2 ชาติพันธุ์ทั้งไทยพุทธและมลายูมุสลิมต้องเข้าประชุมด้วยกัน เพราะต่างก็เป็นผู้ได้รับผลกระทบด้วยกันทุกฝ่าย แต่หากถามถึงความไว้วางใจที่พวกเขาให้แก่กัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในฐานะที่เป็นครู กลับเกิดความไม่เข้าใจกัน เพราะความเป็นอื่นที่เกิดจากการมีชาติพันธุ์และศาสนาที่แตกต่างกัน โดยมีสถานการณ์ความรุนแรงและการแย่งอำนาจกันในองค์กรครูเป็นตัวเร่งปฏิกิริยา ทำให้ครูไทยพุทธต้องจัดวางวิทยากรอิสลามศึกษาไว้ในตำแหน่งของบุคคลที่ไม่น่าไว้วางใจ ดัง

ข้อความตอนหนึ่งที่ว่า “อะไรที่เป็นความลับเค้าก็ไม่บอกหรอก เวลาอยู่ในที่ประชุมอย่างประชุมสมาพันธ์นี้ เราชี้ว่าเค้าไม่ได้หรอกนะว่าเค้ารู้แล้วไม่พูด ก็นั่งประชุมอยู่ด้วยกัน”

เมื่อตกอยู่ในสถานะเช่นนี้ ครูไทยพุทธได้แต่อุทธรณ์ว่า เป็นเพราะการ “ตีความคำสอนต่างไปไม่เหมือนเดิม ทำให้คนแตกแยกกันมากขึ้น” ถ้อยคำนี้เองที่บ่งว่า ผู้เล่านี้อาจอยากให้เกิดระยะห่างระหว่างตนกับชาวมลายูมุสลิมเพิ่มขึ้นอีก อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนพบว่าเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับชาวมลายูมุสลิมรอบตัว ครูไทยพุทธกับชาวมลายูมุสลิมเหล่านั้นไม่ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนทำความเข้าใจกัน ดังที่ผู้เล่ากล่าวว่า “เค้าไม่พูดหรอก แต่การแสดงออกมันเปลี่ยนไป” “ทำอะไรไม่ถูกเลย แต่ก็ไม่ได้พูดอะไร”

ด้านแม่กือเมาะ เมื่อเธอเล่าถึงความสัมพันธ์ของเธอกับครูสอนศาสนา ฟังเหมือนเธอระเบิดเอาความอึดอัดคับข้องใจออกมาด้วย ในอดีตพื้นที่ของผู้นำทางด้านศาสนาอิสลามหรือผู้ที่มีความรู้ด้านศาสนาอิสลามคือพื้นที่ส่วนอื่นที่มีโรงเรียน แม้ว่าพวกเขาอาจมีตำแหน่งเป็นคณะกรรมการโรงเรียน มีอิทธิพลต่อความเป็นไปต่างๆ ในโรงเรียนอยู่บ้าง แต่ก็ไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการสอนนักเรียน ครั้นต่อมารัฐมีนโยบายให้แต่ละโรงเรียน มีครูสอนศาสนาอิสลาม เข้ามาทำหน้าที่สอนวิชาศาสนาอิสลามเป็นการเฉพาะ นับแต่นั้นมาแม่กือเมาะจึงมีเพื่อนร่วมงาน ที่เป็นชาวมลายูมุสลิมเพิ่มขึ้น ซึ่งผู้มาใหม่นี้ มีฐานะพิเศษต่างจากครูทั่วไป ด้วยความรู้ทางด้านศาสนาที่เขามี ทำให้เขาได้รับความเคารพนับถือจากชาวบ้านและเด็กนักเรียน มากกว่าที่ครูในโรงเรียนประถมศึกษาได้รับ จุดนี้ส่งผลถึงความสัมพันธ์ระหว่างแม่กือเมาะกับเขา แม่กือเมาะเป็นฝ่ายอึดอัด เธอกล่าวว่าการวางตัวของเธอยากขึ้น ทำอะไรก็เกรงว่าจะผิดหลักศาสนาอิสลาม และหากครูสอนศาสนาอิสลามนำเรื่องนี้ไปบอกแก่ชาวบ้าน เธอก็จะต้องตกอยู่ในที่นั่งลำบาก เธอจะกลายเป็นคนที่ชาวบ้านไม่ให้การนับถือ และอาจถูกร้องเรียนหรือถึงขั้นถูกข้ายภายใน 24 ชั่วโมง ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องที่เธอกังวลไปล่วงหน้า เธอเล่าว่า

“เรารู้ไปอยู่ในหมู่เขา ถ้าสมมติเค้าไปยุชาวบ้านเราจะอยู่ยังไง เราต้องรู้จักพาดัวร์อด เพราะครูสอนศาสนาเค้าเรียกเงาะงูไซมัย เค้าคุมชาวบ้านได้หมดเค้านับถือ ถ้าเค้าเอาศาสนามาอ้าง เราก็แย่ต้องพาดัวร์อด (ต้องรู้จักเอาตัวรอด)”

เมื่อถามถึงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเด็กนักเรียนต่างชาติพันธุ์ว่า ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในสังคมมลายูมุสลิม ความสัมพันธ์ของเด็กนักเรียนต่างชาติพันธุ์เป็นอย่างไร ครูประยูทธ์เล่าว่า “เด็กก็ไม่มีปัญหาอะไร เรื่องล้อเลียนกันนี่ไม่มี ที่เขาพูดกันนั้นน่าจะจะมีบางที่

แต่ที่โรงเรียนนี้ไม่มี เด็กพุทธนี้มีแค่ 20% เด็กมุสลิม 80% แต่รอบๆ โรงเรียนนี้เป็นชุมชนพุทธ เด็กพุทธนี่คนที่เค้าพอมีฐานะหน่อย เค้าจะส่งลูกไปเรียนในเมือง เค้านิยมกันแบบนั้น” ส่วนเรื่องเล่าของแม่ก็โอเมาะนั่น เธอไม่ประทับใจกับปัญหาเรื่องนี้ ในช่วงเวลาดังกล่าวเด็กนักเรียนในโรงเรียนของเธอเป็นชาวมลายูมุสลิมทั้งหมด กระนั้นเด็กนักเรียนของเธอก็สร้างโจทย์ใหญ่ให้ครูชราต้องเข้าไปแก้ไข แม่ก็โอเมาะถ่ายทอดประสบการณ์ ที่ตัวเธอต้องพบกับความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมในโรงเรียน จากพฤติกรรมของเด็กนักเรียนชาวมลายูมุสลิมส่วนหนึ่ง ที่แสดงออกถึงการต่อต้านคนต่างชาติพันธุ์ต่างศาสนา ดังนี้ (ตัวหนังสือที่พิมพ์ด้วยตัวเอียงคือคำพูดของเด็กนักเรียน ตัวหนังสือปกติเป็นคำพูดของแม่ก็โอเมาะ)

พระผ่านหน้าโรงเรียนไปให้ศีลที่บ้านยาว เด็กมันถ่มน้ำลายใส่พระ พระก็มาบอกเราว่า “พวกเด็กนี่มันลื้อเลียนแก” แม่ก็โอเมาะก็จัดการก็คุยกับเด็กว่า “ให้บอกครูว่า ใครบ้างที่เวลาเห็นพระมาแล้วถ่มน้ำลาย ใครบ้างที่เห็นพระมาแล้วแล้วให้มะ هنگ” มันก็ฟ้องกันบางคนมันให้มะ هنگ บางคนมันยกขา แม่ก็โอเมาะก็บอกว่า “เธอทำแบบนี้มันเสียชื่อเสียงอิสลามนะ” “ทำไมล่ะครู” “แล้วลองคิดดูถ้าครูเป็นคนอิสลามแล้วเธอเป็นคนพุทธ เธอเป็นพระ เธอโกรธมั๊ย ถ้าครูไปว่าเธอแบบนั้น” “โกรธครู” “ทีหลังเธอก็นึกถึงหัวอกเค้าหัวอกเราสิ เราเลือกเกิดไม่ได้นะ เราเกิดมาแล้วเธอเป็นมุสลิม ครูเป็นพุทธ เค้า (คนไทยพุทธ) หาวว่าครูไม่สอนพวกเธอ ทำให้เธอไปว่าพระ” ก็สอนไปว่า “เราแต่ละศาสนาก็สอนให้เป็นคนดี ทั้งพุทธทั้งมุสลิม” ทีหลังก็ไม่ ก็ค่อยๆบอก “ทีหลังถ้าใครทำอีก เค้า (คนไทยพุทธ) จะดูถูกนะ เธอทำลายศาสนาอิสลามนะ เธอจะบาปหนัก ทำให้คนไทยพุทธดูถูกนะว่าโตะจา (พระ) นี่โกรธเธอ” เด็กก็มันมีเหตุผลมันก็คิดแล้ว “เธอรักมั๊ยศาสนาอิสลาม” “รัก รัก รัก” “รักก็ต้องทำให้ดี อย่าให้คนศาสนาอื่นดูถูก” มันก็เคยเถียงกับแม่ก็โอเมาะ “ครูฯ ขโมยของคนพุทธนี้ไม่บาปนะครู” “ใครสอนเธอ” “โตะครู” ก็บอก “ไม่ได้มา โตะครูสอนผิดนา” แม่ก็โอเมาะก็บอกว่า “ยิ่งทำให้คน (ไทยพุทธ) ดูถูกศาสนาเธอว่าไม่ดีสอนคนไม่เป็น” แม่ก็โอเมาะก็ให้เหตุผลบอกที่เราได้แย้ง มันก็บอก “จริงครู” มันก็ไม่ทำ แม่ก็โอเมาะก็ไปพูดในที่ประชุมบ้างอะไรบ้าง พูดให้เข้าหูมัน บอก

ว่า “เค้าว่านะ เค้าว่าครูไม่สอน แล้วเสียชื่อ เค้าว่าเด็กมุสลิมเด็กบ้าน  
ปาเซ เธอรักชื่อเสียงโรงเรียนมัธยม” “รัก” “รักก็อย่าให้เค้าว่าได้สิ เรา  
เป็นคนที่ไหน” “เราเป็นคนปาเซ” “เค้าบอกคนปาเซไม่คินะ  
ศาสนาอิสลามสอนให้คนชั่วนะ เธอชอบมัธยมเค้าดูถูก” “ไม่ชอบ”  
“ไม่ชอบก็อย่าทำอีก” ก็บอก “ถ้าเธอเป็นคนไทยพุทธ เธอเป็นพระ  
แล้วครูไปว่าเธอ เธอโกรธมัธยม” “โกรธครู โกรธครู”

เรื่องเล่านี้แสดงให้เห็นว่า ในสถานการณ์เช่นนี้ ระหว่างตัวครูไทยพุทธกับ  
เด็กนักเรียนมุสลิมนั้น มีช่องว่างทางวัฒนธรรมสูงมาก แต่เมะก็เอะเธอใช้ความเป็นครู  
มาเป็นเครื่องมือในการเติมเต็มช่องว่าง เธออธิบายให้เด็กนักเรียนได้คำนี้ถึงคำว่า “ใจเขา ใจเรา”  
อันเป็นหลักการพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีผู้คนหลากหลายวัฒนธรรม

ในกรณีของครูที่มีความคิดแตกต่างออกไปอย่างกรณีของครูสัมฤทธิ์ เรื่องเล่าของ  
เขากล่าวถึงตั้งแต่ต้นว่า เขาสัมผัสกับความรุนแรงในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้มาอย่าง  
ยาวนานพอๆ กับอายุราชการของเขา บทบาทของครูสัมฤทธิ์นั้นนอกจากจะต้องต่อสู้เพื่อครูได้  
โดยภาพรวมแล้ว ในโรงเรียนที่เขาทำหน้าที่เป็นผู้บริหารก็มีเรื่องราวใหญ่โตให้ต้องฟันฝ่าเช่นกัน  
เหตุเกิดขึ้นในปีการศึกษา 2533 ณ โรงเรียนแห่งหนึ่งในชนบทของจังหวัดยะลา เป็นโรงเรียนที่มี  
เด็กนักเรียนทั้งหมดเป็นชาวมุสลิม ครูสัมฤทธิ์เล่าว่า

“ตอนนั้นเขาส่งผมไป คือมันอยู่ในช่วงการปฏิวัติในอิหร่านแล้วส่ง  
เข้ามาที่เมืองไทย โดยชื่อห้เป็นตัวแกนนำหลักใหญ่ คราวนี้มัน  
ไหลบ่าเข้ามาทางนี้มาก พื้นที่ตรงนั้นเป็นพื้นที่ที่รุนแรงมาก เรื่องความ  
เป็นมุสลิมความเป็นเชื้อชาติมันเข้ม! จนถึงขั้นที่ว่าเหมือนกับว่า  
การปฏิวัติทางวัฒนธรรม จนถึงขั้นโทรทัศน์ไม่ให้ดูเลย ทำลายฝัง  
ดินหมด การคิดสื่อสารนี้ไม่มี ความร่วมมืออะไรไม่มีในช่วงนั้นนะ  
มันเหมือนกับเขตปลดปล่อย”

เมื่อต้องพบกับความรุนแรงในพื้นที่ เขาเล่าถึงวิธีการต่อกรกับความรุนแรงตาม  
แนวทางของเขาว่า “ผมไปนี่ผมก็ลดความรุนแรงลงด้วยวิธีการทำตัวให้กลมกลืน เราทำให้  
กลมกลืนนี้ต้องทำหลายระดับ ความคิดกลมกลืนการกระทำกลมกลืน การจัดการศึกษาเล่าเรียน  
ต้องกลมกลืน ครั้งแรกก็ต้องประชุมปรึกษากับผู้นำศาสนาทั้งหมดว่าเราจะอยู่ยังไง ผู้ปกครอง

ทั้งหมดว่าเราจะวางแผนให้โรงเรียนอยู่ได้อย่างไร พอสุดท้ายผมรู้สึกว่าเป็นจุดหลอมรวม ความรู้สึกนึกคิดก็คือการเปิดโอกาสให้เด็กแต่งตัวแต่งเครื่องแบบสอดคล้องตามหลักก็คือคลุม อีญาบนุ่งกางเกงขายาวเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ผมไปดูหลักคำสอนจริงๆ ในอัลกุรอานของ เชานี่เป็นภาคบังคับที่ต้องแต่งตัวอย่างนั้นจริง ทีนี้เราก็อธิบายว่าการทำให้สอดคล้องทางวัฒนธรรม มันน่าจะเป็นเรื่องที่ดีไม่ใช่เป็นเรื่องที่ผิดอะไร ก็เลยเป็นจุดทำให้เกิดการยอมรับ เป็นพวกห้อง เชารู้สึกว่าเป็นนี่คือของเขา มันเป็นของมุสลิม พอนักเรียน ครู ผู้ปกครอง ได้เห็นความจริงใจของเรา เขาก็เริ่มไว้วางใจไปเรื่อยๆ จนปัจจุบันนี้ดูเหมือนจะเป็นตำนาน เป็นตำนานว่าเราเริ่มเรื่อง วัฒนธรรมไว้แล้ว”

อย่างไรก็ตาม แม้ผู้นำด้านความมั่นคงระดับแม่ทัพภาคที่ 4 จะให้ความสนับสนุนใน การทำงานของครูสัมฤทธิ์ แต่ในที่สุดข้อหาที่ว่า เขา “เป็นเครื่องมือให้กับฝ่ายตรงข้าม” รัฐก็ยังมี น้ำหนักมากกว่า จึงส่งผลให้ครูสัมฤทธิ์ต้องย้ายออกจากโรงเรียนแห่งนั้น เขากล่าวเปรียบเทียบ สภาพชุมชนระหว่าง โรงเรียนเก่ากับ โรงเรียนใหม่ให้ฟังว่า “วัฒนธรรมต่างกันเลยโดยสิ้นเชิง มุสลิมเหมือนกันนี่ละ ที่โรงเรียนใหม่มันเป็นชุมชนเมืองธรรมดา เราก็ทำกิจกรรมธรรมดาได้”

เมื่อพูดถึงการเปลี่ยนแปลงในสังคมมลายูมุสลิม ครูสัมฤทธิ์เล่าต่าง ไปจากครูคนอื่น ครูสัมฤทธิ์เล่าถึงสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน เขาได้เห็นความเคร่งครัดในศาสนา ที่ห้ามกระทำการดูโทรมทัศน์ เห็นกระทั่งครุที่น้ำตาตกเพราะ “เด็กขาดความเคารพถึงขั้นเอาเท้าชี้ หน้าครู” และเขาก็ได้เห็นอีกว่าความเข้มข้นของกระแสปฏิวัติอิสลามได้เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และค่อยๆ จางลง เพราะชาวบ้านเองก็ต้องปรับตัวเพื่อหาจุดสมดุลในชีวิต เมื่อผ่านไประยะหนึ่งชาวบ้านก็ ตระหนักว่าการไม่รับรู้ข่าวสารจากภายนอกหรือการยุติการติดต่อกับภาครัฐทำให้ชุมชนต้องเสีย ประโยชน์หลายอย่าง เช่นหมู่บ้านอื่นเขาได้งบประมาณสร้างถนนหนทาง แต่ชุมชนที่ปิดตนเองก็ ไม่ทราบเรื่องนี้เลย เหตุการณ์สะสมเข้ากันวันจนทำให้ผู้คนในชุมชนเริ่มตั้งคำถามว่าสิ่งที่ เหมาะสมสิ่งที่พอดีกับวิถีชุมชนนั้นควรเป็นอย่างไร จากนั้นกระแสปฏิวัติอิสลามที่เข้มข้นก็ ค่อยๆ ลดระดับมาอยู่ที่จุดสมดุลกับวิถีที่ชุมชนต้องการให้เป็น

เรื่องเล่าตรงจุดนี้สะท้อนถึงตัวครูผู้เล่า ที่มีความแนบแน่นกับชุมชนมากกว่า กรณีศึกษาอื่นๆ เขาติดตามการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและเฝ้ามองชุมชนก้าวเดินไปในขณะที่ครู ท่านอื่นเริ่มรู้สึกแปลกแยกจากวิถีชุมชน ตัวครูสัมฤทธิ์นั้นแท้จริงแล้วเขาเป็นผู้ได้รับผลกระทบ จากการเปลี่ยนแปลงในสังคมมลายูมุสลิม โดยตรง เพราะต้องเข้าไปอยู่ในท้องถิ่นที่ไหลไปตาม “กระแสการปฏิวัติวัฒนธรรม” ที่เชี่ยวกราก แต่จากเรื่องเล่าของเขาทำให้เห็นว่าในขณะที่คนส่วน ในสังคมไทยหวาดหวั่นกับการเป็นอิสลามที่เข้มข้น ครูสัมฤทธิ์กลับไม่หวั่นไหวและเห็นชอบกับ การเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ โดยการส่งเสริมให้เด็กนักเรียนได้แต่งกายตามหลักปฏิบัติของศาสนา



อิสลาม ในขณะที่ครูท่านอื่นเห็นการแต่งกายตามหลักอิสลามเป็นสัญญาณเตือนภัย (โดยเฉพาะครูประยูรที่เล่าเมื่อเห็นเด็กนักเรียนพาลคลุมฮิญาบมาโรงเรียนเขา “ตกใจ จนทำอะไรไม่ถูก” สิ่งที่เกิดขึ้นกับเขา คือ ภาวะสั่นสะเทือนทางใจอย่างกะทันหัน) แต่ครูสัมฤทธิ์กลับคิดว่าผู้คนควรจะ ได้มีความเป็นตัวของตัวเอง ควรมีโอกาสปฏิบัติตามความเชื่อของแต่ละชาติพันธุ์แต่ละศาสนา สิ่งนี้ทำให้ชาวบ้านให้การยอมรับเอาโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เมื่อเขาเล่าถึงตอนนี้เขามองตนเองในฐานะผู้ที่มีความสามารถในการบริหารจัดการวัฒนธรรมหาใช่ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน หรือถูกคุกคามทั้งด้านร่างกายและจิตวิญญาณ

อย่างไรก็ตาม ผู้ที่มีทักษะและความละเอียดอ่อนด้านวัฒนธรรมอย่างครูสัมฤทธิ์ ก็มีแง่มุมที่หนักใจมาถ่ายทอดเช่นกัน เขาออกปากว่าเรื่องนี้ทำให้ครูอย่างเขาหนักใจมากที่สุด

“คือเรื่องวัฒนธรรม ต้องระวังตัวแจทุกเรื่อง พุดง่าย ๆ ว่าสอนลำบาก เราสอนภาษาไทยมาๆ พวกชาตินิยมก็ไม่อยากให้สอน เรื่องการทำ ความเคารพ ชาวบ้านจะรู้สึกว่ามีใจอยากให้มีการสละมากกว่ายกมือไหว้ เพราะการไหว้เป็นวัฒนธรรมที่มาจากพุทธ ถึงเราจะบอกว่า เป็นวัฒนธรรมทั่วไปเป็นมารยาทไทย แต่เขาก็รู้สึกว่าเวลาคน ไทยพุทธทำบุญนี้ยกมือไหว้ไข่ม้อย นี่มันเป็นสาย โยง ไปถึง วัฒนธรรมประจำวันของชีวิตนักเรียน ถ้านักเรียนตกทายคนอื่นด้วยการไหว้ ก็แสดงว่าเป็นการยอมรับฐานวัฒนธรรมของพุทธ ซึ่งเขา แยกไม่ได้ว่ามารยาทไทยก็คือการไหว้ ไทย ไทยสากล แต่ว่าของเขา เป็นอิสลามก็มีการสละ อันนี้เราต้องอธิบายเยอะ เรื่องการไหว้ นี้ผมก็จะสื่อสารกับเด็กว่า การไหว้นี้เป็นมารยาทที่คนในสังคมส่วนใหญ่เคารพปฏิบัติ การไหว้ที่เราสอนให้เด็กไหว้เป็น เพราะเมื่อเด็กโตขึ้นเขาต้องเข้าไปในสังคมที่ไม่ใช่มุสลิม เขาจะมีการไหว้ เด็กจะทำตัวไม่ถูก เราจะต้องสอนเด็กไว้ ถ้าแกไหว้เป็นมันก็เป็นผลดีกับตัวแกเอง เด็กก็รู้นะ เด็กมุสลิมถ้าพบผมก็จะยกมือไหว้ คือเขารู้สึกว่า มันจะทำให้เขากว้างขึ้น เขาจะรู้ได้เอง”

สัญญาณของความขัดกันทางวัฒนธรรมนี้ ถูกส่งถึงครูสัมฤทธิ์ผ่าน “ทางการ ประชุมกรรมการสถานศึกษา การประชุมผู้ปกครอง หรือ ไม่ก็ครูสอนศาสนา” มีข้อสังเกตว่า เรื่องเล่าในส่วนนี้ขัดแย้งกับเรื่องเล่าในบทก่อน ที่เขาบอกว่าชาวบ้านพึงใจให้ที่ครูสอนภาษาไทย

ให้แก่เด็กมลายู ความขัดกันของเนื้อหาบ่งบอกว่า ชาวมลายูมุสลิมเองก็มีหลายกลุ่มหลายความคิดต่างจิตต่างใจ หลายคนอาจพึงใจให้บุตรหลานได้ใช้ชีวิตแห่งการเรียนรู้บน พรหมแดนของความหลากหลายทางวัฒนธรรม หลายคนมองว่าการเรียนรู้วัฒนธรรมของผู้อื่นจะทำให้วัฒนธรรมของตนเองถูกกลืนกลาย และนี่ก็อาจเป็นที่มาของความรู้สึกด้านลบ ที่ครูต้องตกอยู่ในภาวะความอึดอัดและความกดดัน เมื่อสิ่งที่ชุมชนต้องการขัดกับสิ่งที่รัฐ (ต้นสังกัดของครู) กำหนดให้เป็นไป หากวิเคราะห์กันในแง่วิธีการจัดการความสัมพันธ์ที่ครูสัมฤทธิ์มีต่อผู้คนในเรื่องการจัดการเรียนการสอนนี้ทั้งตัวละครที่เป็นนักเรียน เหล่าผู้ปกครอง กรรมการสถานศึกษา ครูสอนศาสนา จึงเป็นไป “โดยใช้วิธีการทำตัวให้กลมกลืน เราทำให้กลมกลืนนี้ต้องทำหลายระดับ ความคิดการกระทำกลมกลืน การจัดการศึกษาเล่าเรียนต้องกลมกลืน”

ครูสัมฤทธิ์ยังเล่าว่า การทำงานในโรงเรียนแต่ละแห่งนั้นก็แตกต่างกันไป เช่นบางโรงเรียนตั้งอยู่ในชุมชนชาวมลายูมุสลิม มีเด็กนักเรียนทั้งหมดเป็นชาวมลายูมุสลิม บางโรงเรียนก็มีทั้งนักเรียนชาวไทยพุทธและมลายูมุสลิมมาเรียนด้วยกัน ความท้าทายนี้จึงตกอยู่กับครู ที่ต้องพยายามจัดการการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการ และความเปลี่ยนแปลงของชุมชนอยู่เสมอ สิ่งที่ครูสัมฤทธิ์ให้ความสำคัญ ยังคงเป็นเรื่องความละเอียดอ่อนทางวัฒนธรรม “ตอนนี้ (พ.ศ. 2553) ที่โรงเรียนมีเด็กทั้งหมด 850 คน เป็นนักเรียนไทยพุทธ 35 คน เราก็พยายามจัดวัฒนธรรมให้มันสมดุลกัน คือเด็กไทยพุทธก็มีโอกาสที่จะเรียนรู้ธรรมศาสนาพุทธ เราก็จะจัดวันพระให้พระมาเทศน์บ้าง มาฉันข้าวที่โรงเรียน มีภาพพุทธประวัติมีห้องหนึ่งเลยที่จัดบรรยากาศให้มันเป็นพุทธ ช่างมุสลิมเราก็เติมที่ เราก็ให้เขาได้มีโอกาสมีสิทธิเสรีภาพในการดำเนินกิจกรรมของเขาเติมที่ เมื่อเวลาที่เหมาะสมผมก็นัดผู้นำทางศาสนาสองฝ่ายนี้มาคุยกันบ้าง คุยกันเรื่องงานพัฒนา เรื่องพฤติกรรมนักเรียน การดูแลความเป็นอยู่ของเด็ก การดูแลเรื่องมารยาททางวัฒนธรรม เราจะให้ได้เกิดความรู้สึกว่าได้คุยกันบ้างให้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน”

ในส่วนฐานะหัวหน้างานที่มีลูกน้องทั้งชาวไทยพุทธและมลายูมุสลิม ครูสัมฤทธิ์เล่าถึงการใช้ทักษะของตนในการจัดการความสัมพันธ์ของผู้คนในที่ทำงานว่า

“ผมในฐานะหัวหน้างานก็ต้องมีทักษะที่เหนือกว่า ในการให้ทุกคนอยู่ด้วยกัน โดยยอมรับความแตกต่าง ความแตกต่างนี้ทั้งทางด้านความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ ความศรัทธา แตกต่างหมด เพราะฉะนั้นเราอยู่แบบรักษาจุดร่วม สงวนจุดต่าง หมายถึงว่าอะไรที่ร่วมได้เราก็ร่วม อะไรที่ร่วมไม่ได้ก็ต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างคิด แต่

ว่าหลักมือขู่หนึ่งคืออย่าให้เดือดร้อนตนเองและผู้อื่น เพราะว่าตัวเองเชื่ออยู่คนเดียวคนอื่นก็ไม่เดือดร้อนอะไร”

### 5.1.2 นอกรั้วโรงเรียน

หันมามองชีวิตนอกรั้วโรงเรียนของครูไทยพุทธกันบ้าง สิ่งหนึ่งที่สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน คือ เมื่อครูไทยพุทธเล่าถึงเรื่องราวของการเปลี่ยนแปลงในสังคมมลายูมุสลิม ตัวละครต่างๆ ที่เคยปรากฏในเรื่องเล่ายุคก่อนอย่างเป็นสุขนั้น ได้สูญหายไป เช่น ผู้คนรอบโรงเรียนหรือเพื่อนบ้าน ในกรณีของแม่กือเมาะ เรื่องเล่าของเธอเปลี่ยนจากการให้รายละเอียดเรื่องความสัมพันธ์กับผู้คน เป็นการเจาะจงเล่าถึงความอึดอัดใจของตนเอง ที่เกิดจากความสัมพันธ์กับชาวมลายูมุสลิม สิ่งที่ชอบอยู่ภายในจิตใจของเธอมิมีความซับซ้อนมาก เธอเล่าว่า ใน “กระแสการปฏิวัติวัฒนธรรมอิสลาม” ทำให้ชาวมลายูมุสลิมเคร่งครัดในหลักศาสนามากขึ้น ซึ่งความเคร่งครัดนี้เป็นเหตุให้ชาวไทยพุทธ ต้องเป็นฝ่ายปรับตัวเขาหากนมลายูมุสลิมเสมอ แต่เมื่อเปรียบเทียบกับเรื่องราวในบทก่อน ในวันที่ยังไม่มี “กระแสปฏิวัติวัฒนธรรมอิสลาม” แม่กือเมาะไม่ได้กล่าวถึงชาวมลายูมุสลิมในแง่มุมนี้ เธอบอกเพียงว่ายินดีไปร่วมงานของชาวมลายูมุสลิม เมื่อเธอจัดงานที่บ้าน เธอก็ไม่เชิญเขา มา เพราะเป็นการเพิ่มภาระในการจัดเตรียมอาหารอิสลาม เธอเล่าเพียงแค่นั้น แต่เมื่อเธอเล่าถึงเวลาที่เกิด “กระแสปฏิวัติวัฒนธรรมอิสลาม” เธอกลับเล่าถึงการที่คนมลายูมุสลิม ไม่ไปร่วมงานของคนไทยพุทธว่า เป็นเพราะ

“เค้าเคร่งคือไม่รู้จักปรับตัวไง เกินไป บางทีถ้ามาอยู่ในหมู่คนไทยพุทธโซ่มัย เราก็ต้องเข้าสังคมบ้างเป็นธรรมดา แต่แทนที่ที่เราอยู่ในสังคมนี้เวลาคนตายก็ต้องไปเยี่ยม (ไปแสดงความเสียใจไปให้กำลังใจญาติผู้ตาย) ไปอะไร บางทีคนที่เค้าเคร่งเค้าก็ไม่ไป เค้าหาว่าไปร่วมงานคนไทยพุทธบาปแบบโน้นแบบนี้ เดียวนี้พอไปเรียนมากขึ้นรู้มากขึ้น ไอ้โน่นก็บาปไอ้นี้ก็บาป ไม่รู้ละ แม่กือเมาะก็เป็นคนนอก แต่ว่าบางทีบางสิ่งบางอย่างก็ต้องปรับตัวบ้าง”

จากถ้อยคำนี้จะเห็นความย้อนแย้งในเรื่องเล่าของแม่กือเมาะ คือ ในขณะที่เธอเลือกจะสร้างระยะห่างกับชาวมลายูมุสลิม แต่ในขณะเดียวกันเธอก็เรียกร้องให้พวกเขาลดความเคร่งครัดด้านศาสนาลง เพื่อที่พวกเขาจะได้เดินเข้ามาหาเธอมากขึ้น

กรณีของครูประยูทธ์ เมื่อเล่าถึงช่วงเวลาของ “การปฏิวัติวัฒนธรรมอิสลาม” เขาได้เล่าถึงความเปลี่ยนแปลงในเชิงความสัมพันธ์ ที่ชาวมลายูมุสลิมทิ้งระยะห่างออกจากชาวไทยพุทธว่า “ครูมุสลิมมานั่งที่บ้านเรา เรายกอะไรให้กิน เขาก็จะไม่กินเลย เขาไม่พูดหรือแค่การแสดงออกมันเปลี่ยนไป” (ครูมุสลิมที่เขาเล่าถึงนี้เป็นครูได้บังคับบัญชาที่ต้องมาหาหรือปรึกษางานกับเขาที่บ้านเป็นบางเวลา) ในความรู้สึกของผู้เล่าเห็นว่า การที่ผู้คนหันไปเคร่งครัดในเรื่องศาสนาทำให้พวกเขามีข้อจำกัดมากมาย จากเดิมที่พวกเขาปรับนำดื่มหรือผลไม้ที่ครูประยูทธ์จัดไว้ต้อนรับ มาบัดนี้พวกเขาก็เลือกปฏิเสธไมตรีของครูไทยพุทธ เพราะเกรงว่าอาหารนั้นจะไม่ถูกต้องตามหลักศาสนา

เรื่องเล่าของครูประยูทธ์ ปรากฏตัวละครชาวมลายูมุสลิมอีกตัวหนึ่งที่น่าสนใจ นั่นคือ “พวกคาวะฮ์”<sup>26</sup> ผู้เล่านิยามถึงกลุ่มคาวะฮ์ไว้ในประเภท “พวกที่เก่งในทางร้าย” หรือเรียกด้วยภาษาเรื่องเล่าก็จัดว่าเป็นกลุ่มตัวโกง ความสัมพันธ์ที่ผู้เล่ามีกับคนกลุ่มนี้ เมื่อพิจารณาจากค่านิยามที่ผู้เล่าให้ไว้จึงตีความได้ว่าผู้เล่าจัดวางคนกลุ่มนี้ไว้ไกลจากตนเองมาก เพราะเขาวิเคราะห์ว่าคนกลุ่มนี้เต็มเปี่ยมไปด้วยอันตราย ในอีกแง่มุมหนึ่งเขียนพบสิ่งที่น่าสนใจว่าผู้เล่าได้ให้ข้อมูลว่ามีเพื่อนคนหนึ่งเป็นคาวะฮ์ “เพื่อนผมตอนปี 37 มั่นมีลูก 9 คน (ยกมือประกอบ) เวลามันนับลูกมันยังต้องนึก หลังมานี้เป็นคาวะฮ์มีเมียอีกคนมีลูกอีกคนเป็น 10 เมียมันมาร้องให้กับผมอยู่” หากจับประโยคนี้มาตีความเราก็พบว่า ถึงแม้ค่านิยามที่ผู้เล่ากล่าวถึงกลุ่มคาวะฮ์จะเป็นนิยามในแง่ลบ แต่สามารถถอดสารที่อยู่ในเรื่องเล่าได้ว่าผู้เล่ากับคนกลุ่มนี้ก็มีความเป็นมิตรต่อกัน คำ “เพื่อนผม” (แม้ผู้เล่าจะไม่ได้ให้รายละเอียดของความผูกพันดังที่เมื่อก่อนจะพูดถึงเพื่อนชาวมลายูมุสลิมของตน) และ “เมียมันมาร้องให้อยู่กับผม” แสดงถึงความสัมพันธ์ที่มีความใกล้ชิดกัน

เพื่อแสดงว่าชาวมลายูมุสลิมเปลี่ยนไปเช่นไร เขายังได้ยกตัวอย่างถึงรัฐพิธีที่หน่วยของรัฐต้องจัดขึ้นเป็นประจำ เช่น งานเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม เขาเล่าว่าก่อนหน้านี้นี้ทั้งชาวไทยพุทธและชาวมลายูมุสลิมจะมาร่วมงานนี้ด้วยกัน โดยมีการประกอบพิธีตามแนวพุทธก่อนแล้วโตะอิหม่ามจึงได้ประกอบพิธีตามแนวอิสลาม แต่ต่อมาเมื่อชาวมลายูมุสลิมเริ่ม

<sup>26</sup> คาวะฮ์ตามความหมายตรงตัว (จากภาษาอาหรับ) แปลว่าชักชวน ในที่นี้หมายถึงการเชิญชวนผู้คนให้ฟื้นฟูศาสนาปรับปรุงการปฏิบัติศาสนกิจของตนเอง ผู้คนในครอบครัว สังคม ตลอดจนกว้างไกลขนาดเชิญชวนทุกคนในโลกที่เป็นมุสลิม ให้สนใจปรับปรุงตนเองในเรื่องของหน้าที่ต่อพระเจ้า เช่น การปฏิบัติศาสนกิจ การรำลึกถึงพระเจ้าตลอดจนฟื้นฟูแบบอย่างของท่านศาสดา (ศ็อล) ไม่ว่าจะเป็นการกิน อยู่ นอน ตลอดจนการดำเนินชีวิตในทุกด้านให้มาอยู่ในการดำเนินชีวิตของผู้คนเป็นงานที่ท่านศาสดาเคยปฏิบัติและสาวกทั้งหลายก็สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามก็ยังมีนิกปราชญ์ของอิสลามหลายกลุ่มไม่เห็นด้วยกับหลักการปฏิบัติของกลุ่มคาวะฮ์ซึ่งก็เป็นความคิดเห็นที่แตกต่างในบางแง่มุมเท่านั้น (เว็บไซต์แม่สะเรียงคอตคอม, 14 กันยายน 2554)

ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต โดยเริ่มจากการปรับเปลี่ยนการแต่งกายให้ถูกต้องตามหลักศาสนา การมาเข้าร่วมพิธีที่รัฐจัดขึ้นก็เปลี่ยนไปด้วย ครูประยูทธ์ใช้คำว่า

“มันเริ่มจากการแต่งกาย ต่อมาก็ไม่ร่วมสังฆกรรมกัน เมื่อมีการตีความคำสอนใหม่ เขาไม่มาเข้าร่วมพิธี เข่าบอกว่าเค้าไปทำที่มัสยิด ก็ไม่รู้ว่าเค้าทำจริงไม่จริง แต่นายอำเภอก็ไปนะไปที่โน่น ไปที่นี้ แต่นายอำเภอพุทธเข้ามัสยิดไม่ได้”

ผู้เขียนพิเคราะห์ว่า ครูไทยพุทธให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมรัฐพิธีเป็นอย่างมาก นั้นแสดงว่าเขาเลือกที่จะผูกโยงตนเองเอาไว้กับรัฐ และยังคงการเข้าร่วมพิธีของชาวมลายูมุสลิมว่าเป็นการแสดงความใกล้ชิดหรือยอมรับอำนาจรัฐไทย (นี่คือการทำงานของวาทกรรมรัฐที่เปลี่ยนให้ครูกลายเป็นอื่นจากชุมชน) เมื่อชาวมลายูมุสลิมไม่มาเข้าร่วมพิธีนี้โดยกล่าวว่าจะไปทำพิธีที่มัสยิดนั้น มัสยิดมิใช่พื้นที่ซึ่งคนต่างศาสนาจะเข้าไปได้โดยง่าย เมื่อเป็นเช่นนี้ระยะห่างระหว่างตัวผู้เล่ากับชาวมลายูมุสลิมที่เคยมาร่วมพิธีด้วยกันจึงถ่างออกอีก และการที่ครู (หรือตัวแทนของรัฐอย่างนายอำเภอ) ไม่สามารถเข้าไปสังเกตการณ์ในมัสยิดได้ ครูจึงเกิดความคลางแคลงใจว่าชาวมลายูมุสลิมเหล่านั้นจะยังมีใจที่ผูกฝักใฝ่ต่อรัฐไทยหรือไม่

เรื่องเล่าของครูประยูทธ์ถึงชาวมลายูมุสลิมในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมอิสลามยังไม่จบเพียงแค่นี้ เมื่อเขาพูดถึงชาวมลายูมุสลิม เขาได้เชื่อมโยงปัญหาทางชาติพันธุ์และศาสนาเข้ากับท้องถิ่น ชาติ และโลก ผู้เล่าให้ข้อมูลถึงลักษณะประชากรในดินแดน 3 จังหวัดชายแดนใต้ว่าประกอบด้วยชาวมลายูมุสลิม 80% และชาวพุทธอีก 20% เนื้อหาสาระของเรื่องเล่าในช่วงท้ายเต็มไปด้วยข้อสังเกตถึงการเพิ่มขึ้นของประชากรมุสลิม และวิธีการที่ทำให้ศาสนาอิสลามมีผู้คนหันไปนับถือมากขึ้น เช่น ผู้ที่สมรสกับคนมุสลิมต้องเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลาม ดังข้อความนี้ “เวลาลูกสาวลูกชายเราถ้าแต่งงานกับแขกก็ต้องเข้าแขก”

ในระดับชาติ ครูไทยพุทธได้เชื่อมโยงเรื่องราวที่ตนเองได้ยินได้ฟังมาผสานเข้ากับการเล่าสังเกตถึงการเคลื่อนไหวหรือความเป็นไปของชาวมลายูมุสลิมจนสร้างข้อสรุปให้แก่ตนเองและนำมาบอกเล่าแก่ผู้เขียนว่า ชาวมลายูมุสลิมได้กระจายไปอยู่ทั่วประเทศแล้ว กระทั่งผู้เล่าเกิดความสงสัยว่ามีทุนข้ามชาติให้การสนับสนุนคนกลุ่มนี้ “เชียงใหม่ก็เยอะ อีสานก็มี มีนายทุนไปซื้อที่แล้วย้ายคนไปอยู่ ให้มีลูกหลานขยายไป เคียวนี่ไปไกลทางเชียงใหม่ พวกควาอะฮ์ไปถึงหมด ก็ไปไหนก็ฟรี กินที่นี้เสร็จก็ไปกินที่นู่นต่อ พวกนี้กินง่ายอยู่แล้ว มีข้าวมีแกงเอามารวมๆ กันก็กิน” ท้ายที่สุดครูไทยพุทธได้เชื่อมโยงปรากฏการณ์ในระดับท้องถิ่นและ

ระดับชาติ โดยทำให้เห็นว่าความเคลื่อนไหวของชาวมุสลิม อาจส่งอันตรายต่อชนทุกชาติในโลก ที่มีได้นับถือศาสนาอิสลาม ดังคำพูดที่ว่า “ทั่วโลกมีมุสลิมหมด มันมีอยู่แน่ถ้าพูดว่าอีกก็ปีมุสลิม จะครองโลกแต่จำไม่ได้”

ในประเด็นนี้แม้ครูประยุทธ์ไม่ได้สื่อโดยตรงไปตรงมา แต่ผู้เขียนพบสาระสำคัญที่ผู้เล่าต้องการบอกว่า ผู้เล่ามีความรู้สึกหวาดหวั่นต่อสิ่งที่จะต้องตกเป็นคนส่วนน้อย และในฐานะผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ผู้เล่ารู้สึกถึงความสูญเสียเมื่อคนศาสนาเดียวกันกลับเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลาม นอกจากเรื่องความมั่นคงของศาสนาดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ผู้เขียนยังพบอคติด้านชาติพันธุ์และศาสนาปรากฏในเรื่องเล่า อาทิ การที่ผู้เล่าเฝ้าตั้งคำถามถึงความเป็นมลายูมุสลิมที่ดี ครูไทยพุทธ ได้ยกตัวอย่างถึงหลายกรณีซึ่งให้ภาพชาวมลายูมุสลิมที่ไม่เคร่งครัดตามวิถีอิสลาม เช่น เรื่องการถือศีลอด

“อย่างตอนถือศีลอดก็เหมือนกัน ถามว่าใครถือก็คน คนแก่กับเด็กที่พอพอรู้เรื่อง พวกผู้ชายนี่เห็นประจำ ที่ตลาดรายได้วันละหลายหมื่น ช่วงถือศีล มันออกมากินกัน ไกล กินเสร็จก็ฉุนน้ำลาย (ทำท่าทางเลียนแบบ) ขับรถกลับบ้าน อันนี้เห็นประจำ บางทีปิดห้องอาหาร ปิดมิดชิดตั้งกันกินเสร็จก็แยกกัน แถววัดตรงใต้ต้นยาร่วง (ต้นมะม่วงหิมพานต์) ช่วงถือศีลเปลือกห่อข้าวย่ำทั้งนั้น ข้าวย่ำหนึ่ง ไข่ต้มลูกหนึ่ง น้ำขวด (น้ำอัดลม) ขวดหนึ่ง”

ครูประยุทธ์ยังกล่าวเปรียบเทียบว่า ชาวพุทธที่แต่งงานกับชาวมลายูมุสลิม แล้วต้องเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลาม คนเหล่านี้มีวิถีปฏิบัติที่ดีกว่าชาวมลายูมุสลิมโดยกำเนิด และไม่ว่าจะเป็นกรณีที่ชาวมลายูมุสลิมปฏิบัติตามวิถีอิสลามอย่างเคร่งครัด หรือย่อหย่อนต่างก็สร้างความรู้สึกด้านลบให้แก่ผู้เล่าได้ทั้งสิ้น แม้ในบางกรณีที่ชาวมลายูมุสลิมพยายามก้าวข้ามพรมแดนมาเพื่อเป็นคนอื่นแบบชั่วคราวชั่วคราว ครูไทยพุทธก็เห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรอีกเช่นกัน นี่คือภาพสะท้อนความรู้สึกที่คลุมเครือของผู้เล่า เป็นความคลุมเครือในแง่ลบ คือ ไม่ว่าชาวมลายูมุสลิมจะทำอย่างไรก็ผิดทั้งสิ้น เขาเคร่งครัดก็ผิดเพราะเคร่งครัดเกินไป เขาหย่อนยานก็ผิดเพราะผู้เล่ามองว่าชาวมลายูมุสลิมแสดงออกต่อสังคมว่า อยากจะประพฤตินั้นเคร่งครัดตามหลักศาสนา แต่กลายเป็นว่าชาวมลายูมุสลิมหลายคนและผู้เล่าพบเจอไม่ได้ประพฤตินั้นนั้น ดังที่ผู้เล่ากล่าวถึงหญิงสาวชาวมลายูมุสลิมในชุมชนข้างเคียงว่า

“พวกนี้พอออกมาพื้นหมูบ้านมันก็ไม่คลุมผม แต่งตัวเหมือนวัยรุ่น  
 นั้นแหละใส่ขาสั้นก็มี ที่พูดได้เพราะเห็น อย่างที่บ้านก็มาเปลี่ยน  
 เสื้อผ้ากันบ่อย เปลี่ยนแล้วใส่ถุงแขวนไว้ก็ไปเที่ยวในเมือง เที่ยว  
 เสรีก็กลับมาใส่ผ้าคลุมผม แต่งตัวเรียบร้อยพับขากางเกงขึ้น”

หากพิจารณาถ้อยคำนี้ร่วมกับเนื้อหาในเรื่องเล่าตอนหนึ่งที่ครูประยุทธ์กล่าวว่า รู้สึก  
 ตกใจกับการที่เด็กนักเรียนลุกขึ้นมาแต่งกายตามหลักศาสนา ตรงนี้ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า เหตุใด  
 ผู้เล่าจึงพูดถึงเรื่องการแต่งกายในแง่มุมที่แตกต่างกัน หากผู้เล่าไม่อยากจะเห็นชาวมลายูมุสลิมแต่ง  
 กายตามหลักศาสนา ผู้เล่าคงไม่ใช่คำพูดคำหยาบของชาวมลายูมุสลิมในประโยคข้างต้น หรือ  
 เหตุผลเบื้องหลังอาจเป็นเรื่องของการปะทะกันระหว่างอำนาจศาสนากับอำนาจของรัฐบาล กรณี  
 ที่ชาวมลายูมุสลิมเรียกร้องที่จะแต่งกายตามหลักศาสนาในโรงเรียน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีอำนาจของ  
 รัฐเข้มข้น ทำให้ตัวผู้เล่าในฐานะข้าราชการครู ซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐจึงรู้สึกว่าคุณเองถูกรุกไล่ไป  
 ด้วย แต่ในทางกลับกัน ในพื้นที่อื่นซึ่งอำนาจรัฐไม่เข้มข้นชาวมลายูมุสลิมรอบตัวกลับไม่แต่งกาย  
 ตามวิถีอิสลาม อคติทางชาติพันธุ์และศาสนาของผู้เล่าจึงก่อร่างสร้างตัวจากประสบการณ์ที่เขาได้  
 พบเจอเหล่านี้

ด้านเรื่องเล่าของครูสัมฤทธิ์ แสดงออกว่าผู้เล่าเข้าใจและยอมรับความเปลี่ยนแปลง  
 ที่เกิดขึ้นในสังคมมลายูมุสลิมได้มากที่สุด เขาอธิบายว่าธรรมชาติระหว่างวัฒนธรรมพุทธกับ  
 มลายูมุสลิมนั้น คือ “น้ำกับน้ำมันยังง้ำมันก็เข้ากันลำบาก ทักษะของพุทธบางส่วนเลยคิดว่าอย่า  
 เข้าใกล้กันดีกว่า เพราะว่าถ้าเข้าไปใกล้พุทธก็ต้องเปลี่ยนแปลงตามอิสลามตลอดเวลา มันทำให้  
 เขารู้สึกเบื่อหน่าย การประสานนี้ต้องเดินถอยคนละก้าว คือเขาเองก็ถอยในแง่ที่ว่ารักษาจุดร่วม  
 สงวนจุดต่าง คือเขาจะไม่ถอยในเชิงหลักการ เช่นว่าสิ่งใดที่เป็นวัฒนธรรมชัดเจนปรากฏอยู่ใน  
 คัมภีร์อัลกุรอานถอยไม่ได้เลย เขาถือว่าถอยไม่ได้เลย” ในกรณีของครูสัมฤทธิ์นี้อาจกล่าวโดย  
 สรุปได้ว่า ตัวเขาเข้าใจถึงวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิมโดยไม่คิดที่จะแข่งแข่งชาวมลายูมุสลิม  
 เอาไว้ให้อยู่กับที่ จึงทำให้เขาไม่เป็นที่ทุกข์กับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจาก “กระแสการปฏิวัติ  
 วัฒนธรรมอิสลาม”

จากเรื่องเล่าของครูไทยพุทธ ผู้เขียนพิจารณาว่าครูไทยพุทธให้ภาพสังคมมลายู-  
 มุสลิม (ช่วงเวลาแห่ง “การปฏิวัติวัฒนธรรมอิสลาม” ตามเรื่องเล่าของครูไทยพุทธเกิดขึ้นใน  
 ทศวรรษ 2530 ) ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Monolithic) นั่นคือ ภาพชาวมลายูมุสลิมที่ยอมรับ  
 และพร้อมจะปฏิบัติตามการชี้นำของผู้มีความรู้ด้านศาสนาอิสลาม ให้ความรู้สึกถึงพลังของการ  
 รวมหมู่อันเข้มแข็งของชาวมลายูมุสลิม ภาพเหล่านี้ต่างไปจากงานศึกษาหลายชิ้น ที่เล่าถึงความ

หลากหลายและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมมลายูมุสลิม เช่น งาน Tearing Apart the Land ISLAM AND LEGITIMACY IN SOUTHERN THAILAND ของคินแคน แมคคาโก้ (Duncan McCargo, 2008) แมคคาโก้วิพากษ์ว่า ความแตกต่างทางความคิดความเชื่อของชาวมลายูมุสลิม นั้นมีมาแต่ครั้งโบราณ เช่น กลุ่มผู้ที่มีความเชื่อแบบคณะเก่า คือ ผู้ที่ความเชื่อของเขามีการเจือปน ด้วยความเชื่อของชนชาติพันธุ์และศาสนาอื่น (คนจีน คนไทยพุทธ) ซึ่งอาศัยอยู่ในท้องถิ่น เดียวกัน ส่วนพวกคณะใหม่ (พวกคณะใหม่นี้จบการศึกษาจากตะวันตกและอินเดียได้) นั้นคือผู้ที่มีความคิดในการ “ชะล้าง” (purify) ศาสนาให้บริสุทธิ์จากการเจือปนของความเชื่อ อื่นๆ คณะใหม่ถือเรื่องความเป็นสากลนิยมมุสลิมที่เข้าใจว่าเป็นศาสนาสำคัญกว่าเชื้อชาติ แต่พวกคณะใหม่ก็รู้ว่าความคิดเช่นนี้จะทำให้ตนดูแปลกแยก และกลายเป็นชายขอบสังคม จึง เน้นความเป็นมลายูมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวมลายูมุสลิมในสามจังหวัดชายแดน เกิดขึ้นตั้งแต่ค.ศ. 1970 เป็นการเปลี่ยนแปลงที่บ่อนทำลายสิทธิอำนาจในทางศีลธรรมและ จิตวิญญาณของอิหม่าม (Imams) บาบอ (Barbors) มัสยิด ปอเนาะ ซึ่งเป็นผลทั้งจากปัจจัยภายใน ทั้งความขัดแย้งระหว่างพวก คณะเก่า คณะใหม่ ทำให้มีมัสยิดใหม่เกิดขึ้นในแต่ละชุมชน จำนวนมัสยิดที่มากขึ้นสะท้อนความแตกแยกทางความคิด เป็นผลทำให้สังคมชุมชนที่อ่อนแออยู่ แล้วแตกแยกยิ่งขึ้นไปอีก

นอกจากนี้ความขัดแย้งในสังคมมลายูมุสลิมยังเกิดขึ้นเพราะรัฐไทยเข้าไปมีส่วน สำคัญ ตั้งแต่ค.ศ. 1960 รัฐไทยมีนโยบายที่จะเปลี่ยนโรงเรียนปอเนาะ ให้เป็นโรงเรียนอิสลาม เอกชนที่สอนทั้งทางโลกทางธรรม ครูสอนศาสนาอิสลามที่นิยม “คณะใหม่” สนับสนุนแนวทาง นี้ เพราะเขาเห็นว่า ปอเนาะเป็นเสาหลักของพวกจารีต “คณะเก่า” พวกคณะใหม่ที่เป็นเจ้าของ โรงเรียนจึงร่วมมือกับรัฐ จนทำให้พวกเขาได้กลายเป็นบุคคลสำคัญ เช่น ผู้นำสภาอิสลามจังหวัด หรือ ส.ส. ส.ว. แต่ความร่วมมือกับรัฐก็ทำลายอำนาจทางศีลธรรมของพวกเขา จากภาพที่เคยเป็น คนของโลกศาสนา พวกเขาก็ถูกมองว่าเป็นผู้ประกอบการ (ธุรกิจ) และเป็นนักการเมือง หรือเป็น “โต๊ะครูชั้นขุนนาง” คนเหล่านี้กลายเป็นผู้มีสัมพันธไมตรีกับองค์กรรัฐ เช่น ศ.อ.บ.ต. และ คนกลุ่มนี้สนับสนุนรัฐ ในการควบคุมความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากพวกแยกดินแดน โดยที่พวกเขา ได้รับการยอมรับนับถือจากรัฐ และความเจริญก้าวหน้าในชีวิตเป็นการต่างตอบแทน (ในทศวรรษ 1990 การตอบแทนปรากฏในรูปของเงินช่วยการศึกษาที่รัฐมอบให้แก่โรงเรียน เอกชนสอนศาสนาอิสลามซึ่งเป็นการมอบเงินให้อย่างไม่โปร่งใส) ความร่ำรวยที่ได้รับทำให้ พวกเขากลายเป็นชนชั้นนำและทำให้เขาแปลกแยกกับคนมุสลิมทั่วไป ความอ่อนแอในสังคม มลายูมุสลิมนี้เอง ที่เป็นสาเหตุให้เกิดความรุนแรงในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคได้ในเวลาต่อมา

## 5.2 เหตุความรุนแรงระลอกใหม่ในปี พ.ศ. 2547

ผู้เขียนกังวลว่าเหตุโศกนาฏกรรมในพื้นที่นี้จึงยกระดับความรุนแรงขึ้น และยังสงสัยอีกว่าเหตุโศกนาฏกรรมตกเป็นเป้าของความรุนแรง นอกจากนี้ยังใคร่รู้ว่าท่ามกลางเหตุความรุนแรงรายวันบรรดาครูของเรามีวิธีการในการอยู่รอดท่ามกลางความรุนแรงอย่างไร และที่สุดแล้วความสัมพันธ์ของครูไทยพุทธกับชาวมลายูมุสลิมจะเดินไปในทิศทางใด

### 5.2.1 ทุกข์จากความรุนแรง

ครูชาวไทยพุทธเป็นหนึ่งในผู้นิยามตนเองว่า เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ความรุนแรงทางตรงที่เกิดขึ้นกับพวกเขาเหล่านั้นมีระดับแตกต่างกันไป เมะกือเมะมีประสบการณ์ด้านลบมากกว่าใคร ครั้งที่ทหารกับฝ่ายก่อเหตุยิงตอบโต้กัน โดยมีบ้านเธอตั้งอยู่ตรงกลาง “เมะกือเมะก็หมอบลงที่เตียง สามีนั่นวิ่งไปนอนหมอบอยู่บนพื้น เค้ากลัวจนรีราดเลยนะ ตรงหัวเตียงนี้ยังมีรอยกระสุนอยู่เลย” นอกจากนี้เมะกือเมะยังสูญเสียญาติมิตรไปอีกมากมาย เมะกือเมะเสียชีวิตหลายรายไปคนหนึ่งเขาถูกยิงตายขณะที่ออกไปกรีดยางและยังมี “ญาติๆ เรา ตาฉาย ลูกวิ ตาคำ 3 คนนี้ถูกเชือดคอถูกเผา พี่พันธ์นี่ถูกยิง” ส่วนครูประยูรที่นั่นฝ่ายก่อเหตุพยายามจะทำร้ายเขาถึง 2 ครั้ง “ที่เจอกับตัวมันมากัน 2 คน ซ้อนมอเตอร์ไซค์กันมา ใส่ชุดดำมาเลยนะเป็นผู้ชาย ครูดาว (ภรรยาของผู้เล่า) เป็นคนขับรถกำลังจะเข้าบ้านแล้ว อานั่งซ้อนท้ายถือปืนมือหนึ่งถือปลามือหนึ่ง ครูดาวไขกุญแจเข้าบ้าน อาก้ยืนดูอยู่มันเห็นว่าอามีปืนมันก็ไป อยู่ในระยะที่เห็นกันนี้แหละ อาดูอยู่ถ้ามันขยับจะยิงเลย เราพร้อมอยู่แล้ว อีกครั้งที่เจอ มีคนข้างบ้านมาบอกว่า อย่าให้ออกไปไหน มันเห็นคนแปลกหน้ามาวุ่นๆ อยู่แถวตู้โทรศัพท์ เราก้ไม่ออกไปโรงเรียน พอมันไปแล้วเราก้ขับรถเข้าเมือง วันนั้นก็ไม่ได้ไปโรงเรียน” ส่วนครูสัมฤทธิ์นั้นเขาไม่เคยพบเหตุความรุนแรงเลยทั้งที่ตนเองทำงานเคลื่อนไหวและมีชื่อเสียงว่าเป็นกำลังสำคัญของครูได้ เขากล่าวว่า “สังเกตดูแล้ว ครูที่โดนไม่รู้เรื่องอะไรเลย เขาก้เป็นครูธรรมดา ไม่ได้ยุ่งเรื่องการต่อสู้อะไรเลย”

ความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับครูไทยพุทธอีกประการหนึ่ง คือ “ความเจ็บปวด” ด้านจิตใจที่ครูพยายามถ่ายทอดให้ผู้เขียนฟังผ่านเรื่องเล่าของพวกเขา เห็นได้จากยามที่เหล่าครูพูดถึงความสูญเสียที่เกิดขึ้นกับชีวิตผู้คนในสามจังหวัดชายแดนใต้มักมีคำว่า “เจ็บปวด” พ่วงมาด้วยเสมอ ดังที่ครูประยูรเล่าว่า “ก่อนออกมาก็มีความรู้สึกเจ็บปวดอยู่หลายหน ครั้งหนึ่งมีมายิงตำรวจที่หน้าบ้านเลย ศ้วับเมียซ้อน มันมาจ่อยิงศ้วแล้วรถก็ล้ม ลูกสาวอานั่งอยู่หน้าบ้านก็ตะโกนเรียกพ่อๆเค้าด้วยกัน ไอ้คนที่ยิงมันก็ขับไปเฉยๆ เหมือนไม่มีอะไร” ด้านครูสัมฤทธิ์ถ่ายทอดความรู้สึกว่า “นี่อย่างที่เจ็บปวดอยู่อาชีพเดียวกัน 128 ศพอย่างนี้ ผู้คนล้มตาย คนบริสุทธิ์อีกเป็นพันๆคน

ตายไป 3-4 พันแล้ว บาดเจ็บอีก 20,000 กว่า” ชาวบ้านไม่เคยทำให้เขาเจ็บปวด แต่คนที่ทำคือ “ผู้ก่อความไม่สงบ” ที่ทำให้คนบริสุทธิ์ต้องล้มตายไปมาก ส่วนแม่ก็เอามาที่ต้องพบกับความสูญเสียหลายครั้งก็ออกปากว่า “เราก็เจ็บปวดทั้งญาติทั้งคนในหมู่บ้านที่ต้องตาย มันยัง มันทุบหัว มันเชือดคอ มันจะทำให้คนกลัว จะให้คนไทยพุทธหนี” เสียงเล่านี้ให้รายละเอียดของการทำร้ายที่เป็นไปอย่างทารุณ เล่าถึงจำนวนผู้คนที่ต้องตกเป็นเหยื่อ การเล่าลักษณะนี้เกิดขึ้นเพราะผู้เล่าต้องการสื่อสารให้เราเข้าใจว่าฝ่ายผู้ก่อเหตุที่โรมนุษยธรรมนั้นสร้างความสูญเสียความเจ็บช้ำให้แก่ผู้เล่ามากมายเพียงใด

ด้านเสียงจากชาวมลายูมุสลิม พวกเขาทุกคนพากันบอกว่าต่างก็เป็นทุกข์กับสภาพความเป็นอยู่ท่ามกลางเหตุความไม่สงบ เหตุความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ 3 จังหวัดนั้นทำให้ชีวิตของผู้ให้ข้อมูลของเรา 3 คนต้องพบกับความสูญเสีย กะนิยายและกะนิบุหงา ทั้งคู่สูญเสียสามีไป ในกรณีของกะนิยาย เธอได้ข้อมูลในทางกลับมาจาก ผู้ที่ฆ่าสามีของเธอคือเจ้าหน้าที่รัฐ แต่ก็ไม่สามารถเอาผิดกับผู้ก่อเหตุได้ เธอเล่าว่าเรื่องราวของสามีเจ็บหายไปกับสายลม นั่นเป็นเพราะเธอเป็นชาวมลายูมุสลิมเจ้าหน้าที่จึงไม่กระตือรือร้นที่จะตามจับตัวคนผิดมาลงโทษ “ก็จะจับใครล่ะ ไม่มีเลย ถ้าคนไทยพุทธถูกยิงเค้าก็จับเลย แม้แต่คนพิการก็จับไป เขาบอกว่าสงสัยว่าคนนั้นเป็นคนยิง แต่ว่าของเราเนี่ยไม่เคยตามเลย ไม่เคยบอกเลย แปลกดีเหมือนกัน” ส่วนกะนิบุหงาเธอต้องทนทุกข์อยู่กับความรู้สึกสูญเสีย “กะเก็บตัวอยู่ในบ้านนานถึง 3 ปี แต่ก่อนเคยคิดจะฆ่าตัวตายด้วยซ้ำแต่ลูกๆ ห้ามไว้ เวลามีคนอยู่ตรงไหนก็ไม่กล้าเดินผ่าน เพราะกลัวเค้าจะพูดตามหลังว่าเราเป็นแม่หม้าย คนที่ฆ่าก็ถูกเจ้าหน้าที่ยิงตายตรงที่เค้ายิงสามีกะนั้นแหละ แต่กะไม่รู้ว่าเขาทำทำไม” (สัมภาษณ์โดยคุณ มูฮำหมัด คือราแม, 2010)

ผู้ให้ข้อมูลอีกคนหนึ่ง คือกะนิปานะ ภายในช่วงเวลา 6 ปีแรกที่เกิดเหตุความรุนแรง เธอสูญเสียพี่น้องไปทั้งสิ้น 4 คน เธอเล่าว่า “ทุกวันนี้เรายังไม่รู้ว่าเป็นคนทำ พี่น้องบางคนทำงานให้รัฐเราก็คงคิดว่าคนทำเค้าไม่พอใจที่บ้านเราทำงานให้รัฐ แต่พี่น้องคนอื่นก็เป็นชาวสวนธรรมดาอยู่บ้านทำงานที่บ้านเค้าก็ยังฆ่าอีก เราเลยเค้าไม่ได้ว่าคนที่ทำเค้าไม่พอใจอะไร ครอบครัวเรา เจ้าหน้าที่รัฐก็ให้ความคุ้มครองเราไม่ได้ ตัวกะเองก็ถูกคุกคามจนต้องย้ายเข้าไปอยู่ในเมือง เพราะเรารู้สึกว่าบ้านไม่ใช่ที่ๆปลอดภัยสำหรับเรากต่อไป”

นอกจากนี้ยังมีผู้เล่าคนอื่นๆ ที่แม้ไม่ได้สูญเสียญาติพี่น้อง แต่ก็ต้องสูญเสียความสุขในชีวิตที่พวกเขาเคยมี บูกะเล่าว่า “บ้านของเราถูกทหารบุกเข้าไปตอนที่พ่อเราอยู่คนเดียว เค้าคิดว่ามีผู้ก่อเหตุอยู่ข้างใน ก็รื้อค้นบ้านเราเสียหาย พ่อเนี่ยแก่มากแล้วนะ หลังจากเกิดเหตุแปปพักอยู่ที่อื่นนานเป็นเดือน แปปก็กลับบ้าน ตัวเราเองกลับบ้านนี้แม่ก็เดือนนะ เวลาเจอด่านเจออะไรก็ระวังให้เค้าตรวจค้นต้องดูดีๆ ไม่ให้ตรวจก็ไม่ได้ แต่พอให้ตรวจก็กลัวเค้าอาจจะแกล้งจับเรากี้

ได้ แม่กลัวเพราะมันมีเรื่องอย่างนี้เยอะ” ข้างครูชาวมลายูมุสลิมก็เล่าว่าเธอแสนจะหวาดหวั่นกับเหตุความรุนแรง กะนิลาจิบอกว่า “โรงเรียนเพิ่งจะถูกเผา แต่ไม่เป็นข่าวนะ ชาวบ้านช่วยกันดับทัน มันก็ไหม้ห้องเรียน ไปห้องนึง นี่ก็ทำเรื่องย้ายมาสอน โรงเรียนใกล้บ้านแล้วไม่รู้จะได้ย้ายรีเปลา” ครูอีกคนพูดแทนชาวบ้านว่า “คนในพื้นที่เค้าไม่อยากจะเกิดความรุนแรงหรอก เค้าอยากจะทำนอยากมีงานทำที่ดี เคียวนี่เค้าไปอยู่มาเลย์กันเยอะเพราะอยู่บ้านทำมาหากินไม่ได้ ใจเค้าต้องทำมาหากิน”

เสียงจากครูไทยพุทธและชาวมลายูมุสลิมในส่วนนี้คงช่วยสะท้อนมุมมองเรื่องความเคียดแค้นของผู้คนในพื้นที่ให้สังคมได้รับรู้ว่า ความทุกข์ที่เกิดจากความรุนแรงนั้นมันมีสิทธิเป็นของทุกคนโดยไม่แบ่งแยกชาติพันธุ์และศาสนาเลย

### 5.2.2 เหตุแห่งความรุนแรง

เมื่อถามว่าสาเหตุของความรุนแรงในปี พ.ศ. 2547 เกิดจากเรื่องอะไร แม่ก็เอะใจเล่าถึงสาเหตุของความรุนแรงในครั้งนี้ว่าต่างจากเหตุความรุนแรงในช่วงที่ผ่านมาซึ่งเธอเคยให้การวิเคราะห์ว่าสาเหตุเกิดจากการปฏิวัติวัฒนธรรมอิสลาม เธอบอกว่าความรุนแรงระลอกใหม่นี้ “จริงๆ มันก็มีหลายสาเหตุ พวกชาวบ้านเค้าคุยกันว่า พวกเป็นใหญ่เป็นโตถ้าสงบก็ไม่ได้งบประมาณ พวกกันอีกว่าพวกค้าของเถื่อน พวกยาเสพติด ถ้ามีเหตุการณ์พวกทหารก็กลัวไม่ค่อยกล้าไปจับ ถ้าจับแล้วมีปัญหา เป็นเด็กของนักการเมือง นักการเมืองตั้งปล่อย ให้ออกไปจับก็ช่วยไปจับถูกหลานนักการเมือง นักการเมืองก็เอาออก” คำบอกเล่านี้ตรงกันกับเรื่องเล่าของครูประยุทธ์ที่บอกว่า “ทั้งแบ่งแยกดินแดน การเมืองการปกครอง ยาเสพติด ผลประโยชน์ มีทั้งนั้นคนในสังคมส่วนใหญ่จะว่าเป็นเรื่องแบ่งแยกดินแดนเพราะข่าวเสนอไปแบบนั้น เรื่องอื่นก็ออกข่าวบ้าง แต่น่าหนักมันจะไปลงที่เรื่องแบ่งแยกดินแดน”

กรณีครูสัมฤทธิ์เรื่องเล่าของเขามีความแตกต่างออกไป เขากล่าวว่า “ในทัศนะผมก็คือว่า ปัญหานี้มันอยู่ที่การขาดทักษะในการบริหารจัดการวัฒนธรรมในการทำงานในพื้นที่ 3 จังหวัด ถ้าคนไหนหรือกลุ่มไหนมีทักษะในการจัดการวัฒนธรรมดี คือรู้พอสมควรในทั้ง 2 วัฒนธรรมและมีหลักในการจัดการเข้ามาบ้าง ก็จะทำให้การทำงานในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องเหล่านี้ได้ เหมือนกรณีที่โรงเรียนฮิญาบ ช่วงนั้นสถานการณ์ร้ายแรงมาก แต่เราสามารถเอาวัฒนธรรมเป็นสื่อในการประสานความขัดแย้ง ให้ความรู้ร้อนของจิตใจที่ปฏิบัติลดลง จนกระทั่งรู้สึกว่าคุณกันได้” เขายังได้อธิบายว่าสถานการณ์ความรุนแรงที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์แห่งความขัดแย้งระหว่างชนต่างชาติพันธุ์ต่างศาสนา

“เขาเรียกว่าประวัติศาสตร์เรื่องเล่ามันเน้นหนักไปที่คนมลายู เขาเล่าเน้นหนักไป ที่สยามมาตีปัตตานีเขาจะเล่ามาตลอด แต่คนไทยในฐานะผู้เป็นเจ้าของอาณาจักรไม่ค่อยพูดถึงเรื่องนี้ไม่มีความรู้ด้วย เขาเล่าเล่าด้วยความเคียดแค้น แต่ถ้าคนพุทธเล่าก็เล่าด้วยความสะใจ ที่นี้มันก็เพียงแต่รู้ว่าสุโขทัยอยู่อย่างนี้มาตลอด เรื่องเล่าที่สำคัญ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ปัตตานีมันจะเล่าแล้วก็จะผนวกกับความ เป็นเชื้อชาติมลายูมันจะกลายเป็นความเจ็บแค้นฝังลึกเป็นอุดมการณ์ ที่นี้อุดมการณ์นี้ไม่พอเพราะคนยังไม่กล้าแสดงออกเพราะอำนาจรัฐ มันเหนือกว่ามาก ฝ่ายปฏิวัติก็เลยต้องลากความชอบธรรมทาง ศาสนาเข้ามาผนวก **นี่เรื่องเล่าเห็นมัยมันมีพลัง”**

หากนำมุมมองของครูไทยพุทธทั้ง 3 คนมาเปรียบเทียบกันก็พบว่า ครูทุกคนกล่าวตรงกันว่า สาเหตุของความรุนแรงในครั้งนี้มิใช่เรื่องการปฏิบัติวัฒนธรรมอิสลามอีกต่อไป แม้จะเกี่ยวเนื่องกับครูประยูรชุนันได้เล่าถึงสาเหตุของปัญหา โดยการสะท้อนมุมมองเดียวกับคนทั่วไปในสังคมท้องถิ่น (เช่นคำของแม่ก็เอามาที่ว่า “พวกชาวบ้านเค้าคุยกันว่า.....”) ส่วนครูสัมฤทธิ์มองสาเหตุของปัญหาความรุนแรงในแง่มุมที่ลึกซึ้งกว่าครูคนอื่น โดยมองว่า **โลกทัศน์แบบคู่ตรงข้ามของทั้งฝ่ายรัฐและผู้ต่อต้านเป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่เหตุความรุนแรงในพื้นที่นี้**

ในปากเรื่องเล่าของชาวมลายูมุสลิม ผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนต่างบอกเล่าถึงสาเหตุของปัญหาจากมุมมองและประสบการณ์ของตน กะนิฮายเล่าว่า “มันเกิดจากความขัดแย้งกัน บางทีก็ศาสนา บางทีก็เค้ายึดแย้งกันเอง บางทีก็เจ้าหน้าที่รัฐทำงานไม่ถูกต้อง พอโต๊ะอิหม่ามถูกยิง โต๊ะครูถูกยิง คนก็คิดกันว่าใครทำ คนธรรมดาทำอะไรไม่ได้นะเค้าไม่กล้าไม่มีอาวุธด้วย เขาเลยมองว่าเจ้าหน้าที่ทำ แล้วพอเขาทำเจ้าหน้าที่ไม่ได้เขาก็ทำคนไทย สาเหตุเราคิดว่ามาจากเจ้าหน้าที่มากกว่า”

บูเก๊ะเล่าว่าเรื่องนี้ยากที่จะอธิบาย “มันพูดยาก เพราะเราไม่รู้ว่าเป็นใครจริงๆ แต่รู้ว่ามันเยอะ คือมันมั่วไปหมด บางเหตุการณ์อาจจะไม่ใช่ผู้ก่อความไม่สงบที่แท้จริง สวมรอย อาจจะเป็นตัวรัฐเองก็ได้ อันนี้เป็นเรื่องที่ยอมรับอย่างตรงไปตรงมานะ ว่าอย่างข้อมูลที่รับรู้มาอย่างช่วงใกล้สิ้นปีงบประมาณก็พยายามทำให้มันมีปัญหาเพื่อจะได้งบ ซึ่งถ้ามองในแง่ตลกๆ ไม่คิดมากจะได้มีงบมาพัฒนา แต่บที่ไ้มันจะมาถึงคน 3 จังหวัดรีเปล่าเถอะ มันจะไปโกงไปกินกันเองหรือมันจะไปอะไรยังงี้”

ด้านก๊ะนิอาจิงมองว่า “มันต้องเป็นเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อน เพราะเรารู้ว่าความขัดแย้งนี้มีมานานแล้วแต่ทำไมมันเกิดขึ้น ใน 3 จังหวัดนี้ยาเสพติดเยอะมากของหนิภายีเยอะมาก แต่ทำไมรัฐจัดการไม่ได้ ไซมัย มันมีประโยชน์ทับซ้อนอยู่ข้างในไม่ใช่บ่อยๆ มันเป็นระดับชาติเลย ส่วนเรื่องศาสนาก็มีบ้าง ไม่ใช่ไม่มีเลย ตรงนี้ก็เหมือนเรื่องแบ่งแยกดินแดนนั่นแหละ มันถูกทำให้กลายเป็นเรื่องใหญ่ เพราะ 3 จังหวัดมีจุดอ่อนตรงนี้ กระบวนการรัฐเองก็ทำให้มันครึกโครม เรื่องมันเกิดขึ้นจนถึงทุกวันนี้เพราะแก้ปัญหาไม่ถูกจุดนี้แหละ คือมองในแง่เดียว มองแต่เรื่องแบ่งแยกดินแดนใจ ” นอกจากนี้เธอยังได้พูดถึงเรื่องการรับรู้ประวัติศาสตร์ปัตตานีด้วยว่า “เรื่องประวัติศาสตร์นี้บางคนก็เล่าเรียนมา คนที่เล่าเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่มีความโกรธแค้นมาเล่าปลูกฝังในสิ่งที่โกรธแค้น ตอนที่เราเรียนที่แห่งหนึ่งเราก็ได้ฟังบ้าง เรื่องอดีตที่เราถูกรังแกเยอะ พอเราเปลี่ยนที่เรียนก็ไม่ได้ฟังเรื่องนี้อีก พวกผู้ใหญ่ที่เราอยู่ด้วยเค้าก็เล่าเรื่องนี้ เค้าเล่าเรื่องความสำคัญของปัตตานีในอดีต เค้าก็เล่าเราอยู่ร่วมกันมาได้อย่างสันติสุข ความขัดแย้งกับรัฐไม่ได้เอามาเป็นเรื่องใหญ่โต ”

เรื่องเล่าทั้ง 3 เรื่อง บอกเล่าสาเหตุของเหตุความรุนแรงว่า เกิดจากการต่อต้านเจ้าหน้าที่รัฐที่ใช้ความรุนแรงกับคนในพื้นที่, เรื่องเจ้าหน้าที่รัฐก่อเหตุเพื่อชิงงบประมาณ, เรื่องขบวนการค้ายาเสพติดและเรื่องขบวนการค้าของหนิภายีที่มีเจ้าหน้าที่รัฐเข้าไปพัวพัน เรื่องศาสนา เรื่องสำนักทางประวัติศาสตร์ปัตตานี เห็นได้ว่ามีเพียงประเด็นเรื่องศาสนาและสำนักประวัติศาสตร์เท่านั้นที่เจ้าหน้าที่รัฐไม่เข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรง แต่ยังคงเกี่ยวข้องกับรัฐ เพราะผู้เล่าบอกว่ากระบวนการของรัฐมุ่งโหมกระพือให้สังคมเห็นว่าเรื่องชาติพันธุ์และศาสนาเป็นสาเหตุสำคัญที่สุดซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้ง ข้อสรุปในการวิเคราะห์เรื่องนี้ คือ ในสายตาของผู้เล่าสาเหตุของความรุนแรงทั้งหมดล้วนเกี่ยวข้องกับรัฐทั้งสิ้น โดยที่เรื่องเล่าของก๊ะนิอาจิงนั้นแสดงความคิดเห็นคล้ายกับเรื่องของครูสัมฤทธิ์ที่แสดงถึงการสร้างคู่ตรงข้ามจากทั้งฝ่ายรัฐและผู้ต่อต้านรัฐที่พาลทำให้คนบริสุทธิต้องล้มตาย

เสียงของคนในอย่างครูไทยพุทธและชาวมลายูมุสลิม ยังคงเล่าเรื่องที่ต่างออกไป จากงานวิชาการของคันแคน แมคคาโก้ (2008) ที่พูดอย่างชัดเจนว่า ความรุนแรง (ทางตรง) ที่เกิดขึ้นใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดขึ้นจากการที่สังคมมลายูมุสลิมเสื่อมอำนาจทางศีลธรรมเริ่มจากความอ่อนแอของผู้นำด้านศาสนาอิสลามที่แตกแยกกัน เพราะความคิดความเชื่อที่แตกต่างกัน และถูกทำให้รัฐทำให้แตกแยกกันเพราะผลประโยชน์นานาประการ

ในสังคมมลายูมุสลิมยังมีปัญหาเกี่ยวกับอูลามะ (Ulama) หรือผู้รู้ทางศาสนา โดยประเพณีแล้วหน้าที่ของอูลามะคือการเป็นผู้ให้คำตัดสินในเรื่องที่เป็นข้อขัดแย้ง อูลามะ เป็นปราชญ์ชุมชน คือชุมชนเป็นผู้ให้การยอมรับเอง ว่ามีความรู้ทางศาสนา มีวัตรปฏิบัติที่น่าเลื่อมใส

และไม่ใช่คนของรัฐ (ไทย) (ดังนั้นแม้ว่าจะมีผู้ที่จบปริญญาเอกด้านกฎหมายอิสลามจาก ซาอุดีอาระเบีย ซึ่งเป็นความรู้ที่เหมาะสมยิ่งกับการเป็น อูลามะ แต่ถ้าเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยก็ ไม่เป็นที่ยอมรับ เพราะกลายเป็นคนของรัฐ แต่หากทำงานให้วิทยาลัยอิสลามยะลา (Yala Islamic college) จะเป็นที่ยอมรับได้มากกว่า เพราะเป็นองค์กรของเอกชน)

บทบาทในฐานะผู้รู้ของอูลามะเคยถูกใช้ในฐานะผู้ให้ความชอบธรรมกับพวกก่อ ความรุนแรง และทำให้ผู้นำชุมชนมุสลิมยอมทนให้กับการใช้ความรุนแรงในบางระดับ (เช่น ละเว้นให้เด็ก สตรี และผู้บริสุทธิ์) อย่างไรก็ตามก็ตีความรุนแรงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันละทิ้งกฎข้อนี้ เพราะฆ่าหมครวมทั้งพระสงฆ์ แต่พวกนี้ก็โทษว่ารัฐ หรือผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมเป็นผู้ก่อความ รุนแรง ซึ่งแสดงว่าอูลามะไม่ยอมรับความชอบธรรมของพฤติกรรมนี้) การเป็นอูลามะ<sup>27</sup>จึงมิใช่ เรื่องน่าพิสมัย เพราะพวกก่อความรุนแรงก็เรียกร้องให้อูลามะให้ความชอบธรรมกับพฤติกรรม ของพวกเขา ด้วยเหตุที่อูลามะมีความสำคัญเช่นนี้ รัฐจึงจับจ้องอูลามะเป็นพิเศษ หลังเหตุการณ์ ความรุนแรงในเดือนมกราคม ค.ศ. 2004 ชะตากรรมของอูลามะจึงเป็นเช่นเดียวกับอิหม่าม และ บาบอ ที่ถูกบีบให้ร่วมมือกับระบอบราชการของไทย ความเป็นอูลามะหรือผู้รู้ทางศาสนาที่ไม่ ชัดเจนอีกต่อไป การตัดสินใจแยกแยะของอูลามะกลายเป็นเรื่องยาก ชาวบ้านธรรมดาผู้สึก แปรแยกจากผู้นำท้องถิ่น และวิกฤตภาวะผู้นำเป็นไปอย่างลึกซึ้ง ปีค.ศ. 2004 จึงกลายเป็น ดินแดนเปิดสำหรับพวกสุดขั้ว อย่างพวกแบ่งแยกดินแดน และผู้สนับสนุนความรุนแรง

### 5.2.3 ทำไมต้องฆ่าครู

ในหมู่ผู้ที่ถูกทำร้ายและต้องบาดเจ็บล้มตายมาโดยตลอด คือ ครู การที่ครูถูกฆ่าตาย เป็นจำนวนมากสร้างความกังขาว่า “ทำไมผู้ก่อความไม่สงบต้องฆ่าครู” ผู้เขียนนำคำถามนี้เข้ามา สู่การสนทนาเพราะต้องการเจาะประเด็นให้ลึกลงไปว่า ผู้เล่าจะอธิบายถึงความรุนแรงที่เกิด ขึ้นกับบรรดาครูไทยพุทธใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างไร เริ่มที่แม่คือเมาะเธอให้น้ำหนัก

<sup>27</sup> แมคคาโก้ให้ข้อมูลมาว่า อูลามะแบ่งได้เป็นสามกลุ่ม คือ 1. พวกไม่แบ่งแยกดินแดน สนับสนุนให้คืนดี และอดทนในการ อยู่ร่วมกันกับรัฐ 2. คือ อูลามะที่เคยให้คำปรึกษาผู้ก่อความรุนแรง คนกลุ่มนี้ให้ความสนใจต่อผู้แบ่งแยกดินแดน แต่ก็เชื่อว่ การใช้ความรุนแรงต้องเป็นไปตามหลักศาสนา และไม่ยอมรับการฆ่าเด็ก สตรี หรือพระ 3. คือ อูลามะกลุ่มใหม่ที่เป็นพวก หัวรุนแรง (ในกรณีของปัตตานีอูลามะหัวรุนแรงคือพวกอนุรักษนิยม “หัวเก่า” (ความรุนแรงไม่ได้เกี่ยวกับชาลาฟี วาฮาบี (Wahhabi) และขบวนการก่อการร้ายสากลจากตะวันออกกลาง) อูลามะกลุ่ม 1. กับกลุ่ม 2. จะพูดว่ากลุ่ม 3. ไม่ใช่อูลามะแท้ บ้างก็เรียกอูลามะชายขอบ ผู้ให้ข้อมูลบอกว่ากลุ่ม 3. นี้มีน้อยและยังต้องปิดลับด้วย แต่ถ้าสถานการณ์ความรุนแรงใน ปัจจุบันกลับเอื้อประโยชน์ต่อการเคลื่อนไหวของกลุ่ม 3. กลุ่มอูลามะที่มีความประนีประนอมหรือเป็นกลาง อย่างกลุ่ม 1. อาจถูกฆ่าทิ้งได้ (เหตุการณ์ทำนองนี้เกิดขึ้นที่อินโดนีเซีย ในค.ศ. 1965)

ไปที่เรื่องผลประโยชน์ของการตั้งโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามว่า เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการทำร้ายครูไทยพุทธ เธอกล่าวว่า

“พวกมัน โจมตีไปที่ครู เพราะครูทำให้เด็กฉลาด มันถึงพยายามที่จะทำร้ายครู เพราะโรงเรียนสอนศาสนา มันตั้งขึ้นผลประโยชน์ของมันเยอะ เด็กส่วนมากจะไปเรียนศาสนาไปเรียน 2 ทาง เสร็จ! เด็กก็ไม่มีคุณภาพ”

กรณีครูประยุทธ์จากเรื่องเล่าเขามีฉากหนึ่งที่เขาถึงความตายของครูไทยพุทธระดับผู้นำน้องค์กรครู ในฉากนี้เองชาวมุสลิมได้เริ่มปรากฏตัวขึ้น โดยถูกกล่าวหาว่า “พอ (ครูไทยพุทธ) คนนี้ตายมุสลิมก็ได้เป็นผู้บริหารขององค์กรครู” ผู้เล่าสันนิษฐานว่าสาเหตุการตายของครูไทยพุทธผู้นี้ มีที่มาจากการแย่งชิงอำนาจกันภายในองค์กรครู ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการให้คุณให้โทษแก่ครูทั้งหลาย โดยทำหน้าที่พิจารณาแต่งตั้ง โยกย้ายและพิจารณาขึ้นเงินเดือนให้แก่ครูใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ หากหยิบถ้อยคำของผู้เล่าในประเด็นนี้มาพิจารณา ก็พบข้อน่าสนใจอยู่หลายประการด้วยกัน เช่นว่า วงการครูเป็นจุดเชื่อมโยงหนึ่งระหว่างครูไทยพุทธกับครูชาวมุสลิมจากประโยคที่ว่า “พอคนนี้ตายขวัญและกำลังใจของพวกครู โดยเฉพาะครูไทยพุทธเสียไปมาก”

ผู้เขียนตีความว่า ในแง่มุมของความเป็น “ครูได้” ครูประยุทธ์มีความรู้สึกร่วมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเพื่อนครูมุสลิม โดยเขาใช้คำ “พวกครู” เรียกได้ว่าเป็นการจัดขอบเขตความสัมพันธ์ไว้ในระดับใกล้ชิดในฐานะเพื่อนครูด้วยกัน แต่เมื่อพิจารณาในอีกแง่หนึ่งจึงพบว่าผู้เล่าสร้างระยะห่างระหว่างเพื่อนร่วมวิชาชีพขึ้นมา ด้วยความแตกต่างด้านศาสนา เขาเลือกใช้คำ “โดยเฉพาะครูไทยพุทธ” ที่ชี้จำเพาะลงไปเพื่อแสดงว่าในโลกของเขานั้น แวดวงครูได้ในภาพรวมยังสามารถแบ่งออกเป็นครูที่นับถือศาสนาอื่นกับครูที่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งตัวเขาสังกัดอยู่ในกลุ่มหลังนี้เอง

รอยต่ออีกจุดได้แก่การที่ครูใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ต้องอยู่ภายใต้การดูแลของคณะกรรมการครู ส่วนนี้ผู้เขียนพบระยะห่างอย่างชัดเจนจากเรื่องราวที่ผู้เล่าเลือกมาถ่ายทอด เช่น ถ้อยคำที่แสดงถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ครูทั้ง 2 ศาสนาต้องแก่งแย่งกันเพื่อเข้าไปทำหน้าที่ในสายบริหาร ความขัดแย้งนี้อยู่ในระดับเข้มข้นจนส่งผลต่อข้อสันนิษฐานของผู้เล่าที่ว่า การแย่งอำนาจกันในองค์กรระหว่างครูไทยพุทธกับครูมุสลิมนี้ นำไปสู่ความตายของเพื่อนครูไทยพุทธ ดังนั้นการประกอบวิชาชีพครู และการเป็นสมาชิกขององค์กรครู จึงมีลักษณะเป็นพื้นที่ซึ่งทำให้ครูไทยพุทธได้ใกล้ชิดกับครูมุสลิม เราเห็นได้ว่าผู้เล่าเลือกวางครูมุสลิมไว้อย่างใกล้ชิดในฐานะที่

ต่างก็เป็นครู และผู้เล่าได้จัดวางक्रमุสลิมไว้ไกลห่างอย่างสุดขีดในฐานะที่ต้องมาเป็นคู่แข่งเมื่อถึงคราวเกิดการแย่งอำนาจกันในองค์กร

นอกจากนี้ครูประยุทธ์ยังได้ให้คำนิยามถึงครูในฐานะเหยื่อ เขากล่าวว่า ครูถูกทำร้าย เพราะเป็นบุคลากรของรัฐ

“ครูเป็นผู้ให้ อ่อนแอ ไม่มีทางสู้ ถ้ายังตำรวจยงทหารนี่คนก็เข้าใจได้ แต่พออิงครุมันเกิดคำถาม ก็มันไม่มีเหตุผล มันเลยเกิดคำถาม คนเลยสนใจเหตุการณ์ทำครูได้ผลที่สุด เกิดเรื่องปฏิบัตมาพันธครูก็เคลื่อนไหว มีการนัดชุมนุมขอมาตรการรักษาความปลอดภัยอะไรต่างๆ หยุคโรงเรียนบ้าง มันแสดงให้เห็นว่ารัฐปกป้องครูไม่ได้”

กรณีของครูสัมฤทธิ์ก็มีประเด็นที่น่าสนใจ เขาอธิบายถึงเหตุทำร้ายครูช่วงปี พ.ศ. 2517 ว่า “เหตุผลว่า (ครู) เป็นกลไกของรัฐอย่างเดียว (ครู) เป็นส่วนหนึ่งของอำนาจรัฐ คือเขาไม่ได้โกรธเราสมัยนั้นเขา โกรธเจ้าหน้าที่รัฐด้านความมั่นคง เช่น ทหารตำรวจเป็นหลัก แต่ว่าเราเป็นเพียงเครื่องมือที่เขาไปต่อรองกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคง” และเล่าถึงความรุนแรงที่เกิดกับครูหลังปีพ.ศ. 2547 ว่า “ชาวบ้านเขาจะรู้ว่าครูคือเจ้าหน้าที่รัฐ ฝ่ายก่อความไม่สงบเขาจะแยกคนแยกพวกเลย แยกพวกแยกศัตรู โดยใช้สถานะการทำงานให้รัฐเป็นเกณฑ์ ครูก็ตายเพราะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นเครื่องมือของรัฐ”

เรื่องเล่าตอนนี้ถอดความได้ว่า แรงจูงใจของฝ่ายที่เป็นผู้ลงมือนั้นแบ่งได้เป็น 2 ช่วงด้วยกัน โดยถือเอาการเข้ามาของกระแสการปฏิวัติศาสนาอิสลามเป็นเกณฑ์ เดิมทีเหตุใหญ่ใจความของการทำร้ายครู โดยมากเป็นไปเพื่อต้องการต่อรองกับอำนาจรัฐ แต่ในปัจจุบันการทำร้ายครูมีเป้าหมายเพื่อลดความน่าเชื่อถือของรัฐ เป็นการตอกย้ำว่ารัฐไม่สามารถให้ความคุ้มครองหรือรับประกันความปลอดภัยให้แก่บรรดาแม่พิมพ์ของชาติซึ่งเปรียบเสมือนตัวแทนของอำนาจรัฐในทางหนึ่ง

ในปากเรื่องเล่าของชาวมลายูมุสลิม พวกเขาที่เฝ้ามองสิ่งที่เกิดขึ้นกับครูอยู่เช่นกัน กะนิบุงาเล่าว่า “เราเสร้านะเวลาได้ข่าวครูถูกยิงถูกทำร้าย เราไม่รู้ว่าใครทำร้ายครู ชาวบ้านที่นี่เค้าก็รักครูทั้งนั้น วันก่อน ผอ.ไทยพุทธย้ายเรายังจัดงานเลี้ยงส่ง เพราะว่าเค้าดีกับเรามาก เป็นที่ปรึกษาให้กลุ่มแม่บ้านด้วย ช่วยเขียนโครงการช่วยทุกอย่าง ถ้าใครเค้าไม่เชื่อว่าเรารักครู เค้าแฟนซีดีไปคูก็ได้ ในงานเลี้ยงส่งนั้นชาวบ้านร้องไห้กันทุกคน” บุกะกล่าวไว้ว่า “พอครูตายทุกคนที่อยู่ในชุมชนก็รู้สึกสลดใจทั้งนั้น เพราะครูยังมีภาพที่ติดกับชุมชน ภาพประทับใจที่เกิดขึ้นเป็นความ

ทรงจำที่ตีระหว่างครูกับคนในชุมชน พอครูตายคนในชุมชนก็จะมีอารมณ์นี้อารมณ์เศร้า สะเทือนใจ เสียใจ ทุก ๆ คนก็ไม่อยากให้เกิดเหตุการณ์แบบนี้ แต่ถามว่าใครทำ ทำทำไมก็ไม่รู้ ทุกคนมีสิทธิ์เป็นผู้ต้องหาไม่ว่าจะเป็นคนในเครื่องแบบ คนมุสลิมที่มีอุดมการณ์แบ่งแยกดินแดน หรือผู้ป็นกระแสทุกคนก็มีสิทธิ์ที่จะเป็นไปได้นั้น เราไม่รู้เลยว่าใครลงมือทำกันแน่ กังงว่าในเมื่อครูก็ไปกับชุดคุ้มครองครูเหตุการณ์ก็เกิดขึ้นกับครูได้อีก ก็ไม่เข้าใจว่าชุดคุ้มครองครูทำงาน ยังไงถึงไม่ช่วยลดความสูญเสียที่เกิดขึ้น”

กะนิอาจิงผู้ให้ข้อมูลที่ประกอบอาชีพครูเล่าว่า “ไม่ทราบสาเหตุจริงๆ คิดว่าครูคงเป็นเป่าหนึ่งเป็นเป่าที่ง่ายที่สุดมั้ง ครูเดินทางเข้าออกเป็นเวลา เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปก็เลยง่ายที่จะลงมือ เรื่องการศึกษาก็น่าจะเกี่ยว เดิมเป็นการศึกษาทางเดียวเป็นสายสามัญไม่มีเรื่องศาสนา มันเลยเป็นปม เดียวนี้ดีขึ้นมากมีการเอาศาสนามาจัดให้เรียนในระดับประถมทำให้เรื่องศาสนา เข้มข้นขึ้นและทำให้เห็นว่ารัฐไม่ได้ทอดทิ้งยังส่งเสริมให้เด็กได้เรียนรู้เรื่องนี้ เดิมที่เรียนสามัญ อย่างเดียวอีกฝ่ายหนึ่งเข้าอาจมองว่าเป็นหลักการที่ผิด รัฐอาจจะเห็นว่าเป็นการล้มเหลวในการสื่อสารความเข้าใจ และก็สันนิษฐานว่าคนที่ไปเข้าร่วมคือผู้หลงผิดเพราะไปเชื่อการตีความที่บิดเบือน ก็เลยเอาการศึกษาเข้ามาแก้ เหตุเกิดกับครูเราก็หดหู่ เพื่อนครูตัวเล็กๆ ไม่มีอาวุธเลยเค้าทำได้ยังไง ทำทำไม ก็อยากรู้ว่าใครทำ อยากหาคนแก้ปัญหา มันเป็นเพราะความขัดแย้งกับรัฐ รีเปล่าที่ทำให้เค้าก่อเหตุ เรื่องอื่นก็เป็นไปได้เค้าอาจจะค้ายาเสพติดค้าของหนีภาษีแล้วมาก่อเหตุทำครู ให้มันเกิดความวุ่นวายก็เป็นไปได้”

กะนิลาจิงครูชาวมุสลิมอีกคนหนึ่งกล่าวว่า “เรื่องที่เค้าทำร้ายครู เรายกย่องเหมือนกันว่าใครเป็นคนทำ อยากจะทราบสาเหตุว่าทำไมต้องเอาชีวิตครู ครูไม่ใช่คนที่ทำผิดคิดชั่วอะไร ครูไม่ว่าจะเป็นครูสอนในโรงเรียนของรัฐหรือครูสอนเอกชนก็อยากให้เด็กนักเรียนอยากให้อ่านหนังสือมีความรู้เป็นคนดีของสังคม ถ้าจะพูดว่าพวกแบ่งแยกดินแดนเป็นคนทำ ครูก็ไม่ได้ปลุกฝังให้นักเรียนคิดชั่วหรือคอยต่อต้านฝ่ายอุดมการณ์”

ที่สุดแล้วเสียงจากชาวมุสลิมทั้งที่เป็นคนทั่วไปและเป็นครูเอง ต่างไม่ทราบเหตุผลที่แน่ชัดว่าทำไมจึงเกิดเหตุความรุนแรงขึ้นกับครู สิ่งที่พวกเขาสะท้อนออกมา พวกเขาบอกว่ามันเป็นเพียงการคาดเดาจากประสบการณ์ที่มี ด้วยความสับสนอลหม่านในพื้นที่ เป็นเรื่องง่ายที่สุดถ้าจะบอกว่าการทำร้ายครูอาจเป็นการสร้างสถานการณ์ของผู้ต้องการผลประโยชน์จากความรุนแรง ส่วนการก่อเหตุกับครูเพราะเรื่องการจัดการศึกษาของรัฐที่แต่เดิมไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องศาสนาอิสลาม หรือเรื่องความไม่พอใจของฝ่ายอุดมการณ์ชาตินิยมปัตตานีที่คิดว่าครูคอยเสี้ยมให้เด็กนักเรียนต่อต้านพวกเขา ทั้งสองเรื่องให้ภาพถึงการสร้างข้อตรงข้ามทั้งจากฝ่ายรัฐและฝ่ายผู้ต่อต้านรัฐ ด้านเรื่องความสัมพันธ์ของครูกับชุมชนนั้นเรื่องเล่านี้ก็บอกว่าครูยังคงมีภาพที่ดี

ในสายตาของชาวบ้าน คนในท้องถิ่นมิได้ต่อต้านการทำหน้าที่ของครูในโรงเรียน พวกเขายังคงอยากให้ครูกับชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของคนและกัน

#### 5.2.4 การอยู่รอดท่ามกลางเหตุความรุนแรง

เห็นภาพความเสี่ยงภัยในการใช้ชีวิตเช่นนี้แล้วคำถามหนึ่งพลันผุดขึ้นว่าครูเหล่านี้รอดชีวิตมาได้เพราะอะไร แม่ก็เอะเมะเล่าว่าวิธีที่เธอใช้เพื่อเอาตัวรอดนั้น คือ เธอต้องปรับตัวอย่างมาก ในปี พ.ศ. 2547-2548 แม่ก็เอะเมะยังไม่เกษียณอายุราชการ แม่ก็เอะเมะเล่าว่าตัวเองต้องปรับการใช้ชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในเรื่องที่ต้องสัมพันธ์กับชาวมลายูมุสลิมในโรงเรียนทั้งเพื่อนครูและเหล่านักเรียน “เราก็ต้องปรับตัวพยายามไม่ให้มีความขัดแย้งกัน สิ่งไหนที่เค้าไม่ชอบเราก็อย่าทำ ได้แค่นั้นเราก็เอาแค่นั้น แต่อย่ามาคุกคามของเรา”

ส่วนชีวิตนอกรั้วโรงเรียนแม่ก็เอะเมะก็ต้องปรับตัวเช่นกัน “แม่ก็เอะเมะจะไปเอามะพร้าวในสวนใกล้บ้านก็ไม่กล้า ปล่อยให้ทิ้งร่วง เมื่อก่อนมีผลไม้มีกล้วยมีอะไรจะได้ไปขาย นี่จะไปขายเองก็ไม่ได้ เราไทยพุทธจะไปไหนตรงเวลาไม่ได้ เราอย่าเข้าออกเป็นเวลา เราพยายามออกจากบ้านในช่วงที่เค้ามีการลาดตระเวน ในช่วงที่เค้ารับส่งครู ขับรถต้องขับเร็วๆ คนนั่งขับอีกคนต้องนั่งซ้อน ต้องคอยมองว่ามีใครตามมาบ้าง เราต้องฟังข่าวใครเตือนอะไรก็ต้องฟังไว้ก่อน มีเบอร์โทรตำรวจทหารติดบ้านไว้ แต่เวลาที่เราไปเจอเค้าตามที่สาธารณะก็ต้องแกล้งทำเป็น ‘ไม่รู้จ๊กกัน’” เมื่อเกษียณอายุในปี พ.ศ. 2548 แม่ก็เอะเมะสมัครเข้าร่วมโครงการอาสาสมัครหมู่บ้าน เธอเล่าว่า “เป็นโครงการในสมเด็จพระราชินี ที่สมัครเพราะแม่ก็เอะเมะว่ายังไงเราก็ต้องสู้ เราต้องช่วยกัน บ้านเมืองเราตอนนี้ อย่างน้อยเราเป็นผู้หญิงเราก็ต้องช่วยเจ้าหน้าที่ เวลาฝึกต้องยิงปืน ฝึกเข้าเวรรักษาความปลอดภัย เราเห็นคนแปลกหน้าในหมู่บ้านเราต้องคอยสอดส่องดูแล” เรื่องเล่าจุดนี้สะท้อนว่าผู้เล่าเกิดความรู้สึกไม่มั่นคงในชีวิตและเลือกที่จะยึดเอารัฐเป็นที่พึ่ง เพราะผู้เล่าพิจารณาว่าตนเองถูกคุกคามจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว และเธอเริ่มมองชาวมลายูมุสลิมว่าเป็นคนอื่นที่น่ากลัว

ในกรณีของครูประยูรที่เขาเล่าว่าเดิมทีอำเภอที่เขาอาศัยอยู่มีความปลอดภัยสูง แต่เหตุความรุนแรงทำให้ชีวิตของเขาเปลี่ยนแปลงไปมาก เพื่อความปลอดภัยของตนเองและครอบครัวครูประยูรจึงหันไปฝึกยิงปืน “อาหาป็นมาไว้เป็น 9 มม. 54,000 บาทเขามีโครงการจัดหาอาวุธปืนสำหรับข้าราชการครู ฝึกให้ด้วย ที่บ้านก็ไปฝึกกันหมด เขาออกไปประกาศให้ด้วย แล้วก็มียี่สิบกระดวยนะตัวละ 30,000 อามี 2 ตัว ให้ลูกชายตัวหนึ่ง ตอนนั้นผู้หญิงส่วนใหญ่จะไม่ใช่เป้าหมายมันหรรอก” เรื่องเล่าของครูประยูรมีความเหมือนกับเรื่องของแม่ก็เอะเมะตรงที่เขาหันหน้าไปพึ่งพารัฐเพื่อแสวงหาหลักประกันในความอยู่รอดปลอดภัย และในที่สุดตัวเขาก็

เข้าใกล้การเป็นผู้ใช้ความรุนแรงทางตรง โดยที่เจ้าตัวอธิบายว่านั่นเป็นไปเพื่อเตรียมตอบโต้กับฝ่ายตรงข้ามที่หมายเอาชีวิตตนและคนในครอบครัว

ในเรื่องเล่าของครูสัมฤทธิ์เขากล่าวถึงความพลอดกภัยในชีวิตว่า ทุกวันนี้ต้องระมัดระวังตัวเองอย่างมาก เช่น การที่คณะครูและผู้บริหารเดินทางมาสัมมนาครั้งนี้ก็ต้องมีการประสานงานกับทหารในพื้นที่ให้ช่วยดูแลความปลอดภัยตลอดเส้นทาง ผู้เขียนสอบถามถึงการทำงานของชุดคุ้มครองครู เขาสะท้อนว่า “เค้าก็พยายามดูแล แต่ไม่รู้จะปรับปรุงยังไง ข้าศึกเดี๋ยวนี้มันไม่มีรูปแบบพอผลอกก็เอา ไม่สามารถจะดูแลได้ตลอดเวลา ตาย 60,000 แล้ว ทหารที่ยะลา 50 เมตรมีรถฮัมวีคันนึง มันก็หาช่องโหว่ช่องว่างจนได้ ”

### 5.3 เส้นแบ่งแห่งความกลัว

สิ่งที่เป็นผลพวงประการสำคัญที่มาพร้อมกับความรุนแรงนั้นก็คือ ความกลัวที่เข้าชอนไชกักกินจิตใจของครูไทยพุทธและผู้คนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ ผู้เขียนพินิจว่าครูไทยพุทธที่ย้ายออกมาจาก 3 จังหวัดชายแดนนั้นก็เป็นเพราะความกลัว ผู้เขียนขอเริ่มต้นด้วยการสำรวจว่าในสถานการณ์ความไม่สงบนี้ครูไทยพุทธจะกลัวอะไรกันบ้าง จากนั้นจะดูไปมองว่าในช่วงเวลาแห่งความกลัวนี้ความสัมพันธ์ระหว่างครูไทยพุทธกับชาวมลายูมุสลิมเป็นอย่างไรบ้าง และทุกวันนี้พวกเขาอยู่กับเรื่องราวในวันวานอย่างไร

#### 5.3.1 ต่างคนต่างกลัว

ในกรณีของแม่กือเมาะที่เดินทางขึ้นล่องปัตตานี-กรุงเทพฯ นั้นเธอเล่าว่า “ที่ขึ้นมาอยู่นี้ที่ไปๆ มาๆ คือผสมกัน 2 สาเหตุ 1. ต้องการขึ้นมาเยี่ยมลูกบ้าง 2. เหตุการณ์นี้บ้าง กลัวที่สุดคือสามีเข้าออกเข้าออกเป็นประจำ อยากให้เว้นๆ บ้าง แม่กือเมาะยังงี้ก็ได้ เพราะแม่กือเมาะทำประกันแล้ว แต่เราเป็นข้าราชการบำนาญไข่ม้อย ต้องไปเบิกเงินไปซื้อของที่ปัตตานี มันต้องเข้าตัวเมืองผ่านถนนใหญ่ก็กลัวอีก แม่กือเมาะนี่กลัว ไม่รู้จะกลัวยังไงแล้ว กลัวหมดแล้ว อยู่กับความกลัวทุกวัน เดียวนี้ก็ไม่ใช่ว่าไม่กลัว กลัว! เดียวนี้ยังกลัวมากเข้าไปอีก เพราะทหารเค้าไปอยู่ในหมู่บ้าน ด้านหนึ่งก็อุ่นใจว่าทหารเข้าไปอยู่ด้วย แต่กลัวมันจะ โกรธเอาว่าหมู่บ้านเราให้ทหารเข้าไปอยู่ ” จากคำบอกเล่านี้อาจตีความได้จากประโยคแรกว่าสิ่งที่เธอกลัวคือการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก ส่วนในประโยคหลังเธอพูดถึงเรื่องเงินประกันชีวิต เมื่อเธอเสียชีวิตลงผู้รับประโยชน์จากเงินนี้คือคนในครอบครัว นั่นหมายความว่าเธอห่วงกังวลถึงพวกเขานั่นเอง สิ่งที่น่าคิดคือคำบอกเล่าของแม่กือเมาะที่ว่าเธออยู่กับความกลัวทุกวัน ความกลัวที่เธอกล่าวถึงตอนนี้คือกลัว

ผู้ก่อความไม่สงบจะมาทำร้าย เพราะการที่มีทหารเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านดูเหมือนเป็นการเลือกที่จะยืนอยู่ฝั่งตรงข้ามกับผู้ก่อความไม่สงบอย่างชัดเจน

กรณีของครูประยุทธ์ด้อยคำแรกๆที่ผู้เขียนเอื้อนเอ่ยในการลงมือสัมภาษณ์ คือ “ตอนที่ย้ายเข้าพื้นที่ครั้งแรกน่ากลัวมั๊ย” เขาตอบว่า “ตอนนั้นไม่กลัวอะไร ที่บ้านของครูควาอยากให้ไปก็ไป ใช้ชีวิตที่นั่นมา 19 ปี เหตุการณ์ก็มีมาเรื่อย แต่ก็ไม่ย้าย ตั้งใจอยู่ที่นั่น ลงทุนเลี้ยงกุ้งที่นั่นด้วย” เมื่อเขาเล่าว่าตนและภรรยาเคยถูกคนคัดกรอทำร้าย ผู้เขียนถามว่าภรรยาของเขาารู้สึกกลัวไหม เขาตอบว่า “ไม่กลัว ไปไหนมาไหนก็ไปกัน 2 คนตลอด หาปืนมาไว้เป็น 9 มม.” เขายังได้เผยถึงสาเหตุที่ทำให้ตัดสินใจโยกย้ายว่า “ที่ย้ายออกมาก็เมื่อน้องสาวเป็นมะเร็งตาย น้องคนนี้จะคอยโทรศัพท์มาถามเหตุการณ์เสมอ พอน้องตายแม่ก็เริ่มคุยว่า “น้องตายเพราะมันหนีไม่ได้ แต่มีงนี่หนีได้ทำไมมันยังคือค้ำอยู่” อากี้เลยหนี แต่ก็หนีมาอยู่ตรงนะ ไม่ได้กลับบ้าน” กรณีของครูประยุทธ์นี้ผู้เขียนวิเคราะห์ว่า การปฏิเสธว่าภรรยาของตนไม่กลัว แต่มีคำบอกเล่าเสริมว่าทั้งคู่มีปืนไว้เพื่อป้องกันตัว และใช้ความรอบคอบระมัดระวังอย่างมากในการเดินทาง โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์จะแสดงออกถึงการระวังภัย ก็ต่อเมื่อเกิดความรู้สึกกลัวใช่หรือไม่ หากเป็นเช่นนั้นก็แสดงว่าเขากลัวการถูกทำร้าย และเตรียมพร้อมที่จะสู้เพื่อปกป้องตนเองให้พ้นจากการถูกทำร้ายนั่นเอง ความกลัวเกิดขึ้นในหัวใจเขา แต่มันยังอยู่ในระดับที่เขาสามารถจัดการกับมันได้ โดยยังไม่ต้องโยกย้ายเพื่อให้พ้นจากภาวะแห่งความกลัวนั้น ทว่าในที่สุดเขาต้องย้ายออกมาจากปัตตานีเพราะความกลัวของผู้เป็นมารดานั่นเอง

ในกรณีของครูประยุทธ์ เขาเล่าว่าใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นแต่ละพื้นที่มี “ความเลี้ยสูงเท่ากัน” ตัวเขานั้นไม่ได้พกปืนใช้เพียง “ใจอย่างเดียว แต่แขวนพระเครื่อง” ผู้เขียนถามเขาด้วยว่าสุขภาพจิตของภรรยาเขาเป็นเช่นไร เขาตอบว่าภรรยา “ไม่ค่อยพูดเรื่องนี้เพราะว่าต่างคนต่างรู้ว่ามันเสี่ยงแต่ก็ต้องระมัดระวัง คือตั้งแต่เริ่มต้นชีวิตคู่กันมาก็อยู่ในบรรยากาศแบบนี้ตลอด มันก็เลยชิน มันทำให้เรารู้สึกว่าชิน” ผู้เขียนฟังเรื่องเล่านี้แล้วทำให้ตั้งข้อสังเกตว่าเป็นไปได้หรือไม่ว่า “การไม่พูดถึง” อาจเป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้เพื่อหลีกเลี่ยงจากความกลัวและพยายามปรับตัวกับภาวะที่ต้องพบกับความรุนแรง และเป็นไปได้หรือไม่ว่าครูสัทธรรมมีความกลัวน้อยกว่าครูคนอื่น เพราะเขาไม่เคยประสบกับความรุนแรงทางตรง เขาไม่เคยมีคนคัดกรอทำร้ายอย่างครูประยุทธ์ เขาไม่เคยต้องหลบกระสุนอย่างแฉะก็แฉะ ประเด็นนี้ทำให้ผู้เขียนคิดเชื่อมโยงว่าเรื่องเล่าถึงความกลัวนั้นมีความสัมพันธ์กับประสบการณ์เกี่ยวกับความรุนแรงที่ผู้เล่าเคยเผชิญ

### 5.3.2 ระยะเวลาในความกลัว

เรื่องเล่าของครูไทยพุทธเปิดเผยว่าครูแต่ละคนมีความกลัว แต่เป็นความกลัวที่ต่างกันออกไป เมื่อความกลัวเกิดขึ้นแล้วมันได้สร้างผลลัพธ์ ที่ผู้หวังในสันติภาพไม่อยากจะเกิดขึ้นเลย ความกลัวในจิตใจผู้คนนี้ถ้าระยะห่างระหว่างพรมแดนทางชาติพันธุ์และศาสนาให้กว้างออกจนเว้งว่างน่าใจหาย

เรื่องเล่าที่เห็นภาพตัวคนที่ชัดเจนหาฟังได้จากเรื่องของแม่กือเมาะ เมื่อเธอเล่าถึงเหตุความรุนแรงที่ทำให้ผู้คนต่างชาติพันธุ์ต่างศาสนาต้องห่างเหินกัน เธอกเล่าว่าโทษว่าเป็นเพราะการกระทำของตัวละครตัวหนึ่งนั่นคือ *ผู้ก่อความไม่สงบและแนวร่วม* เริ่มจากเนื้อหาในตอนต้นที่เล่าถึง “การปฏิวัติวัฒนธรรมอิสลาม” เธอให้คำนิยามว่าตัวละครนี้เป็นชาวมลายูมุสลิม ต่อมาตัวละครนี้ปรากฏขึ้นในเรื่องเล่าของแม่กือเมาะมากขึ้น เมื่อเธอกล่าวถึงเหตุการณ์รุนแรงต่างๆ เช่น กรณี กรือเซะที่เธอมองว่าคนกลุ่มนี้มีการจัดตั้งขึ้นมาเพื่อจงใจก่อเหตุร้าย และกรณีตากใบซึ่งมีตัวละครที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุสลายการชุมนุม เมื่อฟังน้ำเสียงของเธอก็ทราบว่าจะใจไว้ด้วยความเห็นใจ แต่เธอก็รู้สึกว่าเป็นความผิดของพวกเขาเหล่านั้นด้วยที่ไม่เชื่อฟังคำสั่งของเจ้าหน้าที่

ในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในพื้นที่ ตัวละครผู้ก่อความไม่สงบถือได้ว่าเป็นตัวแปรสำคัญตัวแปรหนึ่ง เมื่อพวกเขาอย่างกรายเข้ามาในชีวิตของแม่กือเมาะ ทำให้หวาดกลัวจนเธอไม่กล้าออกไปไหนมาไหน แม้ในเวลาที่ต้องไปร่วมงานประเพณีของชาวมลายูมุสลิม เธอก็จะไปเพียงครู่แล้วก็รีบเดินทางกลับบ้าน หากเจ้าภาพจัดงานในหมู่บ้านที่ไกลออกไปหรือต้องเส้นทางเปลี่ยว เธอก็เลือกที่จะไม่ร่วมงานเพราะกังวลถึงเรื่องความปลอดภัย เมื่อเป็นเช่นนี้ การพบปะกับชาวมลายูมุสลิมและการให้ความช่วยเหลือเจือจานกันจึงลดน้อยลง กอปรกับการที่แม่กือเมาะพูดถึงชาวมลายูมุสลิมและผู้ก่อความไม่สงบโดยใช้คำว่า “พวกเค้า” การให้คำนิยามว่าคนสองกลุ่มนี้เป็นพวกเดียวกัน ทำให้เธอเกิดความหวาดระแวงต่อชาวมลายูมุสลิม ดังที่เธอกเล่าว่า

“เรื่องสถานการณ์นี้คุยกับใครไม่ได้ เราจะไปรู้เหอ ระหว่างไทยพุทธกับมุสลิม เค้าก็ต้องเลือกพวกเค้า ทั่วไปนี้เค้าดี แต่ถ้าถึงเวลาแม่กือเมาะมั่นใจว่าเค้าเลือกพวกเค้า เพราะฉะนั้นสิ่งไหนพูดได้พูด สิ่งไหนกลัวเป็นภัยเราก็กังๆ ซะ”

แม้เรื่องเล่านี้จะสะท้อนว่ามีบางมุมที่แหมะก็แหมะมองว่า ชาวมลายูมุสลิมเป็นพวกเดียวกับผู้ก่อความไม่สงบ แต่เธอก็ซื่อสัตย์กับสายตาตนเองที่บ่งบอกในหลายตอนว่า ชาวบ้านทั้งไทยพุทธและมลายูมุสลิม ต่างก็ตกอยู่ในภาวะที่ยากลำบากจากเหตุความไม่สงบที่เกิดขึ้นรายวัน ตรงจุดนี้เองที่เธอเชื่อมโยงตนเองเข้ากับชาวมลายูมุสลิมอีกครั้ง ในฐานะที่ต่างก็ได้รับผลกระทบจากเหตุความรุนแรง แต่เรื่องเล่าก็แสดงความลึกลับออกมา เพราะปมที่เธอผูกเอาไว้ว่าชาวมลายูมุสลิมเป็นพวกเดียวกับผู้ก่อเหตุ มันจึงให้เธอมองว่าชาวมลายูมุสลิมเป็นผู้ได้รับผลกระทบที่จริง แต่เพราะความเป็นมลายูมุสลิมทำให้พวกเขาเดือดร้อนน้อยกว่าเธอ ดังตัวอย่างข้อความที่เธอเล่าว่าเมื่อมีเหตุรุนแรงแม้ผู้คนจะห่างเหินกันแต่ความช่วยเหลือก็ถูกกันที่เขามีให้กันก็

“ยังมีอยู่ แต่มันก็น้อยลง เพราะไม่กล้าไปบ้านเค้าไง พอมีเหตุการณ์แบบนี้มันก็ทำให้เริ่มก่อตัว เริ่มแบ่งพวกเหมือนพวกเสือเหลืองเสือแดง เริ่มแบ่ง ที่นี้ไม่ไว้วางใจกันแล้ว ระวังเพราะไม่รู้ว่าเป็นใคร แล้วที่นี้มันจะมากับพวกไทยพุทธ มันก็กลัวพวกมันจะโกรธ มันไม่รู้ว่าเป็นใครเป็นใครใช่ไหม มาพูดกับเจ้าหน้าที่ก็ได้ มาสนิทกับคนไทยก็กลัว กลัวหลายอย่าง เรานั้นกลัวพวกก่อการร้าย เค้านั้นกลัวเจ้าหน้าที่บ้าง กลัวพวกเค้าโกรธว่าไปให้ความสนิทสนมกับเจ้าหน้าที่ เค้ากลัวหลายอย่างกว่าเราแต่เค้าอยู่สบายกว่าเรา กลางค้ำกลางคืนนี้เค้าออกไปไหนมาไหนได้สบาย พอเป็นมุสลิมเค้าก็ไม่กลัว”

อย่างไรก็ตามในห้วงที่ผู้คนตกอยู่ในความกลัวนั้นนับว่าเป็นสิ่งดีงามในชีวิตของแหมะก็แหมะที่ยังมีเรื่องที่ทำให้เธอได้ชื่นใจอยู่บ้าง นั่นคือในท่ามกลางเสียงปืนและควันไฟเธอได้รับคำเตือนจากชาวบ้าน ลูกศิษย์ เพื่อนครูชาวมลายูมุสลิม และชาวบ้านที่ยังมีความหวังดีให้แก่นักบอกเธอว่าให้ใช้ชีวิตอย่างระมัดระวัง “เค้าบอกว่าชาวบ้านคือเกราะกำบังที่ดีที่สุดสำหรับครู คือถ้ามันมีอะไรเข้าไปไหม้ พวกชาวบ้านก็ต้องมาบอก เพื่อนครูเค้าก็เตือนบอกว่าเวลาไปตลาดร้านคนจีนร้านคนไทยที่มีคนเยอะๆอย่าเข้าไป เค้าหวังดีเค้าก็เตือน”

เรื่องความสัมพันธ์อันดีของเธอกับลูกศิษย์ที่เธอผูกพันมาเนิ่นนาน เรื่องราวนี้สะท้อนออกมาในยามที่แหมะก็แหมะเล่าถึงชีวิตของเธอในช่วงที่เกิดเหตุความรุนแรงขึ้นแล้ว เธอได้รับคำเตือนจากลูกศิษย์คนหนึ่งว่าให้ระมัดระวังตัวอย่าไปในที่สาธารณะ เช่น ตลาดนัดหรือร้านน้ำชาเพราะครูเป็นเป้าของการลอบทำร้าย “ลูกศิษย์คนนั้นก็มาบอกว่าครูต้องระวังตัวให้ดี

ต้องระวังตัวให้มาก ครูเป็นเป้าหมาย พอบอกเราไม่นานเค้าก็โดนยิง แต่ทำไมตาย” และอีกเหตุการณ์หนึ่งเธอเล่าว่าได้ไปพบกับลูกศิษย์หลายคนในคุกหาเลือกตั้ง “ตอนนั้นมีเหตุการณ์แล้ว ตอนที่เค้าให้แม่ก๊อเมะไปเป็นผู้อำนวยการการเลือกตั้ง พวกลูกศิษย์เค้าก็มาเยอะ”

แม่ก๊อเมะ: เธอได้ข่าวอะไรเธอบอกครูบ้างนะ อย่าทำครูนะ  
บอกพรรคพวก เพื่อนเธอนะ อย่าทำครูนะ สงสาร  
ครูบ้าง อย่าทำครูนะ ครูแก่แล้ว

ลูกศิษย์: เค้าไม่ทำหรือกับครู

แม่ก๊อเมะ: เธอเชื่อหรือว่าเค้าไม่ทำครู

ลูกศิษย์: เค้าอนุรักษกับครู ครูนั้นเป็นของเก่า (แม่ก๊อเมะหัวเราะ)

นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวที่ทำให้เธอซาบซึ้งใจจนน้ำตาไหล และออกปากว่านี่คือ “ความภาคภูมิใจของคนเป็นครู” เธอเล่าว่าในยามนั้นเธอเกิดเจ็บป่วย แต่ยังมีลูกศิษย์ที่เต็มใจช่วยเหลือ เธอได้เล่าถึงบทสนทนาระหว่างเธอกับลูกศิษย์ซึ่งเกิดขึ้นที่โรงพยาบาลว่า “ตอนนั้นมีเหตุรุนแรงแล้วนะแม่ก๊อเมะ โคนงักัด ไปเจอลูกศิษย์ที่โรงพยาบาล

ลูกศิษย์: ครู ครูจำหนูได้มั๊ย

แม่ก๊อเมะ: จำได้

ลูกศิษย์: ครู ครูกินข้าวแล้วยัง จะแบ่งข้าวให้ครู ครูกินข้าวนะ

กินข้าวหนูนะ หนูมีข้าวเยอะ

แม่ก๊อเมะ: ครูไม่หิว ครูเจ็บ

ลูกศิษย์: เดี่ยวครูอยู่นี่นะ เดี่ยวหนูจะเอาฉีครูไปเทเอง ครูฉิบมันนี่นะ

“แม่ก๊อเมะตอนนั้นน้ำตาไหลเลย แก่ก็จะเอาฉีแม่ก๊อเมะไปเท

ให้ แต่แม่ก๊อเมะก็เกรงใจ ก็เขย่งๆ ไปห้องน้ำ แก่ก็เล่าว่า แก่มีลูก

2 คน แก่ก็เลิกกับแฟนแล้ว แก่เรียนไม่จบป.4 ออกกลางคัน แต่พูด

ไทยได้พูดเก่ง เด็กคนนี้มีปัญหาทางบ้าน พ่อแม่มันทิ้ง แม่ก๊อเมะ

สอนป.1 ตอนแม่ก๊อเมะสอนมันพูดไทยไม่เป็น ครั้งแรกแกไม่

กล้าเข้าใกล้ครูมั๊ย แม่ก๊อเมะพยายามจับ เอาขาหนีบ จับมือแล้ว

ก็หัดพูด ต้องกอดคอกว่าจะตะล่อมเด็กได้ ให้เค้าไม่กลัว ให้เค้าอบอุ่น

ก่อน เค้ามาต้องกอดต้องอะไร พอมันรักเรามีอะไรมันก็จะพูดแล้ว

เราสอนอะไรมันก็เชื่อ”

ในเรื่องเล่าถึงความสัมพันธ์ระหว่างแม่ก๊อเมาะกับลูกศิษย์ชาวมลายูมุสลิมที่ยกมานี้ ล้วนเกิดขึ้นเมื่อมีสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ ในเวลาเช่นนั้น เวลาที่ทุกคนต่างต้องระมัดระวังตัว เวลาที่ชาวพุทธและมลายูมุสลิมต่างหวาดระแวงซึ่งกันและกัน เมื่อแม่ก๊อเมาะยังคงได้รับน้ำใจจากลูกศิษย์ชาวมลายูมุสลิม จึงเป็นเหตุให้เธอเกิดความซาบซึ้งใจมากกว่าปกติ เรื่องเล่าของแม่ก๊อเมาะที่เล่าถึงลูกศิษย์ในยามนี้ยังให้สัมผัสถึงอารมณ์ของความเป็นครูกับศิษย์ที่อวลไปด้วยความรักความผูกพัน ที่คนทั้งสองฝ่ายใช้ชีวิตสั่งสมบ่มเพาะความรู้สึกที่สวยงามและอบอุ่นเหล่านั้นมาด้วยกัน บางแง่มุมก็ให้ความรู้สึกของคนที่ถูกพันกันแบบแม่ลูกเสียด้วยซ้ำ และเป็นเรื่องที่พิสูจน์ว่า ความสัมพันธ์อันดีที่ผู้คนต่างชาติพันธุ์มีให้กันนั้นยังคงมีอยู่ แม้มันจะลั่นคลอนไปบ้าง แต่นั่นก็เป็นเพราะความรุนแรงที่ทำให้พวกเขาต้องห่างเหินกัน หาใช่ว่าจะเป็นอย่างใด เพราะพวกเขามีชาติพันธุ์และศาสนาที่แตกต่างกันแต่อย่างใด

ในกรณีของครูประยูรที่เรื่องเล่าของเขาแสดงว่า ตัวผู้เล่าเห็นชาวมลายูมุสลิมเป็นอันมากที่สุด แต่เชื่อหรือไม่ว่าตัวเขารอดตายมาได้เพราะชาวมลายูมุสลิมให้ความช่วยเหลือ ผู้เล่าให้ความสำคัญกับตัวละครชาวมลายูมุสลิมคนหนึ่งโดยระบุว่าเป็น “เด็กแถวบ้าน” และเป็นผู้ช่วยชีวิตเขาเอาไว้ ความว่า “อีกครั้งที่เจอ (ผู้เล่าประสบเหตุมีผู้ปองร้าย 2 ครั้ง) มีคนข้างบ้าน ไอ้คุณลุงเด็กบ้านทุ่ง มันมาบอกว่าอย่าให้ออกไปไหน มันเห็นคนแปลกหน้ามาวนๆ อยู่แถวคูโทรศัพท์ เราก็ไม่ออกไปโรงเรียน วันนั้นก็ไม่ได้ไปโรงเรียน อานี้ถ้าเด็กชาวบ้านไม่มาบอกก็ไม่รู้เหมือนกัน อยู่รอดเพราะชาวบ้าน” จากข้อความนี้ผู้เขียนขอวิเคราะห์ใน 2 ประเด็นด้วยกัน

ประเด็นแรก ความสัมพันธ์ของชุมชนที่ผู้เล่าอาศัยอยู่กับชุมชนใกล้เคียง สภาพชุมชนที่ผู้เล่าอาศัยอยู่ว่า คนท้องถิ่นประกอบอาชีพเป็นเกษตรกร เป็นชุมชนชาวไทยพุทธและมีชุมชนมลายูมุสลิมตั้งอยู่ข้างเคียง เรื่องเล่านี้แสดงว่าท่ามกลางสถานการณ์อันตึงเครียดซึ่งทำให้หลายฝ่ายกังวลว่าชุมชนชาวไทยพุทธและมลายูมุสลิมจะตัดขาดจากกัน เรายังได้เห็นสายใยของความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงคนในสองชุมชนนี้ไว้ด้วยกัน ในกรณีนี้เห็นได้ว่าชายชาวมลายูมุสลิมซึ่งเป็นคนจากชุมชนใกล้เคียงนั้นมีความสามารถแยกแยะได้ว่ามีคนแปลกหน้าเข้ามาในชุมชนของผู้เล่า ตีความได้ว่าผู้คนในชุมชนนี้ยังมีความสนใจในความเป็นไปของผู้คนรอบตัว มิได้มีความเป็นปัจเจกสูงเหมือนคนในชุมชนเมือง ลักษณะเช่นนี้จึงเป็นคุณต่อการใช้ชีวิตท่ามกลางสถานการณ์เสี่ยงภัย

ประเด็นที่สอง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เล่ากับตัวละครเพื่อนบ้านชาวมลายูมุสลิม พังจากสรรพนามที่ใช้เรียกหาพิจารณาได้ว่า ชายผู้นี้มีอายุอานามน้อยกว่าผู้เล่าและมีความซื่อซื่อกัน เมื่อวิเคราะห์จากเนื้อเรื่องก็พบว่าหากผู้เล่าเป็นพระเอกชายผู้นี้ก็รับบทผู้ช่วยพระเอก

เพราะข่าวที่เขานำมาเจ้านั้นทำให้ผู้เล่ารอดจากการถูกหมายเอาชีวิต ความเป็น “คนข้างบ้าน” ในเนื้อความนี้ผู้เขียนเห็นว่าคนทั้งคู่มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และเพราะความสัมพันธ์ที่ดีนี้เองจึงทำให้ผู้เล่ารอดจากการถูกฟ้องร้าย (แม้ผู้เล่าจะให้รายละเอียดเกี่ยวกับตัวละครนี้แค่เพียงว่า “เป็นเด็กข้างบ้าน มันอยู่แต่กับเด็กไทยพุทธ ชอบชนไก่ หนังสือไม่เรียน ออกตอน ป. 2 อ่านหนังสือไม่ออกแต่พูดไทยเก่ง”) ลองคิดในมุมกลับกันในสถานการณ์เสี่ยงภัยเช่นนี้ ชาวมลายูมุสลิมก็ตกอยู่ในอันตราย การที่เขานำข่าวเรื่องมีคนฟ้องร้ายมาแจ้งให้ผู้เล่าทราบ เขาเองก็ตกอยู่ในที่นั่งลำบาก หากผู้ไม่ประสงค์ดีทราบเข้า อาจเกิดเรื่องเลวร้ายขึ้นกับชายผู้นี้และครอบครัวของเขาก็เป็นไปได้ ในสถานการณ์เช่นนี้ชาวมลายูมุสลิมส่วนหนึ่งที่จะถูกกล่าวหาว่าเข้าข้างรัฐ บ้างถูกเพ่งเล็งว่าเป็นสายหรือเป็นแนวร่วมกับผู้ก่อความไม่สงบ ดังนั้นหากตัวละครตัวนี้ไม่มั่นใจในความสัมพันธ์อันดีที่เขามีต่อผู้เล่าแล้ว ไหนเลยจะวางใจได้ว่าผู้เล่าจะเชื่อถ้อยคำพูดของตน และอันตรายจะไม่มาถึงตัว

เรื่องเล่าของเขาแสดงการมองชาวมลายูมุสลิมอย่างไม่เหมารวมว่าเป็นผู้ร้ายหรือฝ่ายดีเสียทุกคน สิ่งที่เขาใช้วัดระดับความสัมพันธ์ที่ตนมีกับชาวมลายูมุสลิมนั้นเป็นความสัมพันธ์ในระดับลึกที่ต้องเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ส่วนบุคคล ดังเช่นที่เขาบอกว่า “ไม่ใช่คบได้ทุกคนอื่นนะ ต้องเลือกว่าคนนี่จริงใจแค่ไหน กับเรานี้จะดีแค่ไหนที่เราจะคบค้า คนที่ดีเค้าก็มี แต่กลัวคนที่ไม่ดี ทีนี้มันแหละการคบกันนี้เราจะอยู่ยังไง”

ในแง่มุมของผู้บริหารสถานศึกษาอย่างครูสัมฤทธิ์ เขาได้สังเกตเห็นระยะห่างระหว่างเด็กนักเรียนสองชาติพันธุ์ต้องเห็นห่างจากกัน เนื่องจากมีแนวโน้มว่าชาวมลายูมุสลิมนิยมส่งบุตรหลานไปเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมากกว่าโรงเรียนของรัฐ เพราะโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามนี้ สอดคล้องกับวิถีชุมชนมลายูมุสลิมมากกว่า ครูสัมฤทธิ์กล่าวว่าเรื่องนี้ก็มีเบื้องหน้าเบื้องหลัง มีเรื่องราวที่กล่าวถึงความไม่โปร่งใสของตัวละครตัวหนึ่ง นั่นคือ เจ้าของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

“ตอนนี้แนวโน้มที่เด็กจะไม่มาเรียน โรงเรียนของรัฐ ถ้าขึ้นอยู่แบบนี้ต่อไปจะเป็นจริงเพราะเอกชนเขาก็พยายาม เขาเริ่มต้นจากการเอาเงินอุดหนุนหลายๆก็เลยให้เด็กมากในโรงเรียนเขา เพราะว่ารรัฐให้มาก เช่นว่า ม.4-ม.6 นี้รัฐก็ว่าจะหมั้นแก้าคอนต่อปี โรงเรียนหนึ่งทีเด็ก 2-3 พันคนก็ได้เกือบ 100 ล้าน เงินอุดหนุน คราวนี้มันเป็นแหล่งผลประโยชน์ที่ใหญ่โต เจ้าของโรงเรียนทุกคนมีรถเบนซ์ี่ทุกคน แต่ถ้าฟังเสียงนี้เพื่อผลประโยชน์ของเด็กทั้งนั้น อย่างครูที่เข้าไป

สอนโรงเรียนเอกชนที่เขาบอกว่าจ้างเต็มตามวุฒิ พอเอาเข้าจริงมันไม่ถึง เช่นว่าจบปริญญาตรี 8 พันกว่าบาท นี่เขาให้แค่ 5 พันหรือ 4 พันห้า ถ้าอยากได้มากกว่านั้นต้องไปหาเด็กมาเพิ่ม”

การที่เจ้าของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม หาผลประโยชน์จากการที่ชาวมลายูมุสลิมนิยมส่งบุตรหลานไปเรียนในสถาบันของเขานี้ถูกเล่าอย่างเชื่อมโยงว่าการจัดการศึกษาแบบนี้ “เข้าทางพวกโน้นอีก เขาก็ต้องการไม่ให้เด็กมาเรียนกับเราอยู่แล้ว” คำว่า “พวกโน้น” ที่ผู้เล่าเอ่ยถึงนี้คือผู้ก่อความไม่สงบในปัจจุบัน ผู้เล่ากล่าวว่าคนกลุ่มนี้สร้างความเจ็บปวดให้กับเขาถึงแม้ตัวเขาจะไม่เคยพบกับการคุกคามจากเหตุความรุนแรงทางตรงจากฝีมือคนกลุ่มนี้ แต่แรงกระเทือนจากการที่ครูสัมฤทธิ์ต้องเห็นเพื่อนครูเห็นผู้บริสุทธิ์จำนวนมากล้มตาย สิ่งเหล่านี้ทำให้ตัวเขาจัดวางกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบไว้ตรงชายขอบของความเป็นคนอื่น เพราะจากประสบการณ์ของเขานั้นคนกลุ่มส่งสารตลอดมาว่า “พวกเขาไม่ใช่ไทย” และมีอุดมการณ์ที่จะปกครองตนเอง ซึ่งแม้ไม่ใช่ความผิดแต่วิธีการที่เอาชีวิตของผู้คนเป็นเดิมพันก็ไม่ใช่เรื่องที่จะยอมรับได้ สำหรับครูไทยพุทธที่ต้องใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนอย่างเขาแม้จะเกิดความรู้สึกเกลียดชังต่อผู้ก่อความไม่สงบแต่เขาก็ไม่ได้เหมารวมว่าชาวมลายูมุสลิมจะเป็นพวกเดียวกับคนกลุ่มนี้ไปเสียหมด

ชาวมลายูมุสลิมส่วนใหญ่ถูกผู้เล่าจัดวางไว้ในตำแหน่งของผู้ได้รับผลกระทบ เขาเล่าถึงชาวมลายูมุสลิมว่า “เค้าก็เดือดร้อน เขาทำมาหากินไม่ได้เหมือนกัน ในสวนเขา เขาก็ไม่กล้าเข้าไปดูแล ขายของเขาก็ขายไม่ได้เหมือนกัน ลูกหลานเขาที่เรียนจบไปหางานแถวภาคใต้ ตอนบนภาคกลางเขาก็ไม่ค่อยรับเหมือนกัน มีความรู้สึกที่ไม่ดีว่า พวกนี้ที่มาหางานทำไม่รู้เป็นพวกที่มาอะไรบ้างมัย มันเสียไปหมด เขาก็เดือดร้อนนะ แล้วก็ยังมีหลายคนที่เขาต้องสูญเสียหัวหน้าครอบครัว ต้องขาดเจ็บก็มีอีกมาก” ครูสัมฤทธิ์เล่าว่า ผู้คนต้องสร้างระยะห่างต่อกัน “เนื่องมาจากว่า สาเหตุที่แท้จริง ผู้ปฏิบัติการที่แท้จริง ไม่มีใครรู้ พอไม่มีใครรู้ทุกคนต่างไม่แน่ใจว่าคนใกล้ตัวใกล้ตัวของตัวเองจะเป็นฝ่ายไหน ทำให้เกิดความหวาดระแวงแล้วก็สงบปากสงบคำ เราไม่พูดเรื่องนี้เลย เพราะเราไม่แน่ใจว่าใครเป็นใคร ปฏิสัมพันธ์จะมีข้อจำกัดตรงนี้มาก ระมัดระวังสูง กลายเป็นความเฉยชาเฉยเมย เอื้ออาทรกันน้อยลง ซึ่งมันเป็นไปตามแผนของฝ่ายผู้ก่อความไม่สงบ ต้องการจะแยกออกมาเป็นแบบนี้ มันทำให้เกิดปัญหาอย่างหนึ่งคือเราไม่ได้พิจารณาปัญหาร่วมกันเพราะไม่กล้าเปิด เมื่อไม่กล้าเปิดต่างคนต่างจินตนาการเอาเองมันก็ยังเพิ่มความห่างขึ้นมาก ปรัชญาการณีนี้นั้นเกิดกับคนไทยพุทธทั่วไป จนคนไทยพุทธนี่ เหมือนที่ว่าจาก 320,000 ปี 47 เหลือประมาณ 60,000 ในปี 53 หมดแล้ว หมดไม่เหลือ”



ที่สุดแล้วครูสัมฤทธิ์ได้ถ่ายทอดเรื่องเล่าถึงความรู้สึกด้านบวกที่เขามีต่อชาวมลายูมุสลิมว่า ตลอดเวลาที่เขาใช้ชีวิตใน 3 จังหวัดชายแดนใต้นั้น เขามีความทรงจำในการใช้ชีวิตร่วมกับคนมลายูมุสลิมซึ่งเป็นความประทับใจหลายอย่างด้วยกัน เช่น

“ไม่ได้ยินเขาพูดโจมตีให้ร้ายวัฒนธรรมพุทธ หรือพูดโจมตีวิถีชีวิตของคนศาสนาอื่นเลยนะมัน ไม่มี เรื่องนี้ผมก็ได้พยายามค้นหว่าในขณะที่เราที่เป็นไทยพุทธพูดคำคำนี้นะ แต่ว่าพอเราไปฟังคนมลายูมุสลิมหรือคฤหบดีเราพยายามที่จะสดับตรับฟังมันไม่มี มันมีเหตุอยู่ข้อหนึ่งก็คือว่าในหลักศาสนาของเขา เขาจะห้ามกล่าวให้ร้ายความเชื่อความศรัทธาของคนกลุ่มอื่นศาสนาอื่น”

เรื่องเล่าถึงความห่างเหินระหว่างคนต่างชาติพันธุ์และศาสนา นอกจากจะเป็นประเด็นที่ครูไทยพุทธเล่าถึงแล้ว เรื่องเล่านี้ก็ได้ถูกถ่ายทอดจากปากคำของชาวมลายูมุสลิมเช่นกัน ชาวมลายูมุสลิมสัมผัสได้ว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้น ส่งผลให้ความสัมพันธ์ของพวกเขากับชาวไทยพุทธนั้นเปลี่ยนแปลงไป กะนิอาเล่าประสบการณ์ตรงว่า “วันก่อนกะเจอเพื่อนคนพุทธที่เคยเรียน โรงเรียนเดียวกันกับกะเค้าเป็นครู มานั่งรอรถอยู่ที่ศาลา มันมีรถเลยเย็นมากแล้วกะไปกับลูกชายก็เห็นเขา ถามเขาว่าจะไปไหน เขาบอกจะเข้าบ้านแต่ไม่มีรถเลย กะก็บอกว่ามาด้วยกันกะจะไปส่งให้ บ้านเขาอยู่ในบ้านคนไทยพุทธเลยจากบ้านกะไปอีก เขาถามกะว่าไม่กลัวเหอ ไปส่งเค้านี้ไม่กลัวเหอ กะบอกว่าไม่กลัวคนเราถ้าพระเจ้าบอกให้ตายอยู่ที่ไหนเราก็ตาย” เรื่องเล่าของกะนิอายังมีอีกด้านที่สวยงามเธอเล่าว่า “กะไปเจอครูของกะที่ตลาด ครูไทยพุทธนี้แหละเค้าก็เข้ามาออกกะ เค้าบอกว่าไม่คิดเลยว่าเธอจะเก่งขนาดนี้ เธอทำงานต่อสู้เพื่อคนอื่น ลูกศิษย์ครูเก่งมาก เค้าบอกแบบนี้” ฝ่ายเรื่องเล่าของกะนิพานะ เธอเคยเล่าถึงลูกบุญธรรมชาวไทยพุทธของแม่เธอ มาบัดนี้เมื่อเกิดเหตุความรุนแรงขึ้นเธอเล่าว่า “พี (ลูกบุญธรรมของแม่) เค้าก็ไม่กล้าเข้ามาที่บ้าน เค้าคงกลัว เรายังเข้าใจเค้านะ ถ้าเค้ามาเราก็คงกลัวว่าจะมีใครทำอันตรายเค้ารีเปล่า แต่แม่เราจะห่างเหินกันไปแต่ความรักแบบพี่น้องความรักแบบแม่ลูกมันก็ยังอยู่นะ พีเค้าก็ยังโทรมา แม่มีอะไรแม่ก็ฝากเราไปให้เค้า เพียงแต่เค้าไม่ได้มาเยี่ยมแม่ที่บ้านเหมือนแต่ก่อน” นอกจากนี้เรื่องเล่าของผู้ให้ข้อมูล 2 นี้แล้ว ชาวมลายูมุสลิมคนอื่นก็เล่าในทำนองเดียวกัน ผู้เขียนสรุปใจความได้ว่าเมื่อเล่าถึงความสัมพันธ์กับคนไทยพุทธในยุคที่ความรุนแรงมาเยือน เสียงของชาวมลายูมุสลิมจะเล่าเรื่อง 2 ด้าน คือเล่าทั้งความห่างเหินที่พวกเขาเพิ่งสัมผัสได้เมื่อเกิดเหตุ

ความรุนแรงขึ้นแล้ว ก็กับการเล่าถึงเรื่องสายใยแห่งความผูกพันที่ยังคงยืนยาวข้ามพรมแดนที่ความรุนแรงขีดขั้นเอาไว้ได้

นอกจากนี้ชาวมุสลิมยังมีเรื่องเล่าจากสายตาของคนที่ถูกสังคมหมางเมินอีกด้วย พวกเขาเล่าว่าเมื่อรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆ ทำให้รู้สึกว่สังคมเหมารวมพวกเขาว่าเป็นผู้ก่อเหตุ เช่น กะนิปานะเล่าว่า “การทำงานของสื่อนี้เอยากให้รอบค่านนะ อย่างวันก่อนพระถูกฆ่าก็ไปจับคนมาออกข่าวครึกโครมว่าผู้ก่อความไม่สงบเป็นคนทำ แต่พอพิสูจน์จริงว่าเป็นเรื่องส่วนตัวก็ไม่มีข่าวชี้แจงให้สังคมรับรู้เลย คนก็ฝังใจอีกว่ามุสลิมไปฆ่าพระ” กะนิปานะบอกว่ “ข่าวที่ออกไปส่วนมากสร้างความรู้สึกว่ ว่เราอีกแล้ว เขาว่าเราอีกแล้ว มันทำให้รู้สึกเหมือนถูกรังแก คนก็รู้สึกร่วมกันว่พวกเขาถูกรังแก อย่างนี้มันไม่ดีเลย มันจะกลายเป็นศัตรูกันไป”

สิ่งที่ทำให้ชาวมุสลิมรับรู้้อย่างลึกซึ้งว่สังคมไทยมองพวกเขาเช่นไร คือปฏิกิริยาจากผู้คนในสังคมที่พวกเขาได้พบยามที่พวกเขาเดินทางออกจากพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดน กะนิปานะเล่าว่ “เราไปกับโครงการนะ เขาพาเราไปเที่ยวให้ผ่อนคลายจากเรื่องเหตุการณ์ในพื้นที่ แต่เราเจอประจำ เวลารถไปจอดให้คนกินข้าวให้เข้าห้องน้ำ ในห้องน้ำนี้เขาจะเขียนตัวเลขนะว่ เราเป็นพวกก่อความรุนแรง” ด้านบูเก๊ะที่ไปปักหลักทำงานอยู่ในกรุงเทพฯ เล่าว่ “แต่ก่อนที่บ้านเค้าชอบขึ้นมาเที่ยวกรุงเทพฯ นะปิดเทอมทีก็ยกโขยงกันมา เดี่ยวนี้ดูเหมือนเค้าต้องคิดเยอะว่เอ้! คนที่อยู่ข้างนอกเค้าจะ welcome เราเรีเปลา คือในพื้นที่ข้างนอกนี้เขาต่างก็ไม่มั่นใจว่คนอื่นจะยอมรับ คนอื่นจะมีความเข้าใจแค้ไหน” กะลาจิดเล่าว่ “ตอนเกิดเหตุการณ์ใหม่ว่ ก็ขึ้นมากรุงเทพฯ เราโบกแท็กซี่เค้าไม่รับเลย มันคิดปกติ เราก้คิดว่าเอ้! เพราะเราคลุมฮิญาบเพราะเรามาจาก 3 จังหวัดรีเปลา” ความรู้สึกที่ชาวมุสลิมถ่ายทอดออกมานี้เป็นทั้งสิ่งทีเกิดขึ้นจริงและสิ่งทีพวกเขาคาดว่จะเป็นเช่นนั้น แต่การคาดเดานี้ก็วางอยู่บนพื้นฐานอารมณ์ความรู้สึกที่สังคมใหญ่ส่งมาถึงตัวพวกเขาตนเอง ทีสุดแล้วพวกเขาก็ได้แต่พูดว่ “ไม่ยอกให้สังคมมองเราว่เป็นคนก่อเหตุ คนมุสลิมไม่ไช่พวกนิยมความรุนแรง ศาสนาของเราทีสอนให้คนเป็นคนดี สอนให้เรียนรู้ศาสนาอื่นเพื่อทีจะให้อยู่ร่วมกันได้”

### 5.3.3 ปัจจุบันในวันวาน

เรื่องราวชีวิตในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนทั้งแง่มุมทั้งคงามและหมองหม่นได้ถูกถ่ายทอดออกมาบนหน้ากระดาษจนหมดสิ้นแล้ว แต่สำหรับผู้เล่าการพูดถึงเรื่องราวต่างๆ ครั้งแล้ว ครั้งเล่าทำให้พวกเขายังยึดโยงอยู่กับสิ่งทีเกิดขึ้นในวันวาน ดังกรณีของมะเกือมะาะกับครูประยูรทีเลือกโยกย้ายออกจากพื้นที่ แม้ว่าพวกเขาจะไปให้ห่างจาก 3 จังหวัดชายแดนได้สักเพียงใด แต่เรื่องราวทีเคยเกิดขึ้น ณ ทีแห่งนั้นก็ยังคงอยู่กับพวกเขา หน้าซ้ำเรื่องราวนี้ยังเป็นสิ่งที

สังคมให้ความสนใจ ดังนั้นเมื่อเขาได้เจอกับผู้คนในสังคมใหม่ก็หลีกเลี่ยงไม่พื้นที่ที่จะต้องเล่าเรื่องในอดีตของตนให้ผู้อื่นได้ฟัง

การโยกย้ายของเมะก็เอะนั้นเป็นแบบชั่วคราวและนอกจากเป็นการออกนอกพื้นที่เพราะเหตุความรุนแรงแล้ว เธอยังมีอุปสรรคที่จำเป็นต้องเดินทางออกนอกพื้นที่ เช่น การไปช่วยดูแลหลาน ผลพลอยได้จากเรื่องนี้ก็ทำให้เธออยู่ห่างจากเหตุรุนแรงได้เป็นช่วงๆ เธอเล่าว่าเมื่อเธอเดินทางออกจากบ้านก็ได้พบกับคำถามจากผู้คนมากมายพวกเขาพากันถามถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับบ้านเกิดของเธอ เธอตอบเขาไปว่า

“เวลาขึ้นมาอยู่กรุงเทพฯเค้าก็ถาม ใครเค้ารู้ว่ามาจากปัตตานี เค้าก็ถามว่าไม่กลัวหรือ ก็บอกว่ากลัวแต่ให้ทำไง เค้าก็บอกว่าอย่าอยู่เลยให้มาอยู่แถวนี้ ก็บอกว่ามาไม่ได้ เพราะที่โน่นเป็นบ้านเรา พวกคนในหมู่บ้านพวกคนในอำเภอเค้าก็ลือกันว่าเรากลัวเลยหนีเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ ก็บอกว่า ไม่นะ จะอยู่โน่น (ปัตตานี) แหละ ”

กรณีของครูประยุทธ์เรียกได้ว่าเป็นการโยกย้ายแบบถาวรชีวิตหลังโยกย้ายออกจาก 3 จังหวัดชายแดนของครูประยุทธ์และครอบครัวยังคงดำเนินต่อไป ครูประยุทธ์เล่าว่าตัวเขาจะกลับเข้าพื้นที่ก็ต่อเมื่อมีพรรคพวกทางโน้นเชิญให้ไปร่วมงานต่างๆ เช่น งานแต่งงาน และงานศพ เขาได้สังเกตว่าภรรยาของตนเองไม่อยากจะกลับไปปัตตานีนัก

“ถามว่าจะกลับไปอีกมั๊ย คนที่ออกมาแล้วไม่มีใครกลับ อาดาว (ภรรยาของผู้เล่า) เองขนาดบ้านเกิดเค้า เราชวนว่าไปมั๊ย ไปเที่ยวปัตตานีสักคืน เค้าบอกว่าไม่ไปไม่รู้จะไปทำไม แพลก คือเค้าตัดขาดไปเลย พอผู้ชายอะไรแกเฉยๆแกไม่พูด มีระเบิดแกก็ดูแกไม่พูด”

เป็นไปได้หรือไม่ว่าการไม่พูดถึง การนิ่งเฉย การไม่กลับไปยังที่เกิดเหตุ จะเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่ภรรยาของผู้เล่าใช้เพื่อทำให้ลืมความเจ็บปวดจากความรุนแรงที่เคยได้รับ

ครูประยุทธ์ยังได้เล่าอีกว่าเมื่อเขาโยกย้ายออกมาแล้วก็มีผู้คนในถิ่นฐานใหม่ได้ถามเขาถึงเรื่องราวใน 3 จังหวัดชายแดน

“แม่แต่นายอำเภอก็ยังถาม ผอ. ผมถามจริงๆ เหตุการณ์แถวไต้หวันมันเกิดจากสาเหตุอะไร (ตัวเอียงเป็นคำพูดของนายอำเภอ) ก็บอก 1. แบ่งแยกดินแดนมีส่วนน้อย อิทธิพลมีมัย มี มียาเสพติด ที่สำคัญที่สุดก็คือเรื่องของงบประมาณ งบราชการลับ แยกดินแดนมีมัย มี ครั้นแต่ส่วนน้อย จริงๆ แล้วมัน ไม่มากหรอก ประการที่ 2 อิทธิพลตอนนี้คนที่มัยอิทธิพลก็เริ่มทยอยตายกัน ที่นี้ยาเสพติดทุกพื้นที่มันต้องมีอยู่แล้ว ช่วงมีคนตายยาเสพติดมันก็เริ่มลด ที่นี้ที่สำคัญที่สุดที่คิดก็คืองบราชการลับ แต่ไม่รู้ว่าใครอยู่เบื้องหลัง งบประมาณไม่รู้ก็แสนล้าน แล้วถามว่าทหาร 100 คนไปทำงานจริงๆ ก็คน พอเหตุการณ์สงบก็ให้ทหารก่อเหตุเสียนิดหน่อย นายอำเภอฟังก็อึ้ง พอดีกินเหล้าด้วยวันนั้นงานเลี้ยง ก็บอกว่าความคิดของผมเป็นแบบนี้ แต่ถามว่าเหตุการณ์จริงเป็นแบบนี้มัยเราก็บอกไม่ได้”

สิ่งที่เกิดขึ้นกับมะเอะและครูประยูรนั้นก็เกิดกับชาวมลายูมุสลิมที่เป็นผู้สูญเสียอย่างกะนิอาซเช่นกัน กะนิอาซเธอยังต้องเล่าเรื่องนี้ให้ผู้คนมากมายฟังอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน เธอเป็นผู้สูญเสียสามีไป จากการกระทำของคนที่ไม่เชื่อว่าเป็น “เจ้าหน้าที่รัฐ” เธอเล่าว่า “เหมือนเหตุการณ์มันเกิดขึ้นเมื่อวานนี้ กะเจอเจ้าหน้าที่เยียวยา เจอนักข่าว เจอใครต่อใคร ต้องไปประชุมที่นั่นที่นี้ คนเค้าก็ถามกะเรื่องนี้ตลอด กะก็ไม่เข้าใจนะเรื่องนี้เกิดขึ้นกับคนตั้งเยอะทำไมเค้าไม่พูด มีแต่กะพูดอยู่คนเดียว สงสัยเค้าจะไม่กล้าพูด เค้าคงกลัว พอกะพูดคนเค้าก็เลยมาคุยแต่กับกะ คนที่เค้าทำสามีกะเค้าก็อยากให้กะหยุดพูด แต่ถามว่ากะจะหยุดมัย กะไม่หยุด กะต้องสู้ กะสาบานกับพระเจ้าไว้แล้วว่ากะจะสู้ให้ดีที่สุด”

เรื่องเล่าของกรณีศึกษาและผู้ให้ข้อมูลทุกคนทำให้ผู้เขียนรู้สึกว่าการใช้ชีวิตของคนเรานั้นมีเรื่องเล่าเป็นส่วนสำคัญ เราอยู่เพื่อเล่าเรื่อง เราอยู่ได้เพราะหล่อเลี้ยงตนเองด้วยเรื่องเล่า บ้างเล่าถึงอดีต บ้างเล่าเรื่องปัจจุบัน บ้างถ่ายทอดความคิดฝันในอนาคต บ้างเล่าถึงความรู้สึก อบอุ่นสวยงาม บ้างเล่าถึงความเจ็บปวดขมขื่น บ้างเล่าอย่างคลุมเครือทั้งรักทั้งเกลียด นี่กระมังเรื่องเล่าแห่งชีวิต ที่สุดแล้วเราจะอยู่อย่างไรก็ขึ้นอยู่กับว่าเรื่องเล่าของเราเป็นเช่นไร ดังนั้นหากผู้คนใน 3 จังหวัดชายแดนทุกชาติพันธุ์ทุกศาสนาต่างพากันออกมาเล่าว่าพวกเขาอยากอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สักวันพลังอำนาจของเรื่องเล่าเหล่านั้นอาจทำให้เกิดสันติภาพขึ้นในหัวใจผู้คนและแผ่แผ่ปกคลุมไปทั่วพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนก็เป็นไปได้

#### 5.4 สรุป

ความตั้งใจของผู้เขียนในบทนี้ คือ นำเรื่องเล่าของครูไทยพุทธมาวิเคราะห์ว่า ในยามที่พวกเขาเล่าถึงประสบการณ์ชีวิตท่ามกลางความรุนแรง สายตาที่พวกเขามีต่อชาวมลายูมุสลิมนั้นจะเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่อย่างไร สิ่งที่ผู้เขียนค้นพบคือ ความรุนแรงในความหมายของครูไทยพุทธนั้นมีความหมายที่กว้างขวาง ครอบคลุมความรุนแรง 3 รูปแบบ ทั้งความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม และในยามที่เกิดเหตุความรุนแรงขึ้น ค่านิยมที่ครูไทยพุทธมีต่อชาวมลายูมุสลิมนั้นเป็นไปอย่างคลุมเครือ (ambivalence)

ในประเด็นเรื่องความรุนแรง เรื่องเล่าของครูไทยพุทธเปิดเผยว่า พวกเขาต้องเผชิญกับความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม จาก “การปฏิวัติวัฒนธรรมอิสลาม” (ตามความเข้าใจของพวกเขา) ที่ทำให้ศาสนาอิสลามเข้ามาเป็นส่วนสำคัญ ทำให้ชาวมลายูมุสลิมพากันเคร่งครัดในศาสนา จนทำให้คนไทยพุทธกลายเป็น “คนอื่น” เพราะมีวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป จากนั้นความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมดังกล่าว ได้หนุนเนื่องให้เกิดความรุนแรงเชิงโครงสร้าง เช่น การที่รัฐเข้าไปปรับเปลี่ยนปอเนาะเพราะหวาดระแวงว่า ปอเนาะเป็นที่บ่มเพาะให้อัศลัษณ์มลายูมุสลิมเข้มแข็ง จนชาวมลายูมุสลิมเกิดการต่อต้านอัศลัษณ์ (รัฐ) ไทย, การที่ครูถูกโยกย้ายออกจากพื้นที่เพราะเขาเป็นผู้ส่งเสริมให้เด็กนักเรียนแต่งกายตามหลักศาสนาอิสลาม (จากเรื่องเล่าของครูสัมฤทธิ์) หรือกระทั่ง การต่อสู้แย่งชิงตำแหน่งระดับบริหารในองค์กรครู ระหว่างครูไทยพุทธกับครูมลายูมุสลิม (จากเรื่องเล่าของครูประยูทธ์) ที่สุดแล้ว ความรุนแรงทางตรงก็เกิดขึ้นกับทั้งคนไทยพุทธและคนมลายูมุสลิม ซึ่งต่างฝ่ายก็นิยามว่าตนเองเป็นเหยื่อของความรุนแรง เวลานี้ชาวไทยพุทธกับชาวมลายูมุสลิมส่วนหนึ่ง มองกันและกันเป็น “คนอื่น” ซึ่งหมายถึงศัตรู ที่มีอาจอยู่ร่วมกันได้

ในประเด็นเรื่องการให้ค่านิยมถึงชาวมลายูมุสลิม เรื่องเล่าของแม่กือเมาะในตอนต้นเรื่อง (บทที่ 4) เธอเล่าถึงชาวมลายูมุสลิมเอาไว้ว่าพวกเขาเป็นคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ เดิมทีนั้นมีคนจำนวนมากที่ยากจนและขาดโอกาสด้านการศึกษา การใช้ชีวิตของชาวมลายูมุสลิมดำเนินไปตามครรลองของศาสนบัญญัติ พวกเขานั้นให้ความนับถือต่อผู้นำทางศาสนาเป็นอย่างมาก เธอให้ค่านิยมว่าพวกเขาเป็นมิตรต่อชาวไทย เรื่องเล่าของกรณีศึกษานี้มีความน่าสนใจอยู่ที่ เราจะได้เห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนของการให้ค่านิยมที่จะเปลี่ยนไป เมื่อเกิดกระแส “การปฏิวัติวัฒนธรรมอิสลาม” และเกิดวิกฤตความรุนแรงขึ้นใน 3 จังหวัดชายแดนใต้

ในเรื่องเล่าของครูไทยพุทธทั้งหมดนี้เรื่องเล่าของแม่กือเมาะได้แสดงถึงความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันระหว่างผู้เล่ากับชาวมลายูมุสลิมชัดเจนกว่าเรื่องเล่าของกรณีศึกษาท่านอื่น ค่านิยมแรกที่แม่กือเมาะกล่าวถึงชาวมลายูมุสลิมนั้นเกี่ยวพันกับ 2 ประเด็นคือ เรื่องการศึกษาและเรื่องความยากจน ย้อนไปในวันที่แม่กือเมาะยังเป็นเด็กน้อย เธอเล่าว่า

เพราะความยากจน ทำให้ชาวมลายูมุสลิม ไม่มีหนทางจะส่งเสริมการศึกษาของบุตรหลาน กอปรกับทางเจ้าที่รัฐก็ไม่ได้เข้าไปเอาใจใส่ดูแลพวกเขาในเรื่องนี้ สภาพของชุมชนมลายูมุสลิมในเวลานั้นจึงเป็นผู้ที่ขาดการศึกษาตามระบบของรัฐแต่พวกเขายังคงมีช่องทางในการศึกษาตามวิถีอิสลามได้จากปอเนาะ เธอกล่าวว่าพวกเขาต้องทนทุกข์เข็ญเพราะความฝืดเคืองทางเศรษฐกิจ ครอบครัวชาวมลายูมุสลิมจำนวนมากต้องไปบุกเบิกที่ทำกินหรือไปรับจ้างในต่างถิ่นเพราะสภาพพื้นที่ในหมู่บ้านนั้นไม่เอื้อต่อการปลูกพืชพาณิชย์เช่นยางพาราและสวนผลไม้

แม้แม่ก็เอะจะเล่าเชื่อมโยงว่าเธอและชาวมลายูมุสลิมต่างก็เป็นคนยากจนเหมือนกัน แต่ในเรื่องเล่าก็ปรากฏความแตกต่างอยู่ในที่ เพราะเธอเล่าถึงพวกเขาว่าความยากจนนี้มีสาเหตุจากการที่มีลูกมากเข้าทำนองมีลูกมากจึงยากจน เด็กหลายคนเติบโตมาตามมีตามเกิด เพราะต้องประสบกับภาวะครอบครัวต้องแตกแยกเพราะพ่อแม่แต่งงานกันตั้งแต่อายุยังน้อย ซึ่งเรื่องทำนองนี้ไม่เกิดขึ้นกับผู้คนในชุมชนพุทธที่แม่ก็เอะมาเติบโตมา แม่ก็เอะเล่าถึงเรื่องการคุมกำเนิดว่าเป็นแนวคิดที่ขัดกับหลักศาสนาอิสลามจึงไม่เป็นที่นิยมในหมู่ชาวบ้าน แต่ในหมู่มลายูมุสลิมก็จะมีกลุ่มชนชั้นนำที่แม่ก็เอะคลุกคลีด้วย คนกลุ่มนี้สนิทพอที่จะเปิดเผยกับแม่ก็เอะว่าพวกเขาเลือกใช้วิธีการคุมกำเนิด จุดนี้ทำให้แม่ก็เอะคิดไปว่าผู้ที่มีการศึกษาจึงเห็นว่าการคุมกำเนิดเป็นเรื่องที่สามารถทำได้ (ซึ่งแท้จริงแล้วอาจมีเหตุผลเบื้องหลังที่ซับซ้อนกว่านั้น เช่น อาจเป็นเรื่องการตีความคำสอนที่แตกต่างไปของแต่ละบุคคลก็เป็นไปได้)

ในอีกหลายตอนของเรื่องแม่ก็เอะเล่าว่าชาวมลายูมุสลิมโดยมากใช้ชีวิตตามหลักการศาสนาที่ถูกบัญญัติไว้อย่าง “ละเอียดพิถีพิถัน” ดังนั้นผู้ที่มิชอบทบาทอย่างสำคัญในชีวิตของพวกเขา ก็คือผู้นำหรือผู้ที่มีความรู้ด้านศาสนา แม่ก็เอะเองให้คำนิยามกับผู้เคร่งครัดในศาสนาไว้เช่นกัน และคิดจะเป็นคำนิยามที่ย้อนแย้งกันอยู่ในที่ เพราะเธอกล่าวชื่นชมว่าเมื่อเธอได้รู้จักคำสอนตามของศาสนาอิสลามนั้นก็รู้สึกว่ามีคำสอนดีๆ มากมายและเปรียบเทียบกับคนพุทธนั้น โดยมากห่างวัด ไม่ใกล้ชิดศาสนาอย่างชาวมลายูมุสลิม แต่ในขณะที่เธอเล่าถึง “การปฏิบัติวัฒนธรรมอิสลาม” เธอได้เล่าในอีกแง่หนึ่งว่าชาวมลายูมุสลิมนั้นเคร่งครัดต่อหลักการศาสนา น้ำเสียงที่เธอเล่าถึงเรื่องราวที่เต็มไปด้วยความอึดอัดและได้เผยว่าความเคร่งครัดนี้ทำให้เกิดปัญหาเมื่อชาวมลายูมุสลิมกับชาวไทยพุทธต้องมาสัมพันธ์กัน เมื่อต้องฝ่ากระแสแห่ง “การปฏิบัติวัฒนธรรมอิสลาม” การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้แม่ก็เอะปรับเปลี่ยนถึงชาวมลายูมุสลิมว่าเป็นคนที่เห็นห่างกัน และเธอเริ่มมีความคิดเชื่อมโยงว่าผู้ก่อความรุนแรงจะเจาะจงทำร้ายชาวไทยพุทธได้ง่ายขึ้น เพราะการแต่งกายของชาวไทยพุทธนั้นต่างไปจากชาวมลายูมุสลิมที่หันไปแต่งกายตามหลักศาสนาอย่างเคร่งครัดมากขึ้น

ต่อมาเมื่อเกิดเหตุความรุนแรงขึ้นในปี พ.ศ. 2547 คำนิยามที่เมะกือเมาะเคยบอกว่าจะวมลาญมุสลิมเป็นมิตรก็กลายเป็นว่าพวกเขาเป็นกลุ่มคนที่เธอไม่สามารถไว้วางใจได้ เธอเล่าว่าเมื่อเกิดเหตุความไม่สงบชาวมุสลิมก็เกิดความหวาดระแวงหลายประการ ทั้ง กลัวภัยจากเจ้าหน้าที่และเกรงภัยจากผู้ก่อเหตุความไม่สงบ และนั่นทำให้ชาวมุสลิมไม่กล้ามาสัมพันธ์กับชาวไทยพุทธ ประโยคดังต่อไปนี้นี้เป็นประโยคที่เมะกือเมาะเล่าถึงความสัมพันธ์ที่ผู้คนมีต่อกัน “เค้าปรับ ส่วนมากมุสลิมก็ไม่กล้ายุ่งกับไทยพุทธ เค้าก็ไม่รู้ว่าใครเป็นใคร เค้ากลัวพวกเค้าจะโกรธ” แต่พอมีเหตุการณ์แบบนี้มันก็ทำให้เริ่มก่อตัว เริ่มแบ่งพวกเหมือนพวกเสือเหลืองเสือแดงเริ่มแบ่ง แล้วทีนี้มันจะมาติดกับพวกไทยพุทธ มันก็กลัวพวกมันจะโกรธ ระหว่างไทยพุทธกับมุสลิม เค้าก็ต้องเลือกพวกเค้า ทั่วไปนี้เค้าดี แต่ถ้าถึงเวลาเมะกือเมาะมั่นใจว่าเค้าเลือกพวกเค้าเพราะฉะนั้นสิ่งไหนพูดได้พูด สิ่งไหนกลัวเป็นภัยเราก็กึ่งๆซะ” ประโยคต่างๆข้างต้นนี้กระจัดกระจายอยู่ในเรื่องเล่าของเมะกือเมาะ เนื้อหาในถ้อยคำบอกเราว่าในเวลาที่มีความรุนแรงมาเยือนถึงชานบ้านเมะกือเมาะได้ให้คำนิยามต่อชาวมุสลิมว่าชนกลุ่มนี้พวกเดียวกันกับผู้ก่อความไม่สงบ เมะกือเมาะเชื่อมคน 2 กลุ่มนี้เข้าด้วยกันอย่างแน่นแฟ้นขึ้น เธอคิดว่าเขาเป็นพวกเดียวกันเพราะมีชาติพันธุ์มุสลิมเหมือนกัน และการให้นิยามเช่นนี้เกิดขึ้นก็เพราะมีวิกฤตความรุนแรงซึ่งมีความขัดแย้งทางชาติพันธุ์และศาสนาเข้าไปมีส่วนสำคัญนั่นเอง

อย่างไรก็ตามท่ามกลางชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปเพราะเหตุความรุนแรง ผู้เขียนพบว่ามียุทธศาสตร์หนึ่งคำนิยามที่เมะกือเมาะยังคงมอบให้ชาวมุสลิมด้วยสายตาเช่นนั้นตลอดมา นั่นคือคำนิยามที่ว่า “พวกเขาเป็นลูกศิษย์ของเธอ” ชาวมุสลิมที่มีความสัมพันธ์ฉันครู-ศิษย์กับเมะกือเมาะ พวกเขายังคงคอยหยิบยื่นความปรารถนาดีให้เมะกือเมาะอยู่เสมอมา แม้ว่าเหตุความรุนแรงจะเกิดขึ้นและทำให้คนต่างชาติพันธุ์ต่างศาสนาเกิดความหวาดระแวงต่อกัน แต่ในสายตาของพวกเขายังคงจับจ้องหวังชราชาวไทยพุทธคนนี้อาไว้ในตำแหน่งครูดีนอ ครูผู้หญิงคนแรกของโรงเรียน ความสัมพันธ์อันดีระหว่างเมะกือเมาะกับคนกลุ่มนี้อยู่ในความทรงจำที่สวยงามของเธอ นั่นทำให้เธอสับสนเมื่อเธอจะพูดว่าเกลียดชาวมุสลิมเพราะพวกเขาทำร้ายเธอ ทำร้ายญาติพี่น้องของเธอ เพราะพวกเขาเป็นพวกเดียวกับผู้ก่อเหตุการณ์รุนแรง เมะกือเมาะมิสามารถพูดถึงชาวมุสลิมในแง่ลบอย่างเหมารวม เพราะเธอเองรู้ดีว่ามีชาวมุสลิมอีกมากที่รักและหวังดีกับเธอเสมอ เช่น เหล่าลูกศิษย์และชาวมุสลิมรอบโรงเรียน ที่ครั้งหนึ่งพวกเขาเป็นคนที่ทำให้เธอมีความสุข ทำให้เธอเห็นคุณค่าของตนเอง พวกเขาเปิดโอกาสให้เธอได้ทำเพื่อผู้อื่น พวกเขาหยิบยื่นน้ำใจเอื้อเฟื้อเอื้ออาทรต่อเธอ พวกเขาทำให้เธอร้องไห้ด้วยความซาบซึ้งใจ พวกเขายังทำให้เธอหัวเราะได้แม้ในยามที่ต่างคนต่างใช้ชีวิตอย่างเสี่ยงภัย เช่นนี้เองเรื่องเล่าของเมะกือเมาะจึงเต็มไปด้วยความหลากหลายของอารมณ์ ผู้เขียนวิเคราะห์ว่าเธอมีความรู้สึกหลาย

อย่างระคนกัน เธอรักชาวมลายูมุสลิมในบางขณะที่เธอทิ้งกลัวและเกลียดพวกเขา เธอเห็นพวกเขาเป็นทั้งมิตรที่แสนดี เป็นผู้ที่ตกอยู่ในชะตากรรมเดียวกัน บางขณะเธอก็เห็นเขาบางคนเป็นศัตรู เธอทั้งเข้าใจและไม่เข้าใจพวกเขา ภาพชีวิตที่เธอได้สัมผัสกับชาวมลายูมุสลิมมันไม่ใช่สีขาว มันไม่ใช่สีดำ แต่มันเป็นภาพที่เต็มไปด้วยสีสันของชีวิต

ฝ่ายเรื่องเล่าของครูประยูรนี้เนื้อหาภายในเรื่องเล่านี้เริ่มจากยุคที่ยังไม่เกิดความรู้แรงผู้เล่าเห็นชาวมลายูมุสลิมเป็นคนอื่นแต่มีใจศัตรู ครูประยูรเป็นกรณีศึกษาที่มีช่องว่างกับชาวมลายูมุสลิมมากกว่าครูคนอื่น ในวันที่เขาบอกว่าอยู่ในพื้นที่อย่างมีความสุขนั้นเขาเล่าถึงชาวมลายูมุสลิมเอาไว้อย่างบางเบา แต่เมื่อเล่าถึงช่วงชีวิตที่ท่ามกลางการปฏิวัติวัฒนธรรมอิสลามเขากลับเป็นผู้ที่เล่าถึงชาวมลายูมุสลิมในแง่ลบมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแต่งกายตามหลักศาสนาของเด็กนักเรียนทั้งโรงเรียนที่ทำให้เขาตกใจ ทั้งเรื่องที่ชาวมลายูมุสลิมไม่เข้าร่วมรัฐพิธี เรื่องชายชาวมลายูมุสลิมที่ไม่เคร่งครัดต่อการถือศีลอด เรื่องหญิงสาวชาวมลายูมุสลิมแอบแต่งกายตามแบบสมัยใหม่ ฯลฯ เรื่องเล่าในแง่ลบนี้ก็ยังเป็นเรื่องที่คลุมเครือเพราะกลายเป็นว่าเมื่อชาวมลายูเคร่งครัดต่อหลักการศาสนาผู้เล่าก็มองว่าพวกเขาเคร่งครัดจนทำให้การอยู่ร่วมกันระหว่างคนต่างชาติพันธุ์ต่างศาสนาเกิดปัญหา หากเมื่อชาวมลายูมุสลิมบางกลุ่มไม่เคร่งครัดต่อหลักการศาสนาผู้เล่าก็เห็นว่าพวกเขาเหล่านั้นทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

ในช่วงเวลานี้เรื่องเล่าของครูประยูรก็เดินทางไปถึงการจัดวางชาวมลายูมุสลิมไว้ในตำแหน่งคู่ตรงข้าม เพราะเมื่อ “เกิดการปฏิวัติวัฒนธรรมอิสลาม” เรื่องเล่าก็แสดงความรู้สึกในแง่ลบต่อความเป็นมลายูมุสลิมที่เข้มข้นเข้มแข็งขึ้น เรื่องเล่าสะท้อนว่าครูประยูรรู้สึกไม่ไว้ใจชาวมลายูมุสลิมเกรงว่าพวกเขาจะใช้ข้ออ้างเรื่องศาสนาทำให้ผู้คนรวมหมูกัน ได้มากขึ้น พลังของความเป็นมลายูอันเข้มข้นได้สร้างแรงสะท้อนต่อตัวเขาทำให้เรื่องเล่าที่ถ่ายทอดออกมานั้นมีการแสดงสัดส่วนของประชากรอยู่บ่อยครั้ง จากการอ่านเรื่องเล่าทำให้ตีความได้ว่าผู้เล่าเป็นกังวลในสถานะความเป็นคนส่วนน้อยของตน เช่น การนิยามว่า คนมลายูมุสลิมมีลูกมาก เพราะต้องการเพิ่มจำนวนประชากรต้องการทำให้โลกนี้เต็มไปด้วยมุสลิม, คนพุทธหากแต่งงานกับคนมุสลิมก็ต้องหัน ไปนับถือศาสนาอิสลาม, ที่ไหนมีคนมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ ที่นั่นมีปัญหา และยังรู้สึกว่ชาวมลายูมุสลิมเป็นฝ่ายพยายามเดินห่างออกไปจากชาวไทยพุทธมากขึ้นทุกทีไป

ต่อมาเรื่องเล่าของก็ฉายภาพชีวิตที่ต้องพบกับเหตุความรุนแรงในปี พ.ศ. 2547 เวลาที่ความรุนแรงที่เกิดขึ้นทุกหย่อมหญ้าทำให้ครูประยูรเห็นชาวมลายูมุสลิมกลายเป็นคนอื่นที่เป็นศัตรูเสียแล้ว ดังที่เขาเล่าถึงความตายของครูไทยพุทธว่าเกิดจากการที่ฝ่ายชาวมลายูมุสลิมต้องการแย่งชิงตำแหน่งแย่งชิงอำนาจในองค์กรครูไปครอบครอง และเมื่อถึงคราวที่ความรุนแรงพยายามจะคุกคามผู้เล่า เขาก็ปักใจว่าศัตรูที่มุ่งหมายเอาชีวิตตนเป็นชาวมลายูมุสลิม ในเวลานี้เอง

ที่เรื่องเล่าต้องพบกับจุดพลิกผัน เมื่อครูประยูทธ์เล่าว่าเขาได้รับคำเตือนจากชาวมลายูมุสลิมทำให้รอดจากการถูกปองร้าย ครูประยูทธ์จึงต้องให้นิยามแก่ชาวมลายูมุสลิมเสียใหม่ว่าเป็นทั้งศัตรูและเป็นผู้มีบุญคุณที่ช่วยชีวิตเขา และในที่สุดเรื่องเล่าของเขาก็ลดระดับสายตาจากการมองชาวมลายูมุสลิมอย่างเหมารวม มองชาวมลายูมุสลิมเป็นกลุ่มก้อนของความไม่น่าไว้วางใจ เป็นกลุ่มก้อนของความเป็นศัตรู เวลานี้เขามองชาวมลายูมุสลิมในรูปของปัจเจกบุคคล เขาจัดชาวมลายูมุสลิมไว้ในฐานะคนธรรมดาที่มีทั้งคนดีและคนร้ายปะปนกัน และยังคงมองว่าพวกเขาที่เป็นเหยื่อจากความรุนแรงเช่นเดียวกันกับตัวครูประยูทธ์เอง ดังคำที่เขาเอ่ยถึงชาวมลายูมุสลิมในตอนจบของเรื่องเล่าว่า “บางคนเขาไม่ดี บางคนเขาก็ดีกับเรา แต่เรากลัวคนที่เค้าไม่ดีนี่แหละ เดียวนี้คนอิสลามเองก็อยู่ไม่ได้ คนที่เรียบริยอคนที่ดีเป็นคนดีของสังคมก็อยู่ไม่ได้ต้องย้ายออกมามาก มาอยู่แถวแม่จริมาอยู่ตรงอยู่ทั่วไปหมด เค้าก็ไม่มี ความมั่นใจในความปลอดภัยของตัวเอง คนที่มีญาติพี่น้องมีช่องทางพอจะอยู่ข้างนอกได้เค้าก็ย้ายออกมา”

ข้างเรื่องเล่าของครูสัมฤทธิ์แม้จะไม่ให้รายละเอียดถึงการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนที่แตกต่างกันได้ดีเท่าเรื่องเล่าของแหมะก็โอเมาะ แต่เป็นตัวอย่างที่ดีของคนที่ยามทำความเข้าใจผู้อื่นในมุมมองที่ผู้อื่นเป็น โดยที่ตัวเขาเองก็ยังสามารถดำรงความเป็นตัวตนไว้ได้ ในเรื่องของครูท่านอื่นเราจะพบถึงความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์และค่านิยมที่ครูมีต่อชาวมลายูมุสลิมซึ่งเมื่อเกิดความรุนแรงทั้งทางวัฒนธรรมและความรุนแรงทางตรง ค่านิยมหรือความสัมพันธ์นั้นก็จะเป็นไปในด้านลบมากขึ้น แต่ในเรื่องเล่าของครูสัมฤทธิ์เมื่อเกิดความรุนแรงทางวัฒนธรรมเข้ามากระทบ เขากลับเล่าถึงการส่งเสริมให้คนทุกวัฒนธรรมได้มีสิทธิใช้ชีวิตตามอัตลักษณ์ตามวัฒนธรรมของตน โดยไม่นำความคิดเรื่องชาติพันธุ์และศาสนามาคิดกัน เมื่อเกิดความรุนแรงทางตรงแทนที่เขาจะกล่าวโทษผู้ก่อความไม่สงบฝ่ายเดียว เขากลับวิพากษ์การทำงานของรัฐบาลที่ไม่มีความสามารถในการบริหารจัดการวัฒนธรรมจนทำให้มีคนนำเรื่องนี้ไปใช้เป็นน้ำมันราดไฟได้ให้ลุกแรงยิ่งขึ้น นอกจากนี้เขายังแยกแยะชาวบ้านมลายูมุสลิมทั่วไปออกจากผู้มีอุดมการณ์ชาตินิยมปัตตานี และผู้ที่ก่อเหตุรุนแรง โดยไม่นำความคิดเรื่องชาติพันธุ์และศาสนามาเหมารวมผู้คนว่าเป็นผู้ก่อความรุนแรงไปเสียหมด สำหรับครูสัมฤทธิ์ชาวมลายูมุสลิมคือผู้ที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์และศาสนา ครูผู้นี้เฝ้าให้ทั้งคนไทยพุทธและคนมลายูมุสลิมได้อยู่อย่างมีความสุขและมีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน

เนื้อหาของบทนี้ทำให้สามารถพูดได้ว่า แท้ที่จริงแล้วความขัดแย้งทางชาติพันธุ์และศาสนามิใช่ปัญหาสำคัญยิ่งใหญ่สำหรับคนในท้องถิ่นมาตั้งแต่ต้น ปัญหาความขัดแย้งทางชาติพันธุ์และศาสนา ถูกทำให้ดูเข้มข้นถึงมีพลังขึ้นก็เพราะเกิดความรุนแรงขึ้นในพื้นที่ ในกรณีของผู้เล่าที่ไม่ถูกกระทบจากเหตุความรุนแรง (ครูสัมฤทธิ์) เรื่องเล่าของเขามีสื่อชาวมลายูมุสลิม

เป็นไปในลักษณะของการพยายามทำความเข้าใจ และยอมรับในความแตกต่าง รวมไปถึงจนถึงความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของผู้คนต่างชาติพันธุ์ต่างศาสนา สายตาเช่นว่านี่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องมั่นคง ซึ่งอาจเกิดจากการที่ผู้เล่าไม่เคยถูกคุกคามจากความรุนแรง ผสานกับการบ่มเพาะประสบการณ์ส่วนตัวของผู้เล่า ที่ฝึกฝนการมองคนอื่นอย่างยอมรับและเข้าใจมาโดยตลอด ทั้งยังกอบปรักกับวิถีคิดที่ว่า เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น ไม่จำเป็นต้องเกิดความรุนแรงควบคู่กันไป ทักษะในการอยู่ร่วมกับคนในสังคมพหุวัฒนธรรม และทักษะในการจัดการความขัดแย้งนี้ ทำให้ผู้เล่าไม่ตกอยู่ในกับดักของความคิดเรื่องคู่ตรงข้ามระหว่างคนต่างชาติพันธุ์ต่างศาสนา

เรื่องเล่าจากชีวิตและประสบการณ์ของพวกเขาเป็นตัวอย่างของเรื่องเล่าแนวมานุษยวิทยาที่สะท้อนอารมณ์ของความเป็นมนุษย์ออกมาในหลายแง่มุม ในกรณีผู้เล่าที่ถูกกระทบจากความรุนแรง (ครูประยุทธ์กับแม่เกือเมาะ) เมื่อความรุนแรงเข้ามาแทรกกลางในความสัมพันธ์ของผู้คนจึงทำให้สายตาที่พวกเขาสะท้อนมองคนต่างชาติพันธุ์ต่างศาสนานั้นเปลี่ยนแปลงไป ผู้เล่ารายที่ถูกกระทบจากความรุนแรงมากนั้นทำให้เขาเล่าถึงคนอื่นในแง่ลบเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว และมีแนวโน้มที่จะพิจารณาความขัดแย้งต่างๆ โดยเอาประเด็นเรื่องชาติพันธุ์และศาสนาเข้าไปข้องเกี่ยว อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์อันดีที่ผู้คนต่างชาติพันธุ์ต่างศาสนาเคยมีให้แก่กันก็เป็นแรงจูงใจทำให้เรื่องเล่าเกิดความคลุมเครือและกลับไปกลับมา กลายเป็นว่าสายตาที่ครูไทยพุทธมีต่อชาวมลายูมุสลิมในห้วงแห่งความรุนแรงนี้ บางครั้งก็เห็นเป็นศัตรูคู่ตรงข้าม ในขณะที่เดียวกันก็เป็นผู้มีบุญคุณที่ช่วยชีวิตผู้เล่า บางครั้งก็มองอย่างเหมารวมว่าเป็นพวกเดียวกันกับผู้ก่อความรุนแรง แต่บางครั้งก็บอกว่าเป็นคนที่เคยรักและยังผูกพันกันมาโดยตลอด บางครั้งทั้งเกลียดกลัว บางครั้งก็เข้าไปกอดด้วยความรักและความห่วงหาอาทร